Πράξη: «Βελτίωση των ηχητικών πολιτιστικών δεσμών μεταξύ διαφορετικών γλωσσικών κοινοτήτων στη Θράκη (ΕΟΧ GR07 / 3768)»

Υποέργο 02: «Γλωσσολογική Έρευνα, Αποτίμηση και Διάχυση Αποτελεσμάτων (εργασίες αρμοδιότητας Δ.Π.Θ)»

ΠΕ1: Γλωσσολογική Έρευνα

Παραδοτέο Π 1.4 Συνοδευτικό Επεξηγηματικό Υλικό

ΕΠΕΞΗΓΗΜΑΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΣΤΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Γεώργιος Σαλακίδης – Αϊσέ Χασάν

Τ 1 – ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ (MASALLAR)[1]

[1] Χαρακτηριστικοί τύποι του τουρκικού παραμυθιού είναι ο καλός βασιλιάς (*παντισάχ*) που εφαρμόζει δικαιοσύνη μαζί με τον βεζίρη του, ο πρίγκιπας που εκπαιδεύεται από τον παιδαγωγό του και μπλέκουν σε διάφορες περιπέτειες, ο αράπης με τα τεράστια χείλη, η μάγισσα, και τα πνεύματα τα οποία χωρίζονται σε καλά (peri, üçler, yediler, kırklar) και κακά (cin, dev).

Όπως στα παραμύθια όλου του κόσμου, έτσι και στα τουρκικά υπάρχουν χαρακτηριστικά αφηγηματικά μοτίβα, ιδιαίτερα τέτοια που αρχίζουν την αφήγηση, άλλα που βοηθούν στη μετάβαση σε άλλη φάση του παραμυθιού, και αυτά με τα οποία κλείνει το παραμύθι. Μια τέτοια αφηγηματική τεχνική είναι ο λεγόμενος *γλωσσοδέτης του παραμυθιού* (masal tekerlemesi), δηλαδή κάποιοι ομοιοκατάληκτοι στίχοι, οι οποίοι δεν έχουν καμιά σχέση με το παραμύθι, συχνά δεν έχουν κανένα νόημα, ενώ αποσκοπούν στο να προσδώσουν ένα χιουμοριστικό στοιχείο στην αφήγηση και να μας μεταφέρουν μακριά από την πραγματικότητα: Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal iken, pire berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken ... (Στα παλιά τα χρόνια, όταν το κόσκινο ήταν μέσα στο άχυρο, όταν η καμήλα ήταν ντελάλης και ο ψύλλος μπαρμπέρης, κι εγώ κουνούσα αργά αργά την κούνια της μάνας μου ...) Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş, dönüp bir de arkasına bakmış ki bir arpa boyu yol gitmiş ... (Δρόμο παίρνει, δρόμο αφήνει ...)

Τα τρία παραμύθια που καταγράψαμε από την τουρκόφωνη κοινότητα της περιοχής της Κομοτηνής αποκλίνουν σημαντικά από την παραπάνω περιγραφή τουλάχιστον στο επίπεδο της θεματολογίας

T 1.1 Köylü ile Kasabalı (αφηγητής: Nazmiye / Ήπιο)

Bir varkan, bir yokkan evvel zaman içinde kalbur saman içinde küylülen kasabalı varmış. Bunlar bi gün biri demiş, ben demiş toplayım demiş kozalakları demiş götüreyim demiş kasabaya. Kasabalı da demiş: ben de demiş kurbağ boklanı[2] demiş yapağ yerine demiş toplayım, götüreyim demiş küylülere satayım. Ondan sonra bunlar ikisi de cambazlık yapalım istemişler. Almışlar, yükletmişler eşeklerine çuvallanı, çekilmişler yola gidermişler. Rasgelmişler biribirlene. Haydi undan sonra demişler: Sen demişler ne satıyesın?Ceviz. Biri demiş:ben demiş yapağ satıyem. Ha demiş, ikimiz de demiş, değişelim demiş. Sen indir eşeinden yapağları, sen de indir şeyleri, cevizleri. Yüklettirmişler eşeklere, götürmüşler evlere. Garının garısı demiş birinin, kasabalının garısı demiş: Getir bakam demiş cevizleri kıralım. Bi de ne bakıyalar kozalak dolu. Öbürü de demiş ben de demiş iğireyim demiş yapağlamı demiş. Bi de bakıy u da yemyeşil gurbağ[3] boku.

Undan sonra unlar bi gün gene gelmiş bi zaman raslaşmışlar. Arkadaş demiş biz demiş ikimiz de demiş çok cambazız demiş. Biz demiş bi ağaya demiş çoban girseke,bi yerde olalım ikimiz. Girelim demişler, anlaşmış ikisi, girmişler bi ağaya çoban. Ama bi ineğe iki sırtmaç undan sonra biri gitmiş bi gün, u inekte çok yantalmış. Ha orda a borda goca gün hiç oturtmamış unu. Ağa gene öbürünü hiç oturtmamış, ha orasını paklattırmış ha borasını paklattırmış, unu hiç otutmamış goca gün. Neyse, akşam olmuş toplaşmışlar gene. Arkadaş demiş nası geçti bugün demiş günün demiş. Çok iyi demiş, yarın yorganı da alıyem demiş, uyumak için. Senin nası geçti demiş. Benim de çok raat demiş, ağa demiş oturdum kütüün üstüne, sildim, süpürdüm demiş, bi kave getirdi içtim demiş, çok raatım iydi demiş. Neyse sonaki gün, biri gidiye, alıy yorganı da öteki, gidiy inek otlatma. Biri gene paklayı damı, undan sonra oturıya kütüün üstüne, kave bekliye. Ağa gelirmiş şimdi, bi tükürümüş, çabuk demiş borasını da pakla, ne oturıysen orda. Öbürü de şimdi inek uyutçak beniye diye yorganı da tartaklarmış, orda yorgan, borda yorgan, pultuzak olmuş_yorgan.

και φαίνεται να παρουσιάζουν έναν πιο έντονο τοπικό χαρακτήρα. Το πρώτο και το τρίτο από τα τρία καταγεγραμμένα τουρκικά παραμύθια από την περιοχή της Θράκης, '*Ο χωρικός και ο κάτοικος της κωμόπολης*' και '*Ο τσομπάνης και ο εργάτης*', είναι παραμύθια για την ανθρώπινη απληστία που επιστρατεύει κάθε είδους πονηριά και αθέμιτα μέσα προκειμένου να προσποριστεί όλο και περισσότερα αγαθά. Το γεγονός ότι στο πρώτο από αυτά τα παραμύθια οι δύο πρωταγωνιστές της ιστορίας προέρχονται ο ένας από το χωριό και ο άλλος από την κωμόπολη ίσως θέλει να τονίσει ότι ο ανθρώπινος χαρακτήρας είναι παντού, σε κάθε μέρος, σε χωριό ή σε πόλη, ίδιος.

Στο παραμύθι '*Ο τσιγγάνος γαμπρός*' υπάρχουν έντονα πολιτισμικά στοιχεία από την περιοχή της Κομοτηνής. Το πιο χαρακτηριστικό από αυτά είναι το γεγονός ότι οι πολιτισμικές κοινότητες της Θράκης (ελληνόφωνοι, τουρκόφωνοι, πομακόφωνοι και Ρομά) κινούνται λίγο πολύ η καθεμιά μέσα στο δικό της πλαίσιο. Εν ολίγοις, είναι εξαιρετικά σπάνιο το να παντρευτούνε δύο άνθρωποι που προέρχονται από διαφορετικές πολιτισμικές κοινότητες. Αυτήν ακριβώς την πραγματικότητα τονίζει το παραμύθι '*Ο τσιγγάνος γαμπρός*', στο οποίο μια τέτοια σπάνια περίπτωση προβάλλεται μέσα στη σφαίρα του παραμυθιού, του φανταστικού: ένας τσιγγάνος παντρεύεται μια κοπέλα από πλούσια οικογένεια της τουρκόφωνης κοινότητας! Ο τσιγγάνος γαμπρός, που σε όλο το παραμύθι παρουσιάζεται ως ένας αφελής νέος που με τις γκάφες του πέφτει συνεχώς θύμα κακοποίησης τόσο στην μουσουλμανική όσο και στην χριστιανική κοινότητα, στο τέλος του παραμυθιού αποδεικνύεται εξαιρετικά ευφάνταστος!

[2] boklarını
[3] kurbağa

Undan sonra bize demişler, gene akşam olmuş toplaşmışlar. Bu demiş ağanın demiş garısı veridir bu aklı demiş.Bizi demişler hiç dinlendirmiye. Sesleyelem kam ne gonuşuyalar. Bi de gidiyeler undan sona. Demiş ağa inen altında demiş bi küp , bi çölmek altın vardı dermiş, unnarı bulmasınlar çobanlar. Bunlar da usulcanak bi saklanıyalar bi de gidiyeler, bakıyeler ağalar yok bişey inen altında. Kazma mazma yokmuş. Undan sonra bunlar duydukları gibi bi gazıyalar unun altını, alıyalar çölme, aydi kaçıyalar o akşam. Saba kalkıye a! araye yok. Ah demiş , gitti altınlar.

Neyse bunlar u altınları üleşmişler, bi tane gene galmış. Galmış ama şimdi u altını almış kasabalı, ben demiş ifaklattırım[4] demiş, sen demiş filan gün gel. Adam gitmiş , yok. Taa demiş, ifaklatmadım. Neyse , filan gün gel. Gene yenden[5] gene gitmiş, gene demiş ifaklattıramadım demiş. Undan sonra bi gün gene gitmiş , a! ah demiş: garı, arkadaşım nerde demiş. Arkadaşın demiş rametli oldu demiş. Aa üle mi demiş, ha demiş ben demiş giderim demiş unu dolaşmağ. Alıy bi çan, bi kısım da keçi boku. Kaçarmış mezarın üstünde, tümbül, tümbül, tümbül, tümbül, çanı çalarmış. Arada gene gumaından[6] basalarmış, şeyi gumak da bırakmışlar mezarın üstünde , hava alsın diye. Salarmış, be hayırsız keçi demiş, nası rastlattırıyesin bu gumağ bu gadar dermiş. Neyse bi iki sefer dolanmış üle, salmış. Çık çık arkadaş demiş bıkam demiş, keçi meçi diil demiş, ben geldim gene demiş. Ah be arkadaş demiş, al sen demiş hakkını demiş, kurtuluş yok bundan demiş, bu borcu ödecez demiş. Çıkmış, ifaklatmış ödemişler. Büğüne büğün yaşarmışlar.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ο χωρικός και ο κάτοικος της κωμόπολης

Μια φορά κι έναν καιρό, τον παλιό καιρό, όταν το κόσκινο ήταν μέσα στο άχυρο, ήταν ένας χωρικός κι ένας κάτοικος μιας κωμόπολης. Μια μέρα ο χωρικός είπε: «Θα μαζέψω τα κουκουνάρια και θα τα πάω στην κωμόπολη». Και ο κάτοικος της κωμόπολης είπε: «Εγώ αντί για μαλλί πάω να μαζέψω τις ακαθαρσίες του βατράχου και θα πάω να τις πουλήσω στους χωριάτες». Έτσι, και οι δυο ήθελαν να κάνουν πονηριά. Πήραν και φόρτωσαν τα τσουβάλια τους στα γαϊδούρια τους, ξεκίνησαν και πήγαιναν στο δρόμο. Συναντήθηκαν μεταξύ τους. «Άντε», είπαν μετά από αυτό, «Εσύ τι πουλάς;». «Καρύδια», είπε ο ένας. «Εγώ πουλάω μαλλί», είπε ο άλλος. «Χα», είπε, «ας κάνουμε ανταλλαγή. Εσύ κατέβασε το μαλλί από το γαϊδούρι σου». «Εσύ κατέβασε τα καρύδια», [είπε ο άλλος]. Τα φόρτωσαν στα γαϊδούρια, τα πήγαν στα σπίτια. Η γυναίκα του ενός, η γυναίκα του κατοίκου της κωμόπολης, είπε: «Φέρε λοιπόν τα καρύδια να τα σπάσουμε». Μα τι να δουν, είναι γεμάτο με κουκουνάρια. Και ο άλλος είπε: «Κι εγώ να κλώσω το μαλλί μου», είπε. Κοιτάζει, κι αυτό είναι γεμάτο καταπράσινες ακαθαρσίες βατράχων.

Μετά από αυτό ήρθε πάλι μια μέρα, ένας καιρός, συναντήθηκαν. «Φίλε», είπε, «εμείς και οι δυο είμαστε πολύ πονηροί. Εμείς», είπε, «να πάμε ως βοσκοί σε έναν αγά, στο ίδιο μέρος να είμαστε και οι δυο μαζί». «Να πάμε», είπαν. Συμφώνησαν οι δυο τους και πήγαν ως βοσκοί σε έναν αγά. Αλλά [όπως λένε], δυο βοσκοί σε μία αγελάδα.

---

[4] ufalatırırım
[5] yeniden
[6] kumağından (deliğinden)

Μετά από αυτό ο ένας πήγε μια μέρα, κι εκείνη η αγελάδα ήταν πολύ άτακτη. Μια εκεί, μια εδώ όλη την μέρα [η αγελάδα] δεν τον άφησε να καθίσει. Ο αγάς πάλι τον άλλο δεν τον άφησε να καθίσει. Μια τον έβαλε να καθαρίσει εκεί, μια τον έβαλε να καθαρίσει εδώ, όλη την μέρα δεν τον άφησε να καθίσει καθόλου. Τέλος πάντων, βράδιασε και μαζεύτηκαν σε ένα μέρος πάλι. «Φίλε», είπε ο ένας, «πώς πέρασε σήμερα η μέρα σου;» «Πολύ καλά», είπε [ο άλλος], «αύριο θα πάρω και το πάπλωμα για να κοιμηθώ. Εσύ πώς πέρασες;» «Κι εγώ πέρασα πολύ καλά», είπε, «ο αγάς με έβαλε κι έκατσα σε ένα κούτσουρο, σκούπισα, σφουγγάρισα, μου έφερε έναν καφέ και ήπια, είμαι πολύ καλά, ήταν καλά», είπε. Τέλος πάντων, την επόμενη μέρα, ο ένας πηγαίνει, παίρνει και το πάπλωμα, πηγαίνει να βοσκίσει την αγελάδα. Ο άλλος καθαρίζει το αχούρι, μετά από αυτό κάθεται πάνω στο κούτσουρο και περιμένει καφέ. Τότε έρχεται ο αγάς, τον φτύνει: «Γρήγορα», του λέει, «καθάρισε και εδώ, τι κάθεσαι εκεί;» Και ο άλλος πάλι, σκεπτόμενος ότι θα τον αποκοιμίσει η αγελάδα, ταρακουνούσε το πάπλωμα. Εκεί το πάπλωμα, εδώ το πάπλωμα, έγινε άνω κάτω [χάλια] το πάπλωμα.

Μετά από αυτό μας είπαν… πάλι βράδιασε και μαζεύτηκαν. «Αυτά», είπαν, «είναι συμβουλές της γυναίκας του αγά. Για να μην μας αφήνει καθόλου να ξεκουραζόμαστε. Ας σωπάσουμε, λοιπόν, να ακούσουμε τι λένε.» Μετά από αυτό πηγαίνουν [να ακούσουν]. Έλεγε ο αγάς: «Κάτω από την αγελάδα υπήρχε ένα κιούπι με χρυσό, μην τυχόν το βρούνε αυτοί οι βοσκοί». Και αυτοί κρύβονται προσεκτικά. Και πήγαν οι αγάδες και βλέπουν ότι κάτω από την αγελάδα δεν υπάρχει τίποτε. Ούτε κασμάς ούτε τίποτε δεν υπήρχε. Μετά από αυτό, αυτοί όπως το άκουσαν, σκάβουν κάτω από την αγελάδα, παίρνουν το κιούπι και φεύγουν εκείνο το βράδυ. Το πρωί ξυπνάει, το ψάχνει, «Α! λείπει. Αχ!», είπε, «πάνε τα χρυσά».

Τέλος πάντων αυτοί μοιράστηκαν εκείνα τα χρυσά, όμως έμεινε ένα. Το χρυσό το οποίο έμεινε το πήρε ο κάτοικος της κωμόπολης. Είπε: «Εγώ θα το χαλάσω [θα κάνω ψιλά], εσύ έλα την τάδε μέρα». Πήγε ο χωριάτης «Δεν έχει, ακόμα δεν το χάλασα», είπε. Τέλος πάντων, «Έλα την τάδε μέρα», είπε. Ξαναπήγε, «Πάλι», είπε, «δεν μπόρεσα να το χαλάσω». Μετά από αυτό πήγε μια μέρα πάλι. «Αχ», είπε, «Γυναίκα, πού είναι ο φίλος μου;» είπε. «Ο φίλος σου έγινε μακαρίτης», είπε [η γυναίκα]. «Α, έτσι;», είπε. «Χα!», είπε, «εγώ θα πάω να τον επισκεφτώ». Παίρνει ένα κουδούνι και μια φούχτα ακαθαρσίες κατσίκας. Τριγυρνούσε πάνω στον τάφο, χτυπώντας το κουδούνι ντριν ντριν ντριν. Επίσης που και που πατούσε την τρύπα. Γιατί είχαν αφήσει μια τρύπα πάνω από τον τάφο για να παίρνει αέρα. Αμολούσε τις ακαθαρσίες της κατσίκας. «Βρε άχρηστη κατσίκα», έλεγε, «πώς βρωμίζεις αυτή την τρύπα τόσο πολύ». Τέλος πάντων, τριγύρισε έτσι μια δυο φορές, τον άφησε. «Βγες φίλε, βγες λοιπόν, βαρέθηκα», είπε, «δεν είναι ούτε κατσίκα ούτε τίποτα», είπε, «εγώ ήρθα πάλι». «Αχ βρε φίλε, πάρε εσύ το δίκιο σου» είπε [ο άλλος] «δεν γλιτώνω από αυτό. Θα πληρώσω αυτό το χρέος». Βγήκε, το χάλασαν, πλήρωσαν. Ζούνε ακόμη και σήμερα [Έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα].

T 1.2 Çingene Güveyi (αφηγητής: İbrahim / Καλαμόκαστρο)

Ee, eskiden bugünki gibi vasıtalar sık sık, gidim gelim yokmuş. Hiç yanındaki köy biribirini tanımazlarmış. Böyle bir zamanda bir çingenenin çocüğ bir zengin bir

ailenin kızıyla evlenmiş. Evlendikten sonra bunlar ilk bayramlarda orey[7] gitmek biraz uygun gelmezmiş. Heralde kız biyenmez[8] de kalıra yerindeye diye, bunlar da ilk bayramda yalnız olarak gitmiş güvey, kaynanasına-kaynatasına.

Gittiği zaman kaynanası u kadar güzel yemek yapmış kii, o kadara çingene güveyin ağzında kalmış ve sormuş kaynana demiş: Bu yemek çok tatlı demiş, nası yaptın bunu? E, demiş, yaparız biz. Kızın da yapar mı bunu? Elbette demiş getirirsen malzemeyi, aşerini elbet yapar. Bu da şimdi adına ne derler bunun demiş. Bunun adına Bumbar Dolması derler. Bumbar Dolması kalın barsaklardan[9] çıkarılıp, içine dolduruylar malzeme, ciğerinnen şeyinnen, her bi malzemesinnen ve sonra unu pişirip, çok güzel bi yemek oluy gerçekten. Bu şimdi yatmamış orda, yidikten sonra da çıkmış kapıdan, çıktıktan sonra dönmüş geri, kaynana nedi u yemen adı? Bumbar dolması demiş. On adım gitmiş, gene unutmuş. Gene sormuş. Kaynana nedi u yemen adı? Bumbar dolması be oğlum demiş.

Bu şimdi Bumbar dolması, bumbar dolması derkeydin[10] çevirmiş bu lafı Hambar Dolmasın demeğ. Hambar dolmasın,Hambar dolmasın, Hambar dolmasın…..Bu şimdi bi çiftçi de çift sürürmüş, tulum ekermiş o zamanlarda öküzlerle çift haydi, haydi. A ben demiş, bu ne diy bu çingene be kendi kendine. Ben, demiş, uğraşıym da bu Hambar Dolmasın diye, demiş. Ne demekmiş dolmasın hambar, dua ediy. Oha di hayvanlara, hayvanlar da duruy. Uzun vendere[11], uzun sopa, değnek vardı o zamanlar, vendere derlerdi. Undan sonra u venderelen dirişi una bi sopadan geçiriy unu, ne deyem be ağcazım[12], yapma be ağcazım ne deyem be ağcazım. Bereketli olsun deceğsin, demiş.

Bereketli olsun, bereketli olsun, bereketli olsun….Fakat bu bereketli olsun ama,çiftçi içindi. Biraz ileri gittikten sonra çoban gene eskiden bit de vardı insanlarda. Bugünki gibi diildi. Çoban da çıkarmış şeylerini, bitlerini temizlermiş ama o bereketli olsun….Çoban bu sefer sopasınnan ben unnarı[13] yok etmeğ istiym, sen gene bereketli olsun, diysin. Una da bi çoban sopasından geçiriy unu. Undan sona ne deyem be ağcazım. Cinsi sünsün de, diy.

Cinsi sönsün, cinsi sönsün.Bra gelirkeydin bi Hristiyan ölmüüş. Öldükten sona, tam mezarla götürdükleri sırada karşı gelmiş. Bu da cinsi sünsün, cinsi sünsün. Aa, bu bize cinsi sünsün deyi, aa….Bırakıyler ore ölüyü, bu hristiyanlar da bi sopadan geçiriyler unu. Tokat , mokat.. Ne deyem be ağcazım, yapma be ağcazım, ne deyem ? Kışalacasın demiş hastalığ kışaa,decesin, demiş.

Fakat şimdi başka bi küye gelirkeydin, eskiden biz derdik sarı asma. Σiz nası diysiniz bunlara? Sarı asma deyiler. Bi kuş kınalı üle sarılı, sarı sarı incirlerde incir ağaçlanda[14], üzümlerde,bağlarda üle şeyler yiyiler. Ne diysiniz bunlara? Ha, neyse tamam, avcı kayrı kez alırmış, (hüüv) bu kışaa dermiş. Taa çok gördü beni şimdi kışa demezseydim düğceke[15] deye, taa kışaa demiş. Gıır, uçmuş sarı asma da. Avcı

---

[7] oraya
[8] beğenmez
[9] bağırsaklardan
[10] derken
[11] üvendire
[12] ağacağızım
[13] onları
[14] ağaçlarında
[15] dövecek ya

vuramamış hiç bi tane. Bu sefer öfkelenmiş una silanın[16] dipçinnen paat, küt. Yapma beyav, napeyim süle ne deyem, nası yapeyim? Sine sine gitçeğsin, demiş.

Sine sine ama beriye gelerkeydin, tamaam artık bostanlar varmış, karpuzlar, bekçi de orda tee yüsek bi ağacın üstünden bakarmış. Ha dermiş bu karpuz çalmağ geliy ama, ha bakalım şimdi hangi karpuza gircek? Hangi karpuza gircek? Bakıy, niyeti yok unun karpuz çalmakta, üle sine sine gidermiş: Bu demiş du bakam gideyim, bi sopa şişiriy beline. Yapma be ağcazım niçin vuruysun beni be ağcazım? Karpuz çalmağ gidisin. Be hayır be, bilmem ne… Nası gideyim? Kaykıla kaykıla gitçeğsin demiş. Ne bu sine sine gidiysin.

Undan sonra kaykıla kaykıla, ama artık evine de gelmiş. Geldikten sonra, tamam, kapıdan gelceğ zaman kaykılırmış. Bu sefer eskiden kapılar biraz hem alçaktı, hem biraz örtülüdü, yoktu nerde bulacak, biraz örtülü, tak kafası vurmuş. Bi tane gene geri çıkmış, gene "karıbaşa" unlar üle derler, "karıbaşa" . Ne var, demiş. Geti baltayı ordan demiş. Be napçan[17]? Kesçem bunu geçemiym, demiş. A, be sinsene. Sinersin sen demiş yi sopayı da, sinersin. Ben başıma gelmedik, kalmadı. Geti borey[18] sen baltayı. Alıy baltayı, pata pata kesiy, üle geçiy ordan. A be noldu? A be, ne olacak demiş annen güzel bi yemek pişirdi, demiş, adını da unuttum demiş. Borey gelince demiş başına gelmedik kalmadı, demiş. Hepsi de birer kere sopa çektiler. Keşke üğrenmeyedim u yemeğ, demiş. Be üledi büledi[19], neyse bu büle kalmış.

Bir zaman geçtikten sona, iki ay, on gün sonra Ramazan Bayramından iki ay on gün sonra Kurban Bayramı gelir, bizim. Kurban Bayramında yolda yayan yürüyelek giderlermiş. Giderleykeydin karısı demiş: Orda bak sofrada şimdi orda demiş terbiyennen yi yeme, demiş. Yapma terbiyesizlik demiş. Bi şey görmemiş gibi, sen de orda ayak uydur unnarın töresine demiş. Sen gene beni türtüver demiş, yemek ne zaman bakarsan demiş güzel, yemim türtüver beni demiş, ben demiş aklım başıma gelsin. Eeee, geliler artık giriler hoşbeş ağşam yemeğ oluy. Getiriyler kayrı yemekleri. Çeşit çeşit börekler, pilavlar etler be çorbalar, her şeyler getiriyler. Getiriyler ama taam bi kaşık almış, o gene kedi varmış unnarda. Bi kedi istermiş yemek, kafasınnan hururmuş[20]. Hemen yarabbi şükür demiş, çekilmiş kenara. Be yisene be yisene. Hayır demiş, yimemiş. Ama bu saat geldikten sona artık, yatçaklar, yatmışlaar. E bunnar tabi iki kişi bi odada başka yokmuş, onnar gitmişler öte odaya başkaları.Bunnar kalmışlar iki, odada. Karıbaşa, karıbaşa! Ne var, demiş. A, be ben acıktıma demiş. A, be sen zeten yimedine demiş. E sen beni türtüverdin ya demiş. E türttüysem, ben türtmedim seni. Kedi hurmuş sana demiş. Ben türtmedim seni. Ayy ne yapayım? Ta orda demiş dolapta al hepsiceğni dolabın üstünde yi demiş. Eskiden musandıra derlerdi, yorganları döşekleri dolaba koyarlardı. Beri tarafta yemek düzelme çanak çölmek durudu. Bu tarafta da banyo dolabı vardı. Yoktu bugünki gibi son sistem banyolar. Eh, unun üstü de boştu. Bu sefer yidiği yemekleri kaldırmışlar orey. Te demiş kalk al ordan, demiş,yi yiceğni.İndiriy sofrayı olduğu gibi, girişiy kalan çorbalara yi bakam çorba, etler, pilaflar. Hiç o kadara nefis , hiç o kadara lezzetli, hiç bırakamazmış. Yi bakalım, yi bakalım bi de üstüne bi tas ta yurt içmiş, yatış u yatış. Yatış ama bu kadar şiştinen[21] karın ne olur? (şimdi biraz ayıp olcak ama) Undan sona

---

[16] silahın
[17] ne yapacaksın
[18] getir buraya
[19] öyleydi böyleydi
[20] vururmuş
[21] şişince

tamaam yelleneyim demiş. Haar diye doldurmuş borey kadara. Undan sona sabağ olmuş hiç kalkmazmış. Kız demiş: Ana be demiş anasına, git bakam demiş ne yapmış, sıçmış mı, napmış u demiş. Kalkamıy kalkmıy demiş. Aa, du ben gideyim demiş, kaynanası. Şimdi adını çarmış[22]: Hüseyin, Hüseyin! Aaa ilk evela hiç ses çıkarmamış, iki üç defa, dört defa. Haa! Demiş. Kalk bakam be çöcüm hasta mısın, demiş. Ne oldu, niye kalkmadın sen? Aah demiş kaynana demiş, bi rüya gördüm ama demiş bi fena rüya demiş. Hiç sorma demiş. Annat bakalım ne rüya gördün demiş ne olacak demiş: Minarenin üstüne minare koydular demiş, minarenin üstüne başka bi minare demiş, üstüne de demiş bi sini koydular demiş. Sininin üstüne bi iğne demiş, iğnenin üstüne de bi yumurta demiş. Yumurtanın üstüne de beni koydular demiş. İncecik de bi yel demiş esti. Ha düştüm, ha yumurta ezilcek, kırılcak, iğne gitçek başıma, ha ben yere düşçem, derken demiş kaynana sen olsan ne yapardın?demiş.Ne yapacam altıma işerdim korkudan demiş. E ben gene sıçtımya demiş. Aa kalk demiş madem sıçtıysandın demiş, insan yapar bunu. Undan sona bunu alıylar kuyudan çıkarıylar kufayı[23] atıylar atıylar yıkıylar, hadi bakam uğrattırıyler. Masal da burda sona eriy.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ο τσιγγάνος γαμπρός

Ε, παλιά δεν υπήρχαν συχνά μέσα μεταφοράς όπως σήμερα, δεν πηγαινοερχόταν ο κόσμος. Σε δυο διπλανά χωριά δεν γνώριζαν ο ένας τον άλλον μεταξύ τους. Σε μια τέτοια εποχή ο γιος ενός τσιγγάνου παντρεύτηκε μια κοπέλα πλούσιας οικογένειας. Στο πρώτο μπαϊράμι μετά το γάμο δεν ήταν πολύ ταιριαστό να πάνε εκεί [στην οικογένεια της νύφης]. Έτσι λοιπόν κάνανε κι αυτοί και στο πρώτο μπαϊράμι ο γαμπρός πήγε μόνος του στα πεθερικά του με την σκέψη ότι ίσως η κοπέλα δεν θα ήταν ευχαριστημένη [από τον άντρα της] και[, αν πήγαινε] θα έμενε εκεί [στους γονείς της].

Όταν πήγε, η πεθερά του έκανε τόσο ωραίο φαγητό που η γεύση του έμεινε αξέχαστη για τον τσιγγάνο γαμπρό και την ρώτησε: «Πεθερά αυτό το φαγητό είναι πολύ νόστιμο. Πώς το έκανες;» «Ε», είπε αυτή, «το κάνουμε εμείς». «Αυτό το κάνει και η κόρη σου;», [ρώτησε ο γαμπρός], «Φυσικά», είπε αυτή, «αν φέρεις τα υλικά ..... φυσικά θα το κάνει». Αυτός τότε τη ρώτησε: «Πώς το λένε αυτό [το φαγητό];» «Το όνομά του είναι γεμιστό μπουμπάρι [bumbar dolması]», είπε αυτή. Το μπουμπάρι είναι παχύ έντερο και μέσα βάζουν εντόσθια και τέτοια και ό,τι χρειάζεται και μετά το ψήνουν και πραγματικά γίνεται ένα πολύ ωραίο φαγητό. Αυτός [ο γαμπρός] λοιπόν δεν κοιμήθηκε εκεί. Αφού έφαγε, βγήκε από την πόρτα. Μόλις βγήκε, γύρισε πίσω. «Πεθερά», είπε, «ποιό ήταν το όνομα εκείνου του φαγητού;» «Γεμιστό μπουμπάρι», είπε εκείνη. Πήγε δέκα βήματα, πάλι το ξέχασε. Πάλι την ρώτησε: «Πεθερά, ποιο ήταν το όνομα εκείνου του φαγητού;» «Γεμιστό μπουμπάρι, βρε γιε μου», είπε εκείνη.

Αυτός λοιπόν [προχωρούσε] λέγοντας «γεμιστό μπουμπάρι, γεμιστό μπουμπάρι» [για να μην το ξεχάσει] άλλαξε το όνομα σε «το αμπάρι να μην γεμίσει, το αμπάρι να μην γεμίσει [hambar dolmasın]»... Ένας αγρότης όργωνε, εκείνα τα χρόνια όργωναν με τα

---

[22] çağırmış
[23] kovayı

βόδια, άντε άντε... «Α!», είπε [ο αγρότης], «τι μονολογεί βρε αυτός ο τσιγγάνος; Εγώ παλεύω και αυτός λέει να μην γεμίσει το αμπάρι. Τι σημαίνει αυτό; Εύχεται να μην γεμίσει το αμπάρι;!» Λέει «Οχά» στα ζώα και αυτά σταματάνε. Είχε μια μακριά βουκέντρα, εκείνα τα χρόνια υπήρχε ένα μακρύ ραβδί που το λέγανε βουκέντρα. Ρίχνεται λοιπόν σε αυτόν με την βουκέντρα και τον χτυπάει. «Τι να πω, βρε αγά μου, μην το κάνεις βρε αγά μου, τι πρέπει να πω, βρε αγά μου», [λέει ο τσιγγάνος γαμπρός]. «Θα πεις 'Ο Θεός να τα πληθαίνει'», είπε [ο αγρότης].

«Ο Θεός να τα πληθαίνει, Ο Θεός να τα πληθαίνει, Ο Θεός να τα πληθαίνει....» [λέγοντας προχωρούσε ο τσιγγάνος]. Όμως αυτό το «Ο Θεός να τα πληθαίνει» ήταν για τον αγρότη. Αφού προχώρησε λίγο παραπέρα, ένας τσομπάνης... Παλιά στους ανθρώπους υπήρχαν και ψείρες, δεν ήταν όπως σήμερα. Ο τσομπάνης έβγαλε τα πράγματά του, καθάριζε τις ψείρες του, αλλά αυτός [ο τσιγγάνος έλεγε:] «Ο Θεός να τα πληθαίνει». Ο τσομπάνης με τη γκλίτσα του είπε: «Εγώ θέλω να τα εξαφανίσω κι εσύ λες 'Ο Θεός να τα πληθαίνει';» Του ρίχνει ένα ξύλο με τη γκλίτσα του ο τσομπάνης. Έπειτα, «Τι να πω, βρε αγά μου;», [λέει ο τσιγγάνος]. «Πες 'να χαθεί το σόι του [της ψείρας]'», λέει [ο τσομπάνης].

«Να χαθεί το σόι του, να χαθεί το σόι του, να χαθεί το σόι του», [λέγοντας προχωρούσε]. Καθώς πήγαινε πέθανε ένας χριστιανός. Τον συνάντησε τη στιγμή που τον πήγαιναν στο νεκροταφείο αφού πέθανε. Και αυτός [συνέχιζε να λέει] «να χαθεί το σόι του, να χαθεί το σόι του». «Α, αυτός μας λέει 'να χαθεί το σόι του!'», [είπαν οι συγγενείς του νεκρού]. Αφήνουν εκεί τον νεκρό οι χριστιανοί και τον περνάνε ένα χέρι ξύλο. Χαστούκια και τέτοια... «Τί πρέπει να πω, βρε αγά μου. Μην χτυπάς, βρε αγά μου, τι να πω;» «Θα διώξεις την αρρώστια», είπε, «θα πεις 'ξου, ξου'».

Όμως τώρα καθώς πλησίαζε σε ένα άλλο χωριό… παλιά εμείς το λέγαμε συκοφάγο. Εσείς πώς το λέτε;. Το λένε συκοφάγο. Είναι πουλί στο χρώμα της χέννας, κίτρινο, στα σύκα, στα σταφύλια, στα αμπέλια, τέτοια πράγματα τρώνε. Πώς τα λέτε εσείς; Τέλος πάντων, καλά. Ακριβώς τη στιγμή που ένας κυνηγός σημάδευε [έναν συκοφάγο] αυτός [ο τσιγγάνος] είπε «ξου! Τώρα πιο πολύ με είδε. Αν δεν πω 'ξου' θα με δείρει» κι άρχισε να λέει πιο πολύ «ξου». Και το πουλί, χοπ, πέταξε. Ο κυνηγός δεν μπόρεσε να χτυπήσει ούτε ένα. Αυτή τη φορά εκνευρίστηκε, τον ξυλοφόρτωσε με το κοντάκι του όπλου... «Βρε μη βαράς, τι πρέπει να κάνω, τι να πω, πώς να κάνω;», είπε [ο τσιγγάνος]. «Θα πας στα μουλωχτά», είπε [ο κυνηγός].

Καθώς όμως προχωρούσε στα μουλωχτά προς τα εδώ, έφτασε σε μποστάνια με καρπούζια. Ο φύλακας παρατηρούσε από ένα ψηλό δέντρο. «Χα», έλεγε, «αυτός τώρα έρχεται να κλέψει καρπούζι αλλά άντε να δούμε σε ποιο καρπούζι θα πάει τώρα; Σε ποιο καρπούζι θα πάει;» Βλέπει ότι αυτός δεν έχει σκοπό να κλέψει καρπούζι, έτσι πήγαινε στα μουλωχτά. «Άντε να πάω να ρίξω μια ματιά», είπε [ο φύλακας] και με ένα ξύλο τον χτυπάει στη μέση του. «Μην το κάνεις, βρε αγά μου. Γιατί με χτυπάς, βρε αγά μου;» «Πας να κλέψεις καρπούζι!», [είπε ο φύλακας]. «Βρε όχι, βρε…» δεν ξέρω τι..! «Πώς να προχωράω;», [είπε ο τσιγγάνος]. «Θα προχωράς άνετα, απλωτά. Τι είναι αυτό το μαζεμένο βάδισμα;», [είπε ο φύλακας].

Μετά από αυτό [άρχισε λοιπόν να περπατάει] άνετα και απλωτά. Έφτασε πια στο σπίτι του. Όταν έφτασε και ήταν έτοιμος να περάσει την πόρτα, ήταν άνετος και στητός. Παλιά λοιπόν οι πόρτες ήταν και χαμηλές και λίγο σκεπασμένες, διότι υπήρχε φτώχια, πού λεφτά. Βρήκε και, τακ, χτύπησε το κεφάλι του. Πήγε πάλι πίσω. «Γυναίκα!», είπε. Αυτοί έτσι λένε τη σύζυγο. «Γυναίκα!» «Τι έγινε», είπε αυτή.

«Φέρε το τσεκούρι από εκεί», είπε. «Βρε τι θα κάνεις;», είπε αυτή. «Θα την κόψω», είπε, «δεν μπορώ να περάσω». «Α βρε, σκύψε», είπε αυτή. «Εσύ να σκύψεις και να πας στα μουλωχτά και να φας το ξύλο. Εγώ και τι δεν έπαθα!... Φέρε εσύ εδώ το τσεκούρι». Παίρνει το τσεκούρι, χτύπα χτύπα, την κόβει [την πόρτα] κι έτσι περνάει από εκεί. «Βρε τί έγινε;», [είπε η γυναίκα του]. «Τι να γίνει», είπε αυτός, «η μάνα σου έκανε ένα ωραίο φαγητό, ξέχασα και το όνομά του. Καθώς ερχόμουν εδώ και τι δεν έπαθα! Όλοι με έδειραν! Μακάρι να μην το μάθαινα εκείνο το φαγητό. Βρε ήταν αυτό; Βρε ήταν το άλλο;» Τέλος πάντων αυτό έτσι έμεινε.

Μετά από λίγο καιρό, δύο μήνες και δέκα μέρες, έρχεται το Κουρμπάν Μπαϊράμι [Γιορτή των Θυσιών], το δικό μας. Στο Κουρμπάν Μπαϊράμι πήγαιναν πεζή στο δρόμο. Καθώς πήγαιναν η γυναίκα του είπε: «Εκεί στο τραπέζι τώρα να φας με ευγένεια. Μην είσαι αγενής. Μην κάνεις σαν νεόπλουτος. Να προσαρμοστείς στα έθιμά τους». «Κι εσύ σκούντησε με όταν θα δεις ότι είναι ωραίο το φαγητό, σκούντησέ με να μην φάω, να συνέλθω», είπε αυτός. Ε, έφτασαν πια, μπαίνουν, κάνουν κουβέντα, ετοιμάζεται το δείπνο. Φέρνουν και τα φαγητά. Λογής λογής πίτες, πιλάφια, κρέατα, σούπες, φέρνουν από όλα. Τα φέρνουν αλλά τη στιγμή που παίρνει ένα κουτάλι εμφανίζεται μια γάτα. Η γάτα ήθελε να φάει και τον χτυπούσε με το κεφάλι της. Αμέσως αυτός είπε «Δόξα τω Θεώ» και κάθισε στην άκρη. «Βρε φάε, βρε φάε», [του είπαν]. «Όχι», είπε, δεν έφαγε. Αλλά όταν ήρθε η ώρα να κοιμηθούν, δυο άτομα σε ένα δωμάτιο, άλλος δεν ήταν, αυτοί έμειναν οι δυο τους στο δωμάτιο. «Γυναίκα, γυναίκα!», [είπε]. «Τι έχεις», είπε αυτή. «Α, βρε», είπε, «πείνασα». «Α, βρε εσύ, αφού δεν έφαγες», [είπε αυτή]. «Αφού εσύ με σκούντηξες», είπε αυτός. «Σε σκούντηξα; Εγώ δεν σε σκούντηξα. Η γάτα σε χτύπησε», είπε. «Αμάν, τι να κάνω;», είπε αυτός. «Ακόμη είναι εκεί στο ντουλάπι. Πάρε όλα όσα είναι πάνω στο ντουλάπι και φάε», είπε αυτή. Παλιά το έλεγαν μεσάντρα. Έβαζαν στο ντουλάπι τα παπλώματα και τα στρώματα. Σε αυτή την πλευρά στέκονταν τα φαγητά και τα πιάτα. Και από αυτή την πλευρά ήταν το ντουλάπι του μπάνιου. Δεν υπήρχαν μπάνια της μόδας όπως σήμερα. Ε, και το πάνω μέρος ήταν άδειο. Αυτή τη φορά έβαλαν εκεί τα φαγητά τα οποία έφαγαν. «Να το, πάρε από εκεί, φάε ό,τι θα φας». Κατεβάζει το σοφρά όπως είναι, βάλθηκε στις σούπες που έχουν μείνει. Τρώει λοιπόν σούπα, κρέατα, πιλάφια. Ήταν τόσο υπέροχα, τόσο νόστιμα που δεν μπόρεσε να τα αφήσει καθόλου. Έφαγε, έφαγε. Από πάνω ήπιε κι ένα μπολ γιαούρτι. Πήρε κι έναν ύπνο! Όμως όταν φουσκώνει τόσο πολύ η κοιλιά τι συμβαίνει; Τώρα θα είναι λίγο ντροπή, όμως... Μετά από αυτό του ήρθε να αεριστεί. Πριιιιτ… γέμισε ο τόπος!. Μετά ξημέρωσε, αυτός δεν σηκωνόταν καθόλου. Η κοπέλα είπε στη μητέρα της: «Βρε μάνα, πήγαινε να δεις τι έκανε, έχεσε; Δεν μπορεί να σηκωθεί.» «Στάσου να πάω εγώ», είπε η πεθερά του. Φωνάζει λοιπόν το όνομά του: «Χουσεΐν, Χουσεΐν!». Στην αρχή δεν απαντούσε, δυο, τρεις, τέσσερις φορές. «Αα», είπε, «σήκω λοιπόν, γιε μου. Άρρωστος είσαι; Τι έγινε, γιατί δεν σηκώνεσαι;». «Α πεθερά», είπε, «είδα ένα όνειρο, αλλά ένα άσχημο όνειρο. Μην τα ρωτάς.» «Για πες λοιπόν τι όνειρο είδες;», είπε, «τι θα γίνει;». Είπε αυτός: «Πάνω σε έναν μιναρέ έβαλαν έναν άλλο μιναρέ, πάνω σε αυτόν έναν άλλο και πάνω σε αυτόν έβαλαν ένα σινί», είπε, «πάνω στο σινί μια βελόνα και επάνω της ένα αυγό», είπε. «Και πάνω στο αυγό έβαλαν εμένα. Φύσηξε ένας ελαφρύς άνεμος», είπε «Εκεί που έλεγα ότι τώρα θα πέσω, ότι το αυγό τώρα θα γίνει λιώμα, τώρα θα σπάσει, η βελόνα τώρα θα μπει στο κεφάλι μου, ότι εγώ τώρα θα πέσω κάτω», είπε, «πεθερά, αν ήσουν εσύ στη θέση μου τι θα έκανες;». «Τι να κάνω, θα κατουριόμουν από το φόβο μου» είπε αυτή. «Ενώ εγώ έχεσα», είπε αυτός. «Ε», είπε αυτή, «αφού έχεσες, συμβαίνουν αυτά». Μετά από αυτό τον παίρνουν,

βγάζουν τον κουβά από το πηγάδι, ρίχνουν τον κουβά, τον πλένουν. Άντε λοιπόν, τον διώχνουν. Και το παραμύθι τελειώνει εδώ.

T 1.3 Çoban ile ırgat (αφηγητής: İbrahim / Καλαμόκαστρο)

Eski zamanda, çok eski zamanlarda her ahalede zenginner fakirlerden birer çobannan birer de çiftçi tutarlardı. Çiftçilere ırgat derlerdi, çobana da çoban derlerdi. Fakat bu çobannarlan ırgatların yerleri ayrıydı. Hayvannarın yanında ve yahut koyunnarın yanında birer oda, yatıp kalkarlardı orda. Bi gün böyle aylak kalmışlar, işi bitirdikten sona çobannan ırgat görüşürlermiş, pehlivanlık yaparlarmış. Bi güpürtü, bi lapırtı ağlan[24] kadıncaz demiş ağa: kadın demiş, sakın demiş bizim hazineyi çıkarmasınlar bunnar be. Hazine biliysin ?Çıkarmasınnar bunnar. Hayır be demiş adam gene. Unnar oynuylar demiş.

İyi ama çöcük duyuy bunu küçük çöcük, altı yedi yaşlarında bi çöcük varmış. Gidiy unnara: heey demiş sakın bizim hazineyi çıkarmayasın. Hayır be kadaşım[25] demiş çıkarmayız hazineyi. Nerde u demiş. Te borda demiş. Haa, gece olduktan sona bu çobannan ırgat bunu, borda dedi demiş,du bakalım bakalım. Bi de bakıylar koca bi teneki altın, orda. Çıkarıylar bunnar bu altını, altınnarı çıkarıylar ama şindi nası üleşçekler. Biri istermiş hepsini alsın, öteki istermiş hepsini alsın.

Kaçırıylar bunar şindi uzak bi ormanın içine dalıylar. İy ama acıkmışlar, bi günlük diil. Acıktıktan sona salıy birini öteye, bu ırgat olan çobandan saklıya diye, başka bi yere gidiy, bulunmasın bu diye. Fakat acıkmışa, şimdi ben diy bu çoban ya diy nası bulcam bunu? Yok diy. Haa, ben diy kılık diğiştiriy, kıyafet diğiştiriy, başlıy? Simitçii! Simitçii! Acıktıya. Ha,demiş u da. Çıkaym şimdi ben buna simit alayım karnımı doyurayım. Simitçii gel borey gel, simitçi gel borey gel, haa sen şindi demiş şindi, çobana bu simitçi olan. Yani şindi beni çarıysın[26] ha! Ge bakam borey. Bi de gidiy bakıy, a be demiş sen neye kaçtın. Hayır, be demiş kaçmadım ama, beni korkuttular, bilmem ne yalan malan.

Gidiyler şindi simit …o da biraz şey yaptıktan sona, bu ırgat şindi eve kaçıy, evine kaçıy. Kaçtıktan sona, bu nerde, nerde? Evinde gidiy. Evinde gidiy buluy bunu çoban. Çoban diy ki, nerde filan aga beyav. Mesela Hasan aga nerde? Eh, borda çok hasta yatıy, altına da yufka yapmışlar, yufka yapmışlar, çarşafın altına yufkaları koymuş, döndükçe çatır, çatır: Ayy! Kemicikerim, vaay! Kemiciklerim. Bu sefer yufkalar da çatır, çatır kırılırmış. Kırıldıktan sona kemikleri kırılıy gibi sülermiş[27]. Derkeydin bu üledi, büledi ya madem demiş iy oldunen gelcem bak. Gelcek ama bu sefer öldü yapıy, koyi bi, kazıyler bi mezar koyular , bi de boru hava alsına deye koyular. Annamış çoban bunun sahte öldüğünü. Undan sona ben demiş çıkarcam, görcem, dua da dua okucam demiş. Be yapma, etme çıkarıy çık bordan demiş. Neyse niayet paraları kavgalan mavgalan alıyler paraları taksim ediyler. Masal da borda bitiy.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

---

[24] ağayla
[25] kardeşim
[26] çağırıyorsun
[27] söylermiş

Ο τσομπάνης και ο εργάτης

Παλιά, στα πολύ παλιά χρόνια, σε κάθε λαό οι πλούσιοι προσλάμβαναν έναν τσομπάνη κι έναν αγρότη από τη φτωχολογιά. Τον αγρότη τον έλεγαν εργάτη και τον τσομπάνη τσομπάνη. Όμως άλλη ήταν η θέση των εργατών και άλλη των τσομπάνηδων. Δίπλα στα ζώα ή δίπλα στα πρόβατα έδιναν στον καθένα ένα δωμάτιο, εκεί κοιμόνταν και σηκώνονταν. Μια μέρα που, επειδή τελείωσαν τη δουλειά, ήταν άεργοι, ο εργάτης κι ο τσομπάνης συνεννοήθηκαν και πάλεψαν. Ένας σάλος, μια φασαρία. Λέει ο αγάς στην γυναίκα του: «Βρε γυναίκα, μη τυχόν αυτοί βγάλουν τον θησαυρό μας. Ξέρεις, το θησαυρό; Μη τυχόν τον βγάλουν.» «Όχι βρε, αυτοί παίζουν», είπε πάλι ο άντρας.

Το ακούει όμως αυτό ένα μικρό παιδί. Ήταν ένα μικρό παιδί έξι, εφτά χρονών. Πηγαίνει σε αυτούς: «Έι», είπε, «μη τυχόν βγάλετε το θησαυρό μας!» . « Όχι, βρε αδερφέ», είπε, «δε βγάζουμε το θησαυρό. Πού είναι αυτός;», είπε. «Να, εδώ», είπε [το παιδί]. Λοιπόν όταν βράδιασε, αυτός ο τσομπάνης με τον εργάτη είπαν «Είπε ότι είναι εδώ, για να δούμε λοιπόν» και καθώς κοιτάζουν βλέπουν εκεί έναν μεγάλο τενεκέ με χρυσά. Βγάζουν τα χρυσά, όμως πως θα τα μοιραστούν; Κι ο ένας ήθελε να τα πάρει όλα κι ο άλλος ήθελε να τα πάρει όλα.

Φεύγουν τώρα αυτοί, μπαίνουν σε ένα δάσος μακριά. Πείνασαν όμως διότι δεν ήταν εκεί [μόνο] για μια μέρα. Όταν πείνασαν, [ο τσομπάνης] στέλνει τον άλλο πέρα [για να βρει τροφή]. Ο εργάτης, επειδή κρύβει από τον τσομπάνη [τα χρυσά], πηγαίνει σε ένα άλλο μέρος για να κρυφτεί. Όμως επειδή πείνασε τώρα αυτός ο τσομπάνης, λέει «Πώς θα τον βρω; Δεν είναι εδώ». «Χα!» λέει, αλλάζει φορεσιά, αλλάζει ρούχα, αρχίζει [να φωνάζει]: «Κουλουράς! Κουλουράς!» Πείνασε [ο εργάτης]. «Χα!», είπε κι αυτός [ο εργάτης], «εγώ τώρα να βγω να πάρω ένα κουλούρι να χορτάσω». «Κουλουρά, έλα εδώ, έλα κουλουρά, έλα εδώ, έλα. Χα! εσύ τώρα!». Είπε ο κουλουράς στον εργάτη: «Δηλαδή τώρα με καλείς, ε; Έλα λοιπόν εδώ». Πάει και βλέπει, λέει «Α βρε, γιατί το έσκασες;» «Όχι βρε, εγώ δεν το έσκασα, αλλά με φόβισαν», είπε [ο εργάτης]. Δεν ξέρω πόσα τέτοια ψέματα είπε.

Πηγαίνουν τώρα κουλούρι… Κι αυτός ο εργάτης αφού έκανε κάτι πηγαίνει στο σπίτι του. Αφού έφυγε αυτός «Πού είναι, πού είναι;», [λέει ο τσομπάνης]. Πηγαίνει στο σπίτι του. Ο τσομπάνης πηγαίνει στο σπίτι του και τον βρίσκει. «Που είναι βρε ο τάδε αγάς; Ας πούμε, ο Χασάν αγάς που είναι;», λέει ο τσομπάνης. «Ε, είναι πολύ άρρωστος, εδώ ξαπλώνει», [λέει η γυναίκα του]. Κι από κάτω από το σεντόνι έβαλαν [ψημένα] φύλλα και όσο αυτός γύριζε λέγοντας «Αχ τα κοκαλάκια μου, αχ τα κοκαλάκια μου» έσπαζαν τα φύλλα με θόρυβο. Κι όσο αυτά έσπαζαν, αυτός έτσι έλεγε. «Θα έρθω λοιπόν όταν θα γίνει καλά», είπε. Ήρθε αλλά αυτή τη φορά [ο εργάτης] κάνει πως πέθανε. Βάζει και σκάβουν έναν τάφο και τον βάζουν [μέσα], βάζουν κι έναν σωλήνα για να παίρνει αέρα. Κατάλαβε ο τσομπάνης ότι αυτός έκανε ψέματα πως πέθανε. «Θα τον βγάλω να τον δω», είπε, «θα προσευχηθώ για αυτόν». «Βρε μην το κάνεις αυτό» [του είπαν], «Θα τον βγάλω από εδώ», είπε. Τέλος πάντων, στο τέλος με καβγάδες και τέτοια παίρνουν τα χρήματα και τα μοιράζονται. Και το παραμύθι τελειώνει εδώ.

Τ 2 – ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ (TÜRKÜLER)[28]

[28] Η λέξη που χρησιμοποιείται για το δημοτικό ποίημα/τραγούδι (halk şiiri) είναι *τουρκιού* (türkü), ενίοτε δε *χαλκ τουρκιουσού* (halk türküsü) για να αντιδιασταλεί ξεκάθαρα από το λόγιο *σαρκί* (şarkı) [Το *σαρκί* είναι ένα στροφικό είδος που γραφόταν με σκοπό να μελοποιηθεί. Συνήθως το *σαρκί* γραφόταν σε προσωδιακό μέτρο (*αρούζ*) και αποτελούνταν από λίγες τετράστιχες στροφές. Εμφανίστηκε τον 17ο αιώνα και παρουσιάζει εξαιρετικές ομοιότητες με το από αιώνες προϋπάρχον *μουραμπά* (murabba'), του οποίου φαίνεται ότι αποτελεί συνέχεια. Ανήκει έτσι το *σαρκί* στην κοσμική αυλική λογοτεχνία. Το τυπικό θέμα του είναι ο έρωτας και η γλώσσα του είναι πιο απλή από εκείνη του *γκαζέλ*. Ως πρώτος που έγραψε *σαρκί* θεωρείται ο Ναϊλί, ο οποίος σε αντίθεση με την περίτεχνη γλώσσα που συνήθιζε, εδώ χρησιμοποίησε μια εξαιρετικά απλή γλώσσα.]. Όπως συμβαίνει παντού με τη δημώδη λογοτεχνία, οι δημιουργοί της παραμένουν ανώνυμοι, εκτός από λίγες περιπτώσεις. Σε αντίθεση με την αυλική λογοτεχνία, εδώ το μέτρο είναι συλλαβοτονικό, δεν βασίζεται δηλαδή στην εναλλαγή μακρών και βραχέων συλλαβών (προσωδία, *αρούζ*), αλλά στον αριθμό και την εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών (parmak hesabı, hece vezni, hece ölçüsü). Ο στίχος μπορεί να αποτελείται από πέντε έως δεκαέξι συλλαβές, ενώ πιο συχνός είναι ο επτασύλλαβος, οκτασύλλαβος και ενδεκασύλλαβος στίχος. Η πιο συχνή ποιητική ενότητα είναι η τετράστιχη στροφή. Συχνά υπάρχει κάποιο ρεφρέν που μπορεί να αποτελείται από έναν έως έξι στίχους, με πιο συχνό το δίστιχο ρεφρέν. Στο στίχο υπάρχει τομή (durak) που ποικίλει ανάλογα με τον αριθμό των συλλαβών του στίχου. Στον επτασύλλαβο στίχο μπορεί να είναι 4+3 ή 3+4, ενώ στον ενδεκασύλλαβο 6+5 ή 5+6 ή 4+4+3 κτλ. Ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα του δημοτικού τραγουδιού είναι η ρίμα (kafiye, ayak, uyak), η οποία επιτυγχάνεται κυρίως μέσω των επιθημάτων που είναι πολύ συχνά στην τουρκική γλώσσα. Πολύ συχνή είναι επίσης η μη τέλεια ρίμα η οποία βασίζεται στη συνήχηση (yarım kafiye, yarım uyak).

Πολύ συχνά τα δημοτικά τραγούδια είναι τετράστροφα, αλλά δεν υπάρχει περιορισμός ως προς τον αριθμό των στροφών. Ανάλογα με τη ρίμα και τον αριθμό των στίχων που έχει μια στροφή, τα *τουρκιού* μπορούν να χωριστούν σε τρεις βασικές κατηγορίες: τα *μανί* (mani), τα *κοσμά* (koşma), και τα *τουρκιού* με τρίστιχες στροφές. Τα *μανί* είναι τραγούδια στα οποία η στροφή αποτελείται συνήθως από επτασύλλαβους στίχους που ως προς τη ρίμα εμφανίζουν το σχήμα ααβα. Ένα βασικό χαρακτηριστικό του *μανί* είναι η ολοκλήρωση ενός νοήματος εντός της στροφής (εξάλλου η λέξη προέρχεται από το αραβικό ma'na = σημασία). Το *κοσμά* είναι το πιο συνηθισμένο είδος τραγουδιού της δημώδους λογοτεχνίας. Οι τετράστιχες στροφές –τουλάχιστον δύο– έχουν συνήθως το σχήμα αααβ – γγγβ – δδδβ κ.ο.κ. Πάντως το κυριότερο στοιχείο που μας κάνει να ονομάσουμε ένα δημοτικό τραγούδι *κοσμά* είναι η χρήση συγκεκριμένων μελωδιών. Πρέπει να σημειώσουμε στο σημείο αυτό ότι υπάρχουν *τουρκιού* που ακολουθούν την προσωδία.

Όπως ήδη σημειώθηκε, το βασικότερο στοιχείο σ' ένα δημοτικό τραγούδι είναι η μελωδία του. Υπάρχουν μελωδίες που είναι ελεύθερες ως προς το ρυθμό (uzun hava για τραγούδια που ονομάζονται έτσι usulsüz türküler, επιτραπέζια), και άλλες που έχουν συγκεκριμένους, συχνά χορευτικούς, ρυθμούς (kırık hava για τα usullü türküler). Ο αριθμός των συλλαβών ενός στίχου προσδιορίζει και τη μελωδία που μπορεί να χρησιμοποιεί για να τραγουδηθεί αυτός ο στίχος. Έτσι οι ενδεκασύλλαβοι στίχοι προορίζονται για τον uzun hava, οι επτασύλλαβοι για τον kırık hava, ενώ οι οκτασύλλαβοι ταιριάζουν και στις δύο μελωδίες. Το ότι τα *τουρκιού* 'γράφονταν' για να τραγουδηθούν φαίνεται και από τη χρήση λέξεων που δεν έχουν συγκεκριμένο περιεχόμενο, όπως yar, aman, bir tanem κ.ά., με κύριο σκοπό την έκταση του στίχου στο βαθμό που απαιτεί μια συγκεκριμένη μελωδία. Έτσι, αν σ' έναν επτασύλλαβο στίχο προσθέσουμε το yar yar aman γίνεται ενδεκασύλλαβος και μπορεί να τραγουδηθεί σε uzun hava.

Όπως είναι φυσικό, η γλώσσα των δημοτικών τραγουδιών είναι η λαϊκή τουρκική, απαλλαγμένη σε μεγάλο βαθμό από περσικά και αραβικά δάνεια. Ωστόσο, ιδιαίτερα σ' εκείνα τα *τουρκιού* που γράφτηκαν σε προσωδιακό μέτρο κι επηρεάστηκαν από τα μοτίβα του περσοαραβικού κανόνα, ήταν επόμενο και η γλώσσα να γίνει πιο επιτηδευμένη και ρητορική.

Τα θέματα των δημοτικών τραγουδιών παρουσιάζουν εξαιρετική ποικιλία, διότι προορίζονταν να συνοδεύσουν όλες τις κοινωνικές εκδηλώσεις του ανθρώπου: Νανουρίσματα (ninni), σκωπτικά (taşlama), εγκωμιαστικά (güzelleme), ηρωικά (koçaklama), γαμήλια (düğün türküsü), μοιρολόγια (ağıt). Ακόμη τραγούδια που τραγουδούσαν οι γυναίκες κάνοντας ομαδικές εργασίες, π.χ. θερισμός, τραγούδια σε γιορτές και πανηγύρια, όπως η γιορτή του Hıdrellez στις 6 Μαΐου, τραγούδια σε καφενεία (από τον 17^{ο} αιώνα) ή άλλες κοινωνικές συνεστιάσεις κ.τ.λ. Φυσικά υπάρχουν και τα δημοτικά τραγούδια με θρησκευτικό περιεχόμενο, όπως είναι τα *ιλαχί* (ilahi) και τα *νεφές* (nefes). Το *νεφές* είναι δημοτικό θρησκευτικό τραγούδι που συνδέεται με το μυστικιστικό τάγμα των Μπεκτασήδων και συνοδεύεται από το σάζι. Αντίθετα, ο χαρακτήρας του *ιλαχί* (θεϊκός

T 2.1 Debreli Hasan (τραγουδιστής: Mümin / Λινό)[29]

[ύμνος]) είναι λιγότερο λαϊκός και δεν συνοδεύεται από μουσικό όργανο. Απλώς τραγουδιέται, με συγκεκριμένες μελωδίες, σε ορισμένες τελετές, όπως είναι η απαγγελία του *μεβλίντ*, δηλαδή του γενέθλιου ποιήματος του Προφήτη, κατά τους γάμους, τις προετοιμασίες για το προσκύνημα στους ιερούς τόπους κ.τ.λ.

Ήδη στο *Διβάνι των Τουρκικών Γλωσσών* του Μαχμούντ Κασγκαρί τον 11ο αιώνα αναφέρονται οι *οζάν* (ozan), οι περιφερόμενοι τροβαδούροι που τραγουδούσαν με τη συνοδεία του *κοπούζ* (kopuz). Προφανώς υπό την επίδραση του μυστικισμού τους επόμενους αιώνες στην Ανατολία αυτοί οι τροβαδούροι αρχίζουν να ονομάζονται *ασίκηδες* (aşık [εραστής, ενν. του θείου]). Φαίνεται, ωστόσο, πως η επίδραση του μυστικιστικού στοιχείου σ' αυτούς ήταν επιφανειακή, διότι η θεματική των τραγουδιών τους συνεχίζει να περιστρέφεται γύρω από μη θρησκευτικά θέματα. Μεγαλύτερη φαίνεται πως ήταν η επίδραση της λόγιας αυλικής λογοτεχνίας (divan edebiyatı), ιδιαίτερα μετά τον 16ο αιώνα, όπως μπορούμε να συναγάγουμε τόσο από μορφολογικά στοιχεία (χρήση προσωδίας, χρήση ποιητικών ειδών όπως το *γκαζέλ*) όσο και από τη θεματική (στερεότυπα μοτίβα της αυλικής ποίησης). Μια τέτοια επίδραση είναι, για παράδειγμα, η εμφάνιση μερικές φορές στην τελευταία στροφή του ονόματος του ποιητή-τραγουδιστή. Καθώς οι δημιουργοί αυτοί συνόδευαν τα τραγούδια τους με το σάζι ονομάζονται επίσης *σαζ σαϊρλερί* (saz şairleri). Ο αριθμός τους αυξάνεται από τον 16ο, αλλά κυρίως από τον 17ο αιώνα. Οι *ασίκηδες* εξασκούσαν την τέχνη τους σε χώρους όπου συγκεντρωνόταν πολύς κόσμος, όπως τα στρατόπεδα των Γενιτσάρων, ή τα καφενεία από τον 17ο αιώνα κι εξής. Είναι εύλογο ότι μεταξύ των saz şairleri και των divan şairleri υπήρχε μια έντονη διαμάχη και αμοιβαία αντιπάθεια. Ο Köprülü αναφέρει δύο αυλικούς ποιητές του 18ου αιώνα οι οποίοι περιέγραψαν την αμηχανία τους, όταν, επισκεπτόμενοι επαρχιακές πόλεις και προσκεκλημένοι σε σπίτια τοπικών προυχόντων, καλούνταν να παίξουν σάζι. Ήταν αναγκασμένοι να εξηγούν στους απογοητευμένους οικοδεσπότες τους ότι αυτοί δεν ήταν 'τέτοιου είδους ποιητές'. Από την άλλη πλευρά, οι *ασίκηδες* κατηγορούσαν τους αυλικούς ποιητές ότι ήταν πολύ επιτηδευμένοι και δεν μπορούσαν να αυτοσχεδιάσουν. Διότι ένα βασικό χαρακτηριστικό του καλού *ασίκη* θεωρούνταν η ικανότητα του αυτοσχεδιασμού όπου το καλούσε η περίσταση, όπως περίπου συμβαίνει με τις κρητικές μαντινάδες.

Εξαιτίας της προφορικής παράδοσης τόσο τα ίδια τα δημοτικά τραγούδια όσο και τα ονόματα των δημιουργών τους χάθηκαν για πάντα. Σώθηκαν, ωστόσο, κάποια κατάστιχα, τα λεγόμενα *τζιόνκ* (cönk), τα οποία αποτελούν συλλογές-ανθολογίες με τα έργα των πιο φημισμένων *ασίκηδων*. Επίσης, υπήρχε μεταξύ των τροβαδούρων αυτών η συνήθεια να συνθέτουν τα λεγόμενα *Βιβλία των Ποιητών* (şairname), στα οποία έδιναν πληροφορίες για εξέχοντες συναδέρφους τους, προγενέστερους και σύγχρονους. Κυρίως από τις δύο αυτές πηγές γνωρίζουμε σήμερα τα ονόματα και τα τραγούδια μερικών *ασίκηδων*, όπως είναι οι **Χαγιαλί** (Hayali), **Κιόρογλου** (Köroğlu), **Κουλ Μεχμέτ** (Kul Mehmed), **Κουλ Μουσταφά** (Kul Mustafa), **Κούλογλου** (Kuloğlu), **Καρατζά Ογλάν** (Karaca Oğlan - Karacaoğlan), **Γκεβχερί** (Gevheri), **Ασίκ Ομέρ** ('Aşık 'Ömer) κ.ά. Όταν η νέα τουρκική λογοτεχνία του 20ού αιώνα άρχισε να ψάχνει τον προσανατολισμό της μέσα στην τουρκικότητα πλέον, κι όχι σε Ανατολή και Δύση, οι *ασίκηδες* και τα τραγούδια τους έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της νέας λογοτεχνίας, ή τουλάχιστον ενός σημαντικού μέρους της.

[29] Σύμφωνα με τον θρύλο, ο Ντέμπρελι Χασάν μεγάλωσε στη Δράμα. Ήταν ένας λαϊκός ήρωας – λήσταρχος που δραστηριοποιήθηκε στις περιοχές Δράμας – Σερρών – Χρυσούπολης κατά την περίοδο της ανταλλαγής των πληθυσμών Ελλάδας και Τουρκίας. Λέγεται ότι έχτισε το Γεφύρι της Δράμας με τα χαράτσια που μάζευε από τους πλούσιους που κέρδιζαν χρήματα με αδικίες και καταπατώντας τα δικαιώματα του απλού λαού. Παρόλο που δεν είναι γνωστή με ακρίβεια η περίοδος κατά την οποία έζησε, λέγεται ότι έζησε την ίδια περίοδο με τον Τσακίρτζαλη Εφέ. Παραδίδονται μάλιστα διάφορες ιστορίες και λογομαχίες που αποδίδονται στους δύο και δείχνουν τη συνύπαρξή τους. Στη συμμορία του Ντέμπρελι δεν υπήρχαν πολλά άτομα. Γνωρίζουμε μόνο ένα παλικάρι του με το όνομα Καράκεντι (Μαύρη Γάτα). Ο Ντέμπρελι ήταν αγαπητός λήσταρχος στο λαό, επειδή έπαιρνε από τους πλούσιους και έδινε στους φτωχούς. Λέγεται μάλιστα ότι πάντρευε τους φτωχούς νέους που αγαπιόντουσαν. Σχετικά μ' αυτό υπάρχει κι ένας θρύλος που λέει: « Ένας νέος που ήθελε να παντρευτεί είχε πάρει το μοσχάρι του και κατέβαινε στο παζάρι της Ξάνθης για να το πουλήσει. Συναντάει στο δρόμο του τον Ντέμπρελι, ο οποίος του δίνει αρκετά λεφτά για να κάνει το γάμο του και τον συμβουλεύει να μην πουλήσει το μοσχάρι του». Ο Ντέμπρελι των Μακεδονικών βουνών εντέλει αμνηστεύεται από τον Πασά ή, σύμφωνα με τα λεγόμενα, καταφέρνει και δραπετεύει από τους άνδρες της ασφάλειας κατά την ανταλλαγή των

Drama köprüsünü bre Hasan gece mi geçtin?
Hasan gece mi geçtin?
Ecel şerbetini bre Hasan ölmeden içtin
Ecel şerbetini bre Hasan ölmeden içtin
Anadan babadan bre Hasan nasıl vazgeçtin,
Hasan nasıl vazgeçtin?
At martini debreli Hasan dağlar inlesin more Hasan
Drama mahpusunda bre Hasan dostlar dinlesin
Mezar taşlarını bre Hasan koyun mu sandın?
Hasan koyun mu sandın?
Adam öldürmeyi bre Hasan oyun mu sandın?
Adam öldürmeyi bre Hasan oyun mu sandın?
Drama mahpusunu bre Hasan evin mi sandın?
Hasan evin mi sandın?
At martini debreli Hasan dağlar inlesin
Drama mahpusunda bre Hasan dostlar dinlesin
At martini debreli Hasan dağlar inlesin more Hasan
Drama mahpusunda bre Hasan dostlar dinlesin

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ο Ντέμπρελη Χασάν

Βρε Χασάν, το γεφύρι της Δράμας, βράδυ το πέρασες;
Χασάν, βράδυ το πέρασες;
Βρε Χασάν, το σερμπέτι του θανάτου το ήπιες πριν πεθάνεις;
Βρε Χασάν, το σερμπέτι του θανάτου το ήπιες πριν πεθάνεις;
Βρε Χασάν, πώς παράτησες τον μπαμπά σου, τη μάνα σου,
Πώς τους παράτησες, Χασάν;
Βάρα το τουφέκι, Ντέμπρελη Χασάν, να στενάξουν τα βουνά, μωρέ Χασάν
Να το ακούσουν, βρε Χασάν, οι φίλοι στη φυλακή της Δράμας
Βρε Χασάν, τις ταφόπετρες τις πέρασες για πρόβατα;
Νόμισες, Χασάν, πως είναι πρόβατα;
Βρε Χασάν, νόμισες πως είναι παιχνίδι να σκοτώνεις ανθρώπους;
Βρε Χασάν, νόμισες πως είναι παιχνίδι να σκοτώνεις ανθρώπους;
Βρε Χασάν, τη φυλακή της Δράμας την πέρασες για σπίτι σου;
Νόμισες πως είναι σπίτι σου, Χασάν;
Βάρα το τουφέκι, βρε Χασάν, να στενάξουν τα βουνά
Να το ακούσουν βρε Χασάν οι φίλοι στη φυλακή της Δράμας
Βάρα το τουφέκι, βρε Χασάν, να στενάξουν τα βουνά, μωρέ Χασάν
Να το ακούσουν, βρε Χασάν, οι φίλοι στη φυλακή της Δράμας

Τ 2.2 Penceresi yola karşı (τραγουδιστής: Mümin / Λινό)[30]

πληθυσμών και μεταναστεύει στην Τουρκία… Γεγονός είναι ότι ο Ντέμπρελι Χασάν με τους θρύλους του μπήκε στις καρδιές των ανθρώπων της τουρκόφωνης κοινότητας της Ρούμελης…

[30] Παραδοσιακό τραγούδι της Ξάνθης.

Penceresi yola karşı penceresi yola karşı
Gelen geçen atar taşı gelen geçen atar taşı
Benim yarim kalem kaşlı benim yarim kalem kaşlı
Var ara eşini eşini vay vay, saysana liraların beşini vay vay
Var ara eşini eşini vay vay, saysana liraların beşini vay vay
Çay başında gördüm seni, çay başında gördüm seni
Kaşlarından bildim seni, kaşlarından bildim seni
İnkar etme sevdim seni, inkar etme sevdim seni
Var ara eşini eşini vay vay, saysana liraların beşini vay vay
Var ara eşini eşini vay vay, saysana liraların beşini vay vay

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Το παράθυρό της είναι απέναντι από το δρόμο

Το παράθυρό της είναι απέναντι από το δρόμο, το παράθυρό της είναι απέναντι από το δρόμο
Οι περαστικοί ρίχνουν πέτρα, οι περαστικοί ρίχνουν πέτρα
Η αγαπημένη μου έχει γραμμένα φρύδια, η αγαπημένη μου έχει γραμμένα φρύδια
Έλα, ψάξε το ταίρι σου, το ταίρι σου, βάι βάι, μέτρησε πέντε λίρες βάι βάι
Έλα, ψάξε το ταίρι σου, το ταίρι σου, βάι βάι, μέτρησε πέντε λίρες βάι βάι
Σε είδα στην άκρη του ποταμιού, σε είδα στην άκρη του ποταμιού
Σε αναγνώρισα από τα φρύδια σου, σε αναγνώρισα από τα φρύδια σου
Σε αγάπησα μην το αρνείσαι, σε αγάπησα μην το αρνείσαι
Έλα, ψάξε το ταίρι σου, το ταίρι σου, βάι βάι, μέτρησε πέντε λίρες βάι βάι
Έλα, ψάξε το ταίρι σου, το ταίρι σου, βάι βάι, μέτρησε πέντε λίρες βάι βάι

T 2.3 Berber oğlan (τραγουδιστής: Mümin / Λινό)[31]

Ocak başında kaldım ince fikre daldım
Her kapı kakılışta berber geliyor sandım
Her kapı kakılışta berber geliyor sandım
Aaah! Aaah! a berber oğlan, oğlan boynuma dolan
Aaah! Aaah! a berber oğlan, oğlan boynuma dolan
Ocak başı mermeri, ben severim berberi
Traş eder beyleri, mis kokuyor elleri
Traş eder beyleri, mis kokuyor elleri
Aaah! Aaah! a berber oğlan, oğlan boynuma dolan
Aaah! Aaah! a berber oğlan, oğlan boynuma dolan

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ο μπαρμπέρης

Κάθισα στην άκρη του τζακιού, βυθίστηκα σε πολλές σκέψεις
Σε κάθε σπρώξιμο της πόρτας νόμισα πως έρχεται ο μπαρμπέρης

[31] Παραδοσιακό τραγούδι της Ξάνθης.

Σε κάθε σπρώξιμο της πόρτας νόμισα πως έρχεται ο μπαρμπέρης
Ααχ! Ααχ! Ε, μπαρμπέρη αγκάλιασέ με
Ααχ! Ααχ! Ε, μπαρμπέρη αγκάλιασέ με
Μάρμαρο στην άκρη του τζακιού, εγώ αγαπώ τον μπαρμπέρη
Ξυρίζει τους κυρίους, μοσχοβολάνε τα χέρια του
Ξυρίζει τους κυρίους, μοσχοβολάνε τα χέρια του
Ααχ! Ααχ! Ε, μπαρμπέρη αγκάλιασέ με
Ααχ! Ααχ! Ε, μπαρμπέρη αγκάλιασέ με

Τ 2.4 Mehmed'im (τραγουδιστής: Mümin / Λινό)[32]

Tiren gelir yamandan, görünmüyor dumandan
Tiren gelir yamandan, görünmüyor dumandan
Mehmed'im öksüz kalmış, hem anadan babadan
Mehmed'im öksüz kalmış, hem anadan babadan

Mektep önü taşları, Mehmed'imin kaşları
Mektep önü taşları, Mehmed'imin kaşları
Mehmed'imi vuranlar, mektep arkadaşları
Mehmed'imi vuranlar, mektep arkadaşları

Yılana bak yılana, kıvrım kıvrım dolana
Yılana bak yılana, kıvrım kıvrım dolana
Mehmed'imi kaybettim, bin altın var bulana
Mehmed'imi kaybettim, bin altın var bulana

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Μεχμέτ μου

Το τρένο έρχεται από τα ξένα, δεν φαίνεται από τον καπνό
Το τρένο έρχεται από τα ξένα, δεν φαίνεται από τον καπνό
Ο Μεχμέτ μου έμεινε ορφανός, και από μάνα κι από πατέρα
Ο Μεχμέτ μου έμεινε ορφανός, και από μάνα κι από πατέρα

Οι πέτρες μπροστά στο σχολείο είναι τα φρύδια του Μεχμέτ μου
Οι πέτρες μπροστά στο σχολείο είναι τα φρύδια του Μεχμέτ μου
Αυτοί που χτύπησαν τον Μεχμέτ μου είναι οι συμμαθητές του
Αυτοί που χτύπησαν τον Μεχμέτ μου είναι οι συμμαθητές του

Το φίδι δες, το φίδι, τυλίγεται και κουλουριάζεται
Το φίδι δες, το φίδι, τυλίγεται και κουλουριάζεται
Έχασα τον Μεχμέτ μου, χίλια χρυσά σ' όποιον τον βρει
Έχασα τον Μεχμέτ μου, χίλια χρυσά σ' όποιον τον βρει

[32] Παραδοσιακό τραγούδι της Ξάνθης.

T 2.5 Fethiye (τραγουδιστής: Osman / Πολύανθος)[33]

Anne ben ne ettim teyzeme gittim
Anne ben ne ettim teyzeme gittim

Teyzemden gelir iken annem can telef ettim
Teyzemden gelir iken annem can telef ettim

Gelme ölüm gelme üç gün ara ver
Gelme ölüm gelme üç gün ara ver

Al başımdan kanlı bezi götür annene ver
Al başımdan kanlı bezi götür annene ver

Sendelli çeşmeleri ne gür akıyor
Sendelli çeşmeleri ne gür akıyor

Kara gözlü Fethiyem baygın yatıyor
Kara gözlü Fethiyem baygın yatıyor

Gelme Halil gelme benim üstüme
Gelme Halil gelme benim üstüme

Kara gözlü Fethiye derler ismime
Kara gözlü Fethiye derler ismime

Poş poş köprüsünü seller mi aldı?
Poş poş köprüsünü seller mi aldı?

Fethiye'nin yavrusu ellere kaldı
Fethiye'nin yavrusu ellere kaldı

Gelme ölüm gelme üç gün ara ver
Gelme ölüm gelme üç gün ara ver

Al başımdan kanlı bezi götür annene ver
Al başımdan kanlı bezi götür annene ver

---

[33] Το θρηνητικό τραγούδι 'Η γέφυρα της Δύμης' (Poş Poş Köprüsü – Sendelli Köprüsü) ή 'Φετχιγιέ' είναι ένα παραδοσιακό τραγούδι από την περιοχή της Κομοτηνής που βασίζεται σε πραγματικό γεγονός. Στο χωριό Δύμη Κομοτηνής (οι κάτοικοί του το λένε Sendelli) το 1946-1947 άρχισαν να διαδίδονται κουτσομπολιά σχετικά με την κυρία Φετχιγιέ, η οποία ήταν μια πολύ όμορφη γυναίκα. Η Φετχιγιέ ήταν παντρεμένη με τον Χαλήλ και είχαν ένα παιδί. Όμως επειδή κυκλοφορούσαν κουτσομπολιά μέσα στο χωριό σχετικά με την Φετχιγιέ, ο Χαλήλ την ζήλευε και δεν την άφηνε να πάει στο σπίτι της μάνας της. Μια μέρα ο Χαλήλ πήγε στο βουνό. Εντωμεταξύ όμως άκουσε ότι η γυναίκα του δεν ήταν στο σπίτι και με θυμό αποφάσισε να γυρίσει και να την αναζητήσει. Στο δρόμο βλέπει τη γυναίκα του, η οποία επέστρεφε από επίσκεψη στην θεία της, και με το τσεκούρι που είχε στο χέρι σκοτώνει την Φετχιγιέ σίγουρος ότι τον απατάει. Έπειτα ο Χαλήλ πηγαίνει στη Βουλγαρία. Μετά από δύο-τρία χρόνια γυρίζει στο χωριό του, όμως δεν μπορεί να μείνει εκεί και έτσι φεύγει και πηγαίνει στην Αδριανούπολη. Πεθαίνει και το παιδί τους. Το τραγούδι αυτό έχει χαρακτηριστικά μοιρολογιού. Είναι επίσης ένα ενδιαφέρον τραγούδι από την άποψη της ηθικής της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Φετχιγιέ

Μάνα, εγώ τι έκανα; Στη θεία μου πήγα
Μάνα, εγώ τι έκανα; Στη θεία μου πήγα

Μάνα μου, καθώς ερχόμουν από τη θεία μου, σκοτώθηκα
Μάνα μου, καθώς ερχόμουν από τη θεία μου, σκοτώθηκα

Μην έρθεις θάνατε, μην έρθεις, δώσε μου τρεις μέρες
Μην έρθεις θάνατε, μην έρθεις, δώσε μου τρεις μέρες

Πάρε το ματωμένο πανί από το κεφάλι μου, πήγαινε δώσε το στη μάνα σου
Πάρε το ματωμένο πανί από το κεφάλι μου, πήγαινε δώσε το στη μάνα σου

Οι βρύσες του Σέντελι [Δύμη] πόσο ορμητικά κυλούν;
Οι βρύσες του Σέντελι [Δύμη] πόσο ορμητικά κυλούν;

Η μαυρομάτα Φετχιγιέ μου κείτεται λιπόθυμη
Η μαυρομάτα Φετχιγιέ μου κείτεται λιπόθυμη

Μην με πειράζει, Χαλήλ, μην με πειράζεις
Μην με πειράζει, Χαλήλ, μην με πειράζεις

Με λένε μαυρομάτα Φετχιγιέ
Με λένε μαυρομάτα Φετχιγιέ

Την γέφυρα του Ποσπός την πήρε ο χείμαρρος;
Την γέφυρα του Ποσπός την πήρε ο χείμαρρος;

Το παιδί της Φετχιγιέ έμεινε σε ξένα χέρια
Το παιδί της Φετχιγιέ έμεινε σε ξένα χέρια

Μην έρθεις θάνατε, μην έρθεις, δώσε μου τρεις μέρες
Μην έρθεις θάνατε, μην έρθεις, δώσε μου τρεις μέρες

Πάρε το ματωμένο πανί από το κεφάλι μου, πήγαινε δώσε το στη μάνα σου
Πάρε το ματωμένο πανί από το κεφάλι μου, πήγαινε δώσε το στη μάνα σου

Τ 3 – ΕΥΧΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΕΣ (DUALAR VE BEDDUALAR)

(αφηγητής: Ayşe / Κομοτηνή)

ΕΥΧΕΣ (DUALAR)

Τ 3.1 Καθημερινή ζωή (Gündelik Hayat)

1. Çok şükür

2. Kolay gelsin
3. İyi günler
4. Pazar ola
5. Elhamdülillah
6. Bereketli olsun

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1. Πολλές ευχαριστίες/δοξολογίες [Δόξα τω Θεώ]
2. Να είναι εύκολο [καλή ευκολία]
3. Καλές ημέρες [καλημέρα / γεια]
4. Να γίνει παζάρι [καλό παζάρι, καλές δουλειές]
5. Δόξα τω Θεώ
6. Να είναι άφθονα [ο Θεός να τα πληθαίνει]

Τ 3.2 Γιορτές (Bayram)

1. Bayramınız mübarek olsun
2. Allah tekrarını nasip etsin
3. Hayırlı bayramlar

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1. Η γιορτή σας να είναι ευλογημένη [χρόνια πολλά]
2. Ο Θεός να δώσει την επανάληψή της (της γιορτής)
3. Καλές γιορτές [χρόνια πολλά]

Τ 3.3 Γέννηση (Doğum)

1. Yaşı uzun olsun
2. Bahtı açık olsun
3. Allah analı babalı büyütsün

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1. Να είναι τα χρόνια του πολλά [να ζήσει]
2. Να είναι η τύχη του ανοιχτή [καλότυχο]
3. Ο Θεός να το μεγαλώσει με μάνα και πατέρα

Τ 3.4 Γάμος (Düğün)

1. Tebrik ederim
2. Hayırlı olsun
3. Allah bir yastıkta kocatsın

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1. Συγχαρητήρια
2. Ας είναι καλό [με το καλό]
3. Ο Θεός να σας κάνει να γεράσετε σε ένα μαξιλάρι [να ευτυχήσετε]

Τ 3.5 Θάνατος (Ölüm)

1. Başınız sağolsun
2. Mekanı cennet olsun
3. Allah kabir rahatlığı versin

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1. Το κεφάλι σας να είναι γερό [ζωή σε σας]
2. Ο παράδεισος ας είναι ο τόπος του [καλό παράδεισο]
3. Ο Θεός να του δώσει άνετο μνήμα [ας είναι ελαφρύ το χώμα του]

Τ 3.6 ΚΑΤΑΡΕΣ (BEDDUALAR)

1. Allah belanı versin
2. Kıran gelsin kafana
3. Allah sana daha beterini versin
4. Kör olası
5. Boynu devrilesi
6. Yere batası
7. Allah seni bildiği gibi yapsın
8. Bin beter ol

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1. Ο Θεός να δώσει τον μπελά σου [από τον Θεό να το βρεις]
2. Θανατικό να έρθει στο κεφάλι σου [να σου πέσουν τα μαλλιά]
3. Ο Θεός να σου δώσει χειρότερο από αυτό (για κάποιον που μας έκανε κάτι κακό)
4. Που να τυφλωθεί [ο αναθεματισμένος]
5. Που να αναποδογυρίσει ο λαιμός του [ο αναθεματισμένος]
6. Που να βουλιάξει στη γη [ο αναθεματισμένος]
7. Ο Θεός να σου κάνει όπως Αυτός ξέρει [από τον Θεό να το βρεις]
8. Χίλιες φορές χειρότερα να πάθεις (για κάποιον που μας έκανε κάτι κακό)

Τ 4 – ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ (NİNNİLER)[34]

Τ 4.1 Uyu yavrum (τραγουδιστής: Hatice / Κομοτηνή)

Uyu yavrum, uyanacak günler var
Uyu yavrum, uyanacak günler var

[34] Βλέπε τα σχόλια για τα τραγούδια.

Sen uyurken, ben ağlarken ninni
Sen uyurken, ben ağlarken ninni

Ninni yavrum, ninni bebeğim ninni
Ninni yavrum, ninni meleğim ninni

Uyu yavrum, gene şimşek çakıyor
Uyu yavrum, gene şimşek çakıyor

Şehit baban gelmiş, bize bakıyor
Şehit baban gelmiş, bize bakıyor

Yarasından kızıl kanlar akıyor
Yarasından kızıl kanlar akıyor

Dur bağlayım o yarayı ben, ninni
Dur bağlayım o yarayı ben, ninni

Ninni yavrum, ninni bebeğim ninni
Ninni yavrum, ninni meleğim ninni

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Κοιμήσου παιδί μου

Κοιμήσου παιδί μου, υπάρχουν μέρες να ξαγρυπνήσεις
Κοιμήσου παιδί μου, υπάρχουν μέρες να ξαγρυπνήσεις

Ενώ εσύ κοιμάσαι, ενώ εγώ κλαίω, νάνι
Ενώ εσύ κοιμάσαι, ενώ εγώ κλαίω, νάνι

Νάνι, παιδί μου, νάνι, μωρό μου, νάνι
Νάνι, παιδί μου, νάνι, αγγελούδι μου, νάνι

Κοιμήσου παιδί μου, πάλι αστράφτει
Κοιμήσου παιδί μου, πάλι αστράφτει

Ήρθε ο πατέρας σου ο μάρτυρας, μας κοιτάζει
Ήρθε ο πατέρας σου ο μάρτυρας, μας κοιτάζει

Κόκκινα αίματα τρέχουν από την πληγή του, νάνι
Κόκκινα αίματα τρέχουν από την πληγή του, νάνι

Στάσου να δέσω εκείνη την πληγή
Στάσου να δέσω εκείνη την πληγή

Νάνι, παιδί μου, νάνι, μωρό μου, νάνι
Νάνι, παιδί μου, νάνι, αγγελούδι μου, νάνι

T 4.2 Nenni nenni (τραγουδιστής: Hatice / Κομοτηνή)

Nenni nenni de nennisine
Dün sabah gitmiş teyzesine

Taze suğan, kuru mamalar
Doldurmuşlar heybesine nenni

Hu, hu, hu, bebeğim nenni
Hu, hu, hu, yavrum ninni

Hu, hu, hu, bebeğim nenni
Hu, hu, hu, yavrum ninni

Nenni nenni de nennisi var
Küçücük yavrumun uykusu var

Nenni nenni de nenni

Uyusun, büyüsün nenni
Tıpış tıpış yürüsün nenni

Hu, hu, hu, bebeğim nenni
Hu, hu, hu, yavrum ninni

Nenni nenni de nennili bebek
Yan yan yürüyor fettan bebek

Benim bebeğim pek küçücük
Şimden sonra büyüyecek nenni

Hu, hu, hu, bebeğim nenni
Hu, hu, hu, yavrum ninni

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Νάνι, νάνι το νάνι του
Χθες το πρωί πήγε στη θεία του

Φρέσκα κρεμμύδια, ξερά μαμ
Γέμισαν στο δισάκι του, νάνι

Χου, χου, χου, μωρό μου, νάνι
Χου, χου, χου, παιδί μου, νάνι

Χου, χου, χου, μωρό μου, νάνι
Χου, χου, χου, παιδί μου, νάνι

Νάνι, νάνι κι έχει νάνι
Το μικρούτσικο παιδί μου νυστάζει

Νάνι, νάνι, νάνι

Να κοιμηθεί, να μεγαλώσει, νάνι
Να περπατήσει τσουπ τσουπ, νάνι

Χου, χου, χου, μωρό μου, νάνι
Χου, χου, χου, παιδί μου, νάνι

Νάνι νάνι, το μωρό με το νάνι
Περπατάει στραβά το γοητευτικό μωρό

Το δικό μου μωρό είναι μικρούτσικο
Από δω και πέρα θα μεγαλώσει, νάνι

Χου, χου, χου, μωρό μου, νάνι
Χου, χου, χου, παιδί μου, νάνι

T 4.3 Dandini dandini (τραγουδιστής: Hamdiye / Κομοτηνή)

Dandini dandini dasdana
Danalar da girmiş bostana

Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı

E,e,e,e……

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ντάντινι, ντάντινι ντασντανά
Τα μοσχάρια μπήκαν στο μποστάνι

Διώξε το μοσχάρι, μποσταντζή
Να μην φάει το λάχανο

Ε,ε,ε,ε,ε....

T 5 – ΣΥΝΤΑΓΕΣ ΦΑΓΗΤΩΝ (YEMEK TARİFELERİ)

T 5.1 Akıtma (αφηγήτρια: Nazmiye / Ήπιο)

A, şimdi akıtma tarifini vercem. Başta suyunu koyarız, gararınca undan sona[35] garız[36], un koyarız içine, tuz atarız, hemen sulan, tuzlan, unnan garız. Undan sona kayayı

[35] ondan sonra
[36] karırız

koyarız hateşe[37], kayada akıtma diyz biz una, kayayı koyarız ateşe pişiriz incecik, açarız unu, dökeriz hamuru üstüne, undan sona tavuğ, yerli tavuk , semiz olcak, pişiriz unu, bayaca sulu bırakırız, içine sağ yağ da koyarız. Undan sona u çörekleri pişiriz, keseriz, dilim dilim keseriz, dörtçap dörtçap, dizeriz tavaya unu undan sona etin suyunnan ıslarız, etlerini de üstüne bi dökeriz afiyet olsun deriz yeriz.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ακιτμά

Α, τώρα θα δώσω τη συνταγή για Akıtma. Πρώτα βάζουμε την κατάλληλη ποσότητα νερού, μετά από αυτό ανακατεύουμε, μετά προσθέτουμε αλεύρι, ρίχνουμε αλάτι, αμέσως το ανακατεύουμε με νερό, αλάτι και αλεύρι. Μετά από αυτό βάζουμε την πέτρα πάνω στη φωτιά, εμείς αυτό το λέμε 'Akıtma στην πέτρα', βάζουμε την πέτρα πάνω στη φωτιά, το ψήνουμε, αυτό το ανοίγουμε πολύ λεπτό φύλλο, χύνουμε την ζύμη πάνω στην πέτρα, μετά από αυτό (βάζουμε) το κοτόπουλο, ντόπιο κοτόπουλο, να έχει λίπος, το ψήνουμε, το αφήνουμε αρκετά ζουμερό, μέσα βάζουμε και βούτυρο. Μετά από αυτό τις πιτούλες τις ψήνουμε, τις κόβουμε σε κομμάτια τετράγωνα, τα αραδιάζουμε στο τηγάνι, μετά από αυτό τα περιβρέχουμε με το ζωμό του κοτόπουλου και βάζουμε από πάνω το κρέας. Λέμε 'καλή όρεξη' και τρώμε.

T 5.2 Kesikli Börek (αφηγήτρια: Nazmiye / Ήπιο)

Şindi biz kesikli börek yaparız, yufkasını kendimiz açarız. Yımırta kırız[38] yufkanın içine yuğruz[39] sulan, sulan olsun, sütlen olsun. Açarız yufkasını, içine undan sonra bulgur, bulguru gaynattırız, ölçülen koyarız bulgurunu, pişiriz. Nane, suğan, tuz her şeyini atarız içine, ulaşık ta koyarız, kesik yurt kesiği. Undan sonra döşeriz unu, altını, üstünü ocakta gızattırız. Bu gene börek tarifimiz.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Πίτα με μυζήθρα

Τώρα θα κάνουμε πίτα με μυζήθρα, το φύλλο το ανοίγουμε εμείς. Σπάζουμε αυγά μέσα στο φύλλο, ζυμώνουμε με το νερό, είτε με νερό είτε με γάλα. Ανοίγουμε το φύλλο, μετά μέσα βάζουμε πλιγούρι με μέτρο, το ψήνουμε. Βάζουμε απ' όλα μέσα, δυόσμο, κρεμμύδι, αλάτι. Βάζουμε και μυζήθρα, κομμένο γιαούρτι. Μετά το απλώνουμε, και το τηγανίζουμε στη φωτιά πάνω κάτω. Και αυτή είναι η συνταγή μας για πίτα.

T 5.3 Kaşnika (αφηγήτρια: Hamidye / Κομοτηνή)

---

[37] ateşe
[38] kırarız
[39] yoğururuz

Şindi kaşnika: Mısır unundan kaşnika. Mısır unu, yoğurt, süt, yumurta,yağ, biraz kabartma tozu, soda. Bunnarı karıştırıp bir krema gibi yapıyorsun, pırasaları ince ince doğrayıp içine koyuyorsun. Bunları güzelce bir kek hamuru yapıp tepsiyi yağlıyorsun, tepsiye yayıp, fırına koyuyorsun, biraz kırmızı biber ekiyorsun üzerine, fırından çıktıktan sonra keserek ayranla ikram edilir. Afiyet olsun.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Κάσνικα

Τώρα Κάσνικα. Κάσνικα από καλαμποκάλευρο. Καλαμποκάλευρο, γιαούρτι, γάλα, αυγά, λάδι, λίγο μπαίικιν, σόδα. Τα ανακατεύεις και τα κάνεις σαν μια κρέμα, λιανίζεις μέσα λεπτά το πράσο. Αυτά τα κάνεις μια ωραία ζύμη κέικ και λαδώνεις το ταψί, το απλώνεις στο ταψί και το βάζεις στο φούρνο. Προσθέτεις επάνω λίγο κόκκινο πιπέρι και όταν βγαίνει από το φούρνο το κόβεις και το προσφέρεις με αριάνι. Καλή όρεξη.

Τ 6 – ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ (ATASÖZLERİ)[40]

(αφηγητής: Ayşe / Κομοτηνή)

1. Ağlamayan kızana meme verilmez
2. Aleme kuyu kazan kendi düşer içine
3. Anasına bak kızını al, hastarına bak bezini al
4. Armudun güğnüsünü kaplumbağalar yermiş

---

[40] Παροιμία ονομάζεται η συνοπτική, επιγραμματική διατύπωση μιας αλήθειας για θέματα συμπεριφοράς και ηθικής, για την καθημερινή ζωή, τον χαρακτήρα του ανθρώπου, τη φύση κτλ. Συνήθως δεν απαντά αυτόνομη, αλλά εντάσσεται μέσα στο λόγο για να προσδώσει πειθώ και κύρος στην επιχειρηματολογία αυτού που χρησιμοποιεί την παροιμία. Στα τουρκικά υπάρχουν παροιμίες σε απλή πρόζα και τέτοιες που έχουν ποιητικά χαρακτηριστικά, όπως μέτρο και ομοιοκαταληξία.

Ήδη στο *Διβάνι των Τουρκικών Γλωσσών* του Μαχμούντ Κασγκαρί (11ος αιώνας) υπάρχουν 290 παροιμίες, πολλές από τις οποίες έφτασαν ως σήμερα. Επίσης, από τον 15ο αιώνα σώζονται δύο ανώνυμες συλλογές παροιμιών: 1. *Πραγματεία Λέξεων του Ογουζναμέ, Γνωστή ως Παροιμίες* (Risâle min kelimât-i Oğuzname el-meşhûr bi atalarsözi), 2. *Βιβλίο των Προγόνων* (Kitâb-i Atalar). Στο έργο του *Το Βιβλίο των Συμβουλών* (Pendname) ο οθωμανός ποιητής Γκιουβαχί (Güvâhi, 16ος αιώνας) συνέλεξε παροιμίες, στις οποίες έδωσε ποιητική μορφή. Επίσης, πολλοί οθωμανοί ποιητές συνήθιζαν να διανθίζουν το έργο τους με έμμετρες παροιμίες. Από την άλλη πλευρά, μερικοί φημισμένοι στίχοι γνωστών ποιητών διαδόθηκαν τόσο πολύ, ώστε αποκόπηκαν από τα συμφραζόμενά τους κι απέκτησαν τον χαρακτήρα παροιμίας.

Η πρώτη επιστημονική τουρκική συλλογή παροιμιών είναι οι *Οθωμανικές Παροιμίες* (Zurûb-i Emsâl-i ‘Osmaniyye) του Σινασί (Şinasi, 1826-1871, ποιητής, δημοσιογράφος και θεατρικός συγγραφέας), οι οποίες επανεκδόθηκαν το 1870 και το 1885. Στην τελευταία, εμπλουτισμένη, έκδοση περιέχονται 4.000 παροιμίες. Μια άλλη φημισμένη συλλογή είναι η *Ανθολογία Τουρκικών Παροιμιών* (Müntahabât-i Zurûb-i Emsâl-i Türkiyye, 1871) του γνωστού οθωμανού πολιτικού και τουρκολόγου Αχμέτ Βεφίκ Πασά (Ahmed Vefik Paşa, 1823-1891) με 4.300 λήμματα.

5. Çok söz yalansız, çok para haramsız olmaz
6. Çok gülmenin sonu ağlamaktır
7. Dereyi görmeden paçaları sıvama
8. Devletli yanını kaşısa, fukara para verecek sanır
9. Eşeğe kızıp semerden öfke alınmaz
10. Ev alma, komşu al
11. Fukara samanlıkta yatar, padişah rüyası görür
12. Kasabalıyı et, köylüyü inat batırır
13. Kurdun yavrusu gene kurt olur
14. Olmayacak duaya amin denmez
15. Sonradan görme, dininden dönme
16. Meyve veren ağaç taşlanır
17. Yerin kulağı vardır
18. El öpmekten dudak aşınmaz
19. Garip kuşun yuvasını Allah yapar
20. Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1. Στο παιδί που δεν κλαίει δεν δίνουν στήθος
2. Όποιος σκάβει πηγάδι για τους άλλους πέφτει ο ίδιος μέσα
3. Κοίτα τη μάνα και πάρε την κόρη, κοίτα τη φόδρα και πάρε το ύφασμα
4.Το γινωμένο αχλάδι το τρώνε οι χελώνες [ο υπομονετικός κερδίζει]
5. Πολλά λόγια χωρίς ψέματα δεν υπάρχουν, ούτε πολλά λεφτά χωρίς χαράμι [όποιος μιλάει πολύ λέει και ψέματα, όποιος είναι πλούσιος κάνει και άνομες δουλειές]
6. Όποιος γελάει πολύ, στο τέλος κλαίει
7. Μην μαζεύεις τα μπατζάκια πριν δεις το ρυάκι
8. Αν ο πλούσιος ξύσει την πλαϊνή του πλευρά, ο φτωχός νομίζει ότι θα του δώσει λεφτά [ο φτωχός κρίνει τις κινήσεις των άλλων κατά την επιθυμία του]
9. Όταν θυμώνεις με το γάιδαρο μην ξεσπάς στο σαμάρι
10. Μην παίρνεις σπίτι, πάρε γείτονα.
11. Ο φτωχός κοιμάται στον αχυρώνα κι ονειρεύεται πως είναι σουλτάνος
12. Τον κάτοικο της κωμόπολης τον καταστρέφει το κρέας, τον χωριάτη το πείσμα
13. Και το λυκάκι πάλι λύκος είναι
14. Στην προσευχή που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί δεν λέμε «αμήν» [δεν πρέπει να ασχολούμαστε με απραγματοποίητα σχέδια]
15. Νεόπλουτος, αλλαξόπιστος
16. Το δέντρο που δίνει φρούτα το πετροβολούν [για να πέσουν τα φρούτα: ο ικανός, ο πετυχημένος συνήθως προκαλείται]
17. Το έδαφος έχει αυτιά [και οι τοίχοι έχουν αυτιά]
18. Τα χείλη δεν διαβρώνονται από το χειροφίλημα [δεν παθαίνεις τίποτα αν παρακαλέσεις κάποιον]
19. Ο Θεός χτίζει φωλιά στο φτωχό πουλί
20. Κάνε ό,τι λέει ο χότζας, όχι ό,τι κάνει

Τ 7 – ΑΝΕΚΔΟΤΑ / ΚΩΜΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ (FIKRALAR)

(αφηγητής: Ayşe / Κομοτηνή)

Τ 7.1 Hocanın Mektubu[41]

Bir gün Hoca'ya komşusu gelmiş: Hoca, oğlum Atina'da, ona bir mektup yazar mısın? demiş.

Hoca, ' Ben Atina'ya gidemem', demiş.

'Ama', demiş komşusu, 'sana Atina'ya git demedim ki...'

Hoca : 'Sözü uzatma' demiş, 'benim yazım kötü, mektubu okumak için kendim gitmeliyim'.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

---

[41] Με το όνομα Νασρεντίν Χότζα (Nasreddin Hoca, στα ελληνικά απαντά συχνά και ο παραφθαρμένος τύπος Ναστραδίν ή Ναστρεδίν), ή απλώς Χότζα, είναι γνωστό το πρόσωπο στο οποίο αποδίδονται κωμικές ιστορίες θυμοσοφικού χαρακτήρα, κυρίως σε πρόζα. Υπάρχουν, ωστόσο, και έμμετρες τέτοιες ιστορίες. Ο τουρκικός όρος που χρησιμοποιείται γι' αυτές είναι fikralar ή letâif. Η φήμη του Νασρεντίν Χότζα είναι διαδεδομένη, τουλάχιστον από τον 16^{ο} αιώνα μέχρι τις μέρες μας, όχι μόνο σε ολόκληρο τον γεωγραφικό χώρο που κάλυπτε άλλοτε η αχανής οθωμανική αυτοκρατορία, αλλά και στη Ρωσία και τα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Το προσωνύμιο 'χότζα' (hoca) παραπέμπει σε λόγιο άνθρωπο, όπως και η λέξη 'εφέντη' (efendi) που προέρχεται από το ελληνικό 'αυθέντης'. Καθώς ο Νασρεντίν Χότζα είναι γνωστός στην Κεντρική Ασία ως Ependi ή Apandi (παραλλαγές του Efendi), η ελληνική αυτή λέξη, μέσω των ουιγουρικών τώρα, έφτασε στα σημερινά κινεζικά ως afanti με τη σημασία του 'κατεργάρη'. Τα ταξίδια των λέξεων έχουν πράγματι πολύ μεγάλο ενδιαφέρον.

Η συζήτηση για την ιστορικότητα ή μη του προσώπου του δεν έχει ακόμη κλείσει. Στην Τουρκία μάλιστα ένα μεγάλο μέρος της έρευνας γύρω από τον Νασρεντίν Χότζα εξαντλείται στο ζήτημα αυτό, παράλληλα βέβαια με την προσπάθεια ανάδειξής του ως λαϊκού φιλοσόφου, πρεσβευτή της τουρκικής φιλοξενίας και αντιπροσωπευτικού χαρακτήρα του τουρκικού εύθυμου και πνευματώδους ταμπεραμέντου. Στο έργο του *Βιβλίο των Χαριτωμένων Ιστοριών* (Letâifname) ο Λαμί (τέλη 15^{ου} αιώνα) τοποθετεί τον Νασρεντίν στον 13^{ο} αιώνα, σύγχρονο του Σεγιάντ Χαμζά. Ωστόσο, ο φημισμένος οθωμανός περιηγητής Εβλιγιά Τσελεμπή αφηγείται μια ιστορία σύμφωνα με την οποία ο Νασρεντίν είχε γνωρίσει τον μογγόλο Ταμερλάνο (πέθ. 1405), οπότε βρισκόμαστε πια έναν αιώνα μετά. Από την άλλη πλευρά ο σπουδαίος τούρκος φιλόλογος Κιοπρουλούζαντε Μεχμέτ Φουάτ (Köprülüzade Mehmed Fuad, 1890-1966), βασιζόμενος σε κάποια βακουφικά έγγραφα, τον τοποθετεί πάλι πίσω, στο δεύτερο μισό του 13^{ου} αιώνα, σύγχρονο του Γιουνούς Εμρέ.

Όπως εύστοχα τις χαρακτήρισε κάποιος, οι ιστορίες του Νασρεντίν Χότζα είναι güldürürken düşündüren fikralar, δηλαδή προκαλώντας γέλιο κάνουν κάποιον να προβληματιστεί. Ή όπως το έθεσε ένας μεγάλος μελετητής του Νασρεντίν, ο Albert Wesselski, πρόκειται για έναν 'Αίσωπο και Αβδηρίτη συγχρόνως'. Τόσο μάλιστα γνωστές και αγαπημένες ήταν οι ιστορίες αυτές, ώστε κάποιες ατάκες ή χαρακτηριστικές εκφράσεις τους απέκτησαν παροιμιώδη χαρακτήρα (Sen de haklısın κ.ά.) Κωμικές ιστορίες και ανέκδοτα παραδίδονται και από τον χώρο των μπεκτασήδων δερβίσηδων.

Το γράμμα του Χότζα

Μια μέρα ήρθε στο Χότζα ο γείτονάς του: «Χότζα, ο γιος μου είναι στην Αθήνα, μπορείς να του γράψεις ένα γράμμα;», είπε.

«Εγώ δεν μπορώ να πάω στην Αθήνα», είπε ο Χότζας.

Ο γείτονας του είπε: «Εγώ δεν σου είπα να πας στην Αθήνα!»

«Μην λες περισσότερα», είπε ο Χότζας, «τα γράμματά μου δεν είναι ωραία, πρέπει να πάω ο ίδιος στην Αθήνα για να διαβάσω το γράμμα».

T 7.2 Anteni de İndir[42]

Bir gün tütünleri kontrol etmek için ilgililer ev ev dolaşıyorlardı. Yanımdaki arkadaş amcama:

— Biraz sonra size geleceğiz, dedi.
— Peki olsun, dedim.
— Peki olsun, deme... Televizyonu sakla, mümkünse antenini de indir. Zenginsin diye tütününün fiyatını düşürürler, dedi.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Κατέβασε και την κεραία

Μια μέρα οι αρμόδιοι πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι για να ελέγξουν τα καπνά.

Ο φίλος που ήταν κοντά μου είπε στον θείο μου: «Μετά από λίγο θα έρθουμε σε εσάς»

«Εντάξει», είπα. Μου είπε: «Μη λες εντάξει...Κρύψε την τηλεόραση και αν είναι δυνατόν κατέβασε και την κεραία. Μπορεί να σε θεωρήσουν πλούσιο και να ρίξουν την τιμή».

T 7.3 Nasrettin Hoca: Doğuran Kazan

Hoca komşusundan ödünç bir kazan alır, kazanı geri verirken içine bir kazan yerleştirir.

Komşusu sorar:

—Bu ne?

---

[42] Ανέκδοτο από την περιοχή της Θράκης, όπου οι κάτοικοι, ανάμεσά τους και οι Μουσουλμάνοι, ασχολούνταν, ιδιαίτερα τις προηγούμενες δεκαετίες, με την καλλιέργεια του καπνού. Εκτός από τις δυσκολίες της καλλιέργειας αυτού του προϊόντος, μια κρίσιμη στιγμή στην διαδικασία πώλησής του ήταν όταν έρχονταν οι έμποροι να ελέγξουν επιτόπου τον προς πώληση καπνό και να δώσουν μια τιμή. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο αγρότης – πωλητής ήταν σε δυσμενέστερη θέση από τον έμπορο – αγοραστή.

—Senin kazan doğurdu der hoca da, komşu çok sevinir.

Aradan bir kaç gün geçer, hoca yine komşusuna gider, bir iki gün kullanmak için kazanı ister.

Komşusu:

—Hay hay baş üstüne der, kazanı sevinerek hocaya verir. Aradan oldukça uzun bir zaman geçer. Komşu kazanı geri gelmeyince hocanın evine gider, sorar:

—Bizim kazan ne oldu?

—Sizin kazan mı? Sizlere ömür der, hoca.

Komşu şaşırır:

—Aman hocam, kazan bu, nasıl ölür?

Hoca:

—Komşum, kazanın doğurduğuna inanıyorsun da, öldüğüne neden inanmıyorsun? der.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ο χότζας δανείζεται ένα καζάνι από τον γείτονά του. Όταν επιστρέφει το καζάνι βάζει μέσα ένα άλλο καζάνι. Ο γείτονας τον ρωτάει: «Τι είναι αυτό;»

Ο χότζας λέει: «Το καζάνι σου γέννησε». Ο γείτονας χαίρεται πολύ.

Περνάνε κάποιες μέρες, ο χότζας πηγαίνει πάλι στο γείτονά του. Ζητάει το καζάνι για να το χρησιμοποιήσει μια δυο μέρες.

Του λέει ο γείτονας: «Εντάξει, ευχαρίστως». Με χαρά δίνει το καζάνι στο χότζα. Περνάει πολύς καιρός. Όταν δεν επιστρέφει το καζάνι, ο γείτονας πηγαίνει στο σπίτι του χότζα. «Τί έγινε το καζάνι μας;», ρωτάει. «Το καζάνι σας;», λέει ο χότζας, «ζωή σε εσάς». Ο γείτονας σαστίζει «Αμάν χότζα μου, αυτό είναι καζάνι, πώς μπορεί να πεθάνει;» Ο χότζας λέει: «Γείτονα μου, γιατί πίστεψες ότι γέννησε το καζάνι και δεν πιστεύεις ότι πέθανε;»

Τ 8 – ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ (BATIL İNANÇLAR)

(αφηγητής: Ayşe / Κομοτηνή)

1. Merdiven altından geçmemek
2. Gece aynaya bakmamak ve tırnak kesmemek
3. Kara kedi yolunu keserse, uğursuzluk gelir
4. Yemin ederken sağ ayağını kaldırırsan yemin kabul olmaz
5. Çarşamba günü bir işe başlarsan, işin çarpık gider
6. Sağ avucun kaşınırsa para gelir, sol avucun kaşınırsa para çıkar
7. Bir şeyi kırk defa söylersen, olur

8. Çocuğun üstünden atlarsan, boyu kısa kalır
9. Giysilerini ters bırakırsan, işlerin de ters gider
10. Ayna kırarsan evde kalırsın

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1. Να μην περνάς κάτω από σκάλα
2. Το βράδυ να μην κοιτάζεις τον καθρέφτη και να μην κόβεις τα νύχια
3. Αν η μαύρη γάτα κόψει το δρόμο σου, είναι γρουσουζιά
4. Αν σηκώνεις το δεξί σου πόδι όταν ορκίζεσαι, ο όρκος δεν γίνεται αποδεκτός
5. Αν αρχίζεις δουλειά την Τετάρτη, η δουλειά θα πάει στραβά
6. Αν σε φαγουρίζει η δεξιά σου φούχτα, θα πάρεις χρήματα, αν σε φαγουρίζει η αριστερή θα ξοδέψεις χρήματα
7. Εάν πεις κάτι σαράντα φορές, θα πραγματοποιηθεί
8. Εάν πηδήξεις [περάσεις] πάνω από ένα παιδί, αυτό θα μείνει κοντό
9. Εάν αφήνεις τα ρούχα σου από την ανάποδη, θα πάνε και οι δουλειές σου ανάποδα
10. Εάν σπάσεις καθρέφτη, θα μείνεις στο ράφι

Τ 9 – "ΜΑΝΤΙΝΑΔΕΣ" (MANİLER)[43]

(αφηγητής: Ayşe / Κομοτηνή)

Τ 9.1 Ερωτικές «μαντινάδες» (Aşk Manileri)

Tarlası ayrıklıya
Ben gitmem çarıklıya
Allah nasip eylesin
Boynu kravatlıya

Ev ardında haşlama
Haşlamayı taşlama
Ben nişanlı değilim
Dünürcüyü boşlama

Köyümün çardakları
Dizilir bardakları
Ben yarimi tanırım
Pembedir yanakları

Cici pabucum cici
Gezdiğim çimen içi
Benim de sevdiğim

[43] Για το λογοτεχνικό αυτό είδος βλέπε τα σχόλια στην κατηγορία των τραγουδιών. Ιδιαίτερα για τα 'μανί του ραμαζανιού' να σημειώσουμε ότι στην περιοχή της Θράκης τραγουδιούνταν παλιότερα τις ημέρες της νηστείας του ραμαζανιού από μια ομάδα ανθρώπων που με τη συνοδεία οργάνων γυρνούσε από πόρτα σε πόρτα τα χαράματα, κατά την έναρξη της νηστείας (sahur), ξυπνώντας τους ανθρώπους και ζητώντας το δώρο τους (μπαξίσι).

Kavrulmuş badem içi

Su gelir akmak ile
Ne çıkar bakmak ile
Çirkin güzel olur mu
Çok altın takmak ile

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Δεν παίρνω κάποιον με τσαρούχια
Κάποιον με χωράφι μεσιακό
Ο Θεός να δώσει
Να πάρω κάποιον με γραβάτα στο λαιμό

Πίσω από το σπίτι τα φυτά
Μην πετροβολάς τα φυτά
Εγώ δεν είμαι αρραβωνιασμένη
Μην παραμελείς την προξενήτρα

Τα υπόστεγα του χωριού μου
Αραδιάζονται τα ποτήρια
Εγώ αναγνωρίζω την αγαπημένη μου
Είναι ροζ τα μάγουλά της

Είναι ωραία τα παπούτσια μου
Βολτάρω μέσα στη χλόη
Και η δική μου αγαπημένη
Είναι καβουρδισμένη αμυγδαλόψιχα

Το νερό έρχεται κυλώντας
Τι βγαίνει με το κοίταγμα;
Με το να φοράει πολλά χρυσά
Γίνεται η άσχημη όμορφη;

Τ 9.2 «Μαντινάδες» του Ραμαζανιού (Ramazan Manileri)

Sarı keçiyi otlatırım
Yardan yara atlatırım
Bahşişimi vermezsen
Bu davulu patlatırım

Güle geldim kapınıza
Selam verdim topunuza
Bahşişimi vermezseniz
Darılırım hepinize

Pilavın kokusu geldi
Maninin arkası geldi

Bahşişimi yolla beyim
Gözümün uykusu geldi

Ay'ı gördüm hilal oldu
Bir ramazan hayal oldu
Bahşişimi bolca aldım
Hizmetlerim helal oldu

Eski cami direk ister
Söylemeye yürek ister
Benim karnım tok ama
Arkadaş börek ister

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βόσκω την κίτρινη κατσίκα
Πηγαίνω από αγαπημένη σε αγαπημένη
Αν δεν μου δώσεις το δώρο μου
Θα κάνω αυτό το νταούλι να σπάσει

Ήρθα γελώντας στην πόρτα σας
Σας χαιρέτισα όλους σας
Αν δεν μου δώσετε το δώρο μου
Θα θυμώσω με όλους σας

Ήρθε η μυρωδιά του πιλαφιού
Τέλειωσαν οι μαντινάδες
Κύριέ μου, στείλε το δώρο μου
Νυστάζουν τα μάτια μου

Είδα το φεγγάρι, μετατράπηκε σε ημισέληνο
Ένα ραμαζάνι έγινε όνειρο
Πήρα μπόλικα δώρα
Χαλάλι οι κόποι μου

Το παλιό τζαμί θέλει κολώνα
Για να μιλάς θέλει καρδιά
Εγώ είμαι χορτάτος αλλά
Ο φίλος θέλει πίτα

Τ 12 – ΓΛΥΚΟΛΟΓΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ (ÇOCUK OKŞAMALARI)

(αφηγητής: Ayşe / Κομοτηνή)

1. Anasının kuzusu
2. Çirkinim
3. Sidiklim
4. Pamucuğum
5. Altın topum

6. Kıymetlim
7. Koca bebeciğim
8. Maymuncuğum
9. Al yanaklım
10. Mavişim

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1. Αρνί της μάνας του
2. Άσχημό μου
3. Κατουρλιάρικό μου
4. Βαμβακάκι μου
5. Χρυσή μου μπάλα
6. Πολύτιμό μου
7. Μεγάλο μου μωράκι
8. Μαϊμουδάκι μου
9. Κοκκινομάγουλό μου
10. Ξανθό γαλανομάτικό μου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΠΕΞΗΓΗΜΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara 2005 (9. baskı)

Otto Spies, "Die türkische Volkliteratur", in: Annemarie von Gabain et alii, *Handbuch der Orientalistik. Turkologie,* Leiden – Köln 1963, 383-417

Pertev Naili Boratav, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1943

Pertev Naili Boratav, *Nasreddin Hoca*, İstanbul 2007 (5. baskı)

Mustafa Nihat Özön, *Türk Atasözleri*, İstanbul 1952 (8.257 παροιμίες)

Bedriye Atsız und Joachim Kissling, *Sammlung Türkischer Redensarten*, Wiesbaden 1974

Θωμάς Κοροβίνης, *Τουρκικές παροιμίες*. Εισαγωγή, επιλογή, μετάφραση, Θεσσαλονίκη 1985

Θωμάς Κοροβίνης, *Οι Ασίκηδες. Εισαγωγή και Ανθολογία της Τουρκικής Λαϊκής Ποίησης από τον 13^{ο} Αιώνα μέχρι Σήμερα*, Αθήνα 2003

İlhan Başgöz and Andreas Tietze, *Bilmece: A Corpus of Turkish Riddles,* Los Angeles 1973

Ali Nihad Tarlan, *Divan edebiyatında mu'amma*, İstanbul 1936

Çaylak Tevfik, *Letâif-i Nasreddin*, İstanbul 1885

Bahâ'i, *Letâif-i Nasreddin Hoca rahmetü İlâhi 'aleyhu*, İstanbul 1907 (περιέχει περίπου 400 ιστορίες)

Στέλιος Μαγιόπουλος, *Ο Νασρεττίν Χότζας και τ' ανέκδοτά του. Ο Ανατολίτης με τη λαϊκή σοφία του*, Αθήνα 1980 (1η έκδοση το 1965)

Έρμος Αργαίος, *Νασρεντίν Χότζα (εισαγωγή - μετάφραση)*, Αθήνα (Εστία) 1992

I. Kúnos, *Türkische Volksmärchen aus Adakale*, Leipzig 1907

I. Kúnos, *Türkische Volksmärchen aus Stambul*, Leiden 1905

Selâmi Münir, *Resimli Billûr Köşk hikâyesi*, İstanbul 1940

W. Eberhard & P. N. Boratav, *Typen türkischer Volksmärchen*, Wiesbaden 1953

Naki Tezel, *İstanbul Masalları*, İstanbul 1938

Yusuf Ziya Demircioğlu, *Yürükler ve Köylülerde hikâyeler, masallar*, İstanbul 1934

Σχόλια στα ελληνικά κείμενα

Ευαγγελία Θωμαδάκη – Αθανασία Αλεξίου

Ε1 ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ[44]

[44] Τα τρία λαϊκά παραμύθια που παρουσιάζονται εδώ προέρχονται από αφηγητές της ευρύτερης περιοχής της Κομοτηνής (Αίγειρος, Ίασμος), και μολονότι δεν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν αποκλειστικά 'τοπικά' παραμύθια, εικονογραφούν με σαφήνεια χαρακτηριστικά του τοπικού πολιτισμού των αγροτικών ελληνόφωνων κοινωνιών της Θράκης και εντάσσονται, γλωσσικά και από πλευράς περιεχομένου, στην πλούσια προφορική λαϊκή παράδοση της περιοχής. Η παράδοση αυτή παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία, αντίστοιχη και με το σημερινό «πληθυσμιακό μωσαϊκό της Θράκης» (Βαρβούνης, 2006: 154), στο οποίο εντάχθηκαν και πρόσφυγες από περιοχές της βόρειας και ανατολικής Θράκης, Πόντιοι, Μικρασιάτες, Καππαδόκες, Κωνσταντινουπολίτες, Ίμβριοι και Τενέδιοι,

Ε1.1 Ο σπανός μυλωνάς [45]

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια μάνα μ' ένα αγοράκι, σ' ένα φτωχικό χωριό. Κοντά στην πλαγιά ενός βουνού ήτανε το χωριό αυτό και το σπίτι ήτανε πολύ φτωχικό. Για να ζήσουνε, το αγοράκι, να 'ταν δέκα- δώδεκα χρονών, πήγαινε στο βουνό, έκοβε ξύλα, τα φόρτωνε στο γάιδαρο, τα έφερνε στο σπίτι, και άλλα χρησιμοποιούσανε για τις ανάγκες του σπιτιού και άλλα τα πουλούσανε.

Ένα απόγευμα κατέβηκε το αγοράκι κατάκοπο, ξεφόρτωσε τα ξύλα από το γάιδαρο, και λέει στη μάνα του: -Μάνα πεινάω. Η μάνα του λέει, δεν έχω αγόρι μου τίποτε φαγητό.- Έ μάνα, λίγο αλεύρι, κάνε κάτι, μια πιτούλα, κάτι να φάμε. Λέει η μάνα του δεν έχω ούτε αλεύρι. –Ε τότε μάνα, λέει το αγοράκι, να βάλουμε να πάρω σιτάρι να πάω στο μύλο να κάνουμε

αλλά και Σαρακατσάνοι, καθώς και όσοι κατάγονται από διάφορες άλλες περιοχές της Ν. Ελλάδας (Πελοποννήσιοι, Ηπειρώτες Θεσσαλοί, Κρήτες).

Όπως τα περισσότερα ελληνικά τοπικά παραμύθια, τα τρία παραμύθια που παρουσιάζονται εδώ, συνδυάζουν ηθικοπλαστική/ διδακτική πρόθεση και χιουμοριστική διάθεση που ψυχαγωγεί το ακροατήριο. Υπάρχουν δημοσιευμένες αρκετές συλλογές θρακικών παραμυθιών (βλ. και την Εισαγωγή στον Βαρβούνη 2005, σσ. 17-23), αν και τα συγκεκριμένα παραμύθια που καταγράφονται εδώ δεν περιλαμβάνονται σ' αυτές.

45 Μια παραλλαγή του παραμυθιού 'ο σπανός μυλωνάς' καταγράφεται ως παραμύθι από τη Σάμο στον Βαρβούνη (1998, σσ. 87-98) με τον τίτλο: *η πιο μεγάλη ψευτιά*, αφηγημένο στην τοπική διάλεκτο του νησιού και με πολλές διαφορές στα επιμέρους στοιχεία του. Παρόλο που ο αφηγητής του παραμυθιού που καταγράφεται εδώ δεν χρησιμοποιεί τοπική διάλεκτο, η αφήγηση έχει χρωματιστεί με πραγματολογικής υφής στοιχεία και με πολιτισμικές αναφορές στην καθημερινή ζωή των τοπικών αγροτικών κοινωνιών της Θράκης και των συνηθειών τους, όπως για παράδειγμα, στον νερόμυλο που αλέθει το στάρι (για τους νερόμυλους στη Θράκη, βλ. Δαμιανού, Δ. 2006), στα εμπορικά καραβάνια που χρησιμοποιούσαν το πέρασμα του Έβρου και ευρύτερα τη Θράκη στα ταξίδια τους, στις πρακτικές της λεγόμενης 'λαϊκής ιατρικής' (πρβλ. την αλοιφή από καρύδι), στην πίτα ως έδεσμα της τοπικής κουζίνας.

Ενδιαφέρον στοιχείο της δομής του 'διδακτικού' αυτού παραμυθιού είναι η ένθεση δυο μικρότερων 'παραμυθικών' αφηγήσεων ως οργανικών μερών που προωθούν την κυρίως πλοκή της βασικής αφήγησης. Αντίθετα με την κύρια ιστορία που χρησιμεύει ως περίβλημα ή βάση και δεν περιέχει καθόλου μυθοπλαστικά στοιχεία, το περιεχόμενο των δύο υπο-αφηγήσεων χαρακτηρίζεται από υπερβολές και παραδοξολογίες, αναμενόμενες σε ένα 'μαγικό' παραμύθι. Ωστόσο αυτές οι υπο-αφηγήσεις πηγάζουν φυσιολογικά από τη δομή της απλής κύριας ιστορίας και ειδικότερα από τον χαρακτήρα του σπανού μυλωνά: αντιπροσωπεύοντας τον τύπο του πονηρού επιχειρεί να ξεγελάσει το παιδί που πηγαίνει να αλέσει το στάρι, τον κύριο χαρακτήρα της ιστορίας, ζητώντας του να παραβγούν μεταξύ τους κι όποιος πει το μεγαλύτερο ψέμα να πάρει ως έπαθλο το αλεσμένο στάρι. Έτσι αξιοποιείται ένα βασικό παραμυθικό μοτίβο, σύμφωνα με το οποίο ο ήρωας του παραμυθιού (το παιδί) ξεπερνάει τις δυσκολίες (την πονηριά και την απληστία του μυλωνά) με την εξυπνάδα του και νικάει.

αλεύρι. –Ε να πας αγόρι μου, αλλά να προσέχεις. Μην πας στο μυλωνά που είναι σπανός,[46] γιατί αυτός κλέβει. Το αγοράκι είπε εντάξει μάνα θα προσέχω.

Βάζει το δισάκι με το σιτάρι, το φορτώνει στο γάιδαρο, πάει μια και δυο στο μύλο. Στο μύλο που πήγε ήταν ο μυλωνάς σπανός. Θυμήθηκε τα λόγια της μητέρας του και λέει του μυλωνά, μετάνιωσα, δε θα αλέσω. Είχε άλλους δυο μύλους στο ίδιο ποταμάκι, πιο πάνω. Και ο μικρός παίρνει το γάιδαρό του με το σιτάρι, πάει στον άλλο μύλο. Πάλι σπανός ο μυλωνάς, ο ίδιος μυλωνάς από άλλο μονοπάτι πήγαινε στον ένα και στον άλλο μύλο, έτσι θέλει το παραμύθι. Το παιδί πάλι λέει δε θα αλέσω, πάει στον τρίτο μύλο, πάλι σπανός ο μυλωνάς. Ε τότε είπε στον εαυτό του, 'θα σταματήσω να αλέσω', γιατί κάτι έπρεπε να πάει στο σπίτι, να φάνε, 'και θα προσέχω να μη με κλέψει ο μυλωνάς'.

Ρίξανε το σιτάρι στην κάσα, άρχισε να γυρίζει η μυλόπετρα και να βγάζει ζεστό αλεύρι. Ο μυλωνάς λέει του μικρού, να κάνουμε μια πίτα. Ο μικρός όπως πεινούσε κιόλα, λέει εντάξει. Ε φέρε αλεύρι (από το αλεύρι που άλεθε ο μύλος). Πάει το παιδί αλεύρι, του δίνει κι ένα δοχείο, πήγαινε έξω στην πηγή, φέρε νερό. Πάει το παιδί και νερό, ο μυλωνάς έριξε πολύ νερό, έγινε νερουλή η ζύμη. Του λέει φέρε κι άλλο αλεύρι, πάει κι άλλο αλεύρι, βάζει ο μυλωνάς παραπάνω αλεύρι, πηχτή η ζύμη, φέρε αλεύρι φέρε νερό, έγινε μια μεγάλη πίτα, σχεδόν το μισό αλεύρι, το απορρόφησε. Οπότε, είχαν ανάψει έξω (είχε φούρνο ο μυλωνάς), ανάψαν το φούρνο, τον ζεστάνανε, βάλαν την πίτα, και η πίτα ψηνόταν.

Ο μυλωνάς λέει του μικρού: Να πούμε από ένα ψέμα; Να βάλουμε ένα στοίχημα, να πούμε από ένα ψέμα, κι όποιος πει το πιο μεγάλο ψέμα να πάρει την πίτα. Τον ζώσανε τα φίδια τον μικρό, αλλά τι να κάνει; Λέει, εντάξει κυρ μυλωνά, θα γίνει έτσι. Ο μυλωνάς λέει, σαν πιο μεγάλος ν' αρχίσω εγώ; Εντάξει κύριε μυλωνά λέει το παιδί, άρχισε εσύ.

Και ξεκινάει ο μυλωνάς και λέει: Εμένα ο παππούς μου ήταν έμπορας. Είχε ένα μικρό καραβάνι με πεντέξι καμήλες, ένα γάιδαρο, έναν υπάλληλο, και πηγαίνανε Θεσσαλονίκη-Κωνσταντινούπολη, φόρτωνε, κι έκαναν ανταλλαγή. Έφερνε από κει μετάξια, κι από δω πήγαινε άλλα πράγματα. Αλλά μια φορά όπως γυρνούσε από την Κωνσταντινούπολη για Θεσσαλονίκη, φθάνουνε στον Έβρο, πλημμύρισε ο Έβρος ποταμός, κόπηκαν τα γεφύρια. Ο παππούς σταμάτησε και κοίταγε πώς θα περνούσαν τώρα τον πλημμυρισμένο Έβρο. Έβαλε τα χέρια στις τσέπες, είχε μέσα κολοκυθόσπορο, έβγαλε κι έτρωγε κολοκυθόσπορο. Του έπεσε ένας κολοκυθόσπορος στο έδαφος, φύτρωσε μια κολοκυθιά, μεγάλωσε γρήγορα-γρήγορα, ένα κλαδί πέρασε τον Έβρο, τυλίχτηκε στα δέντρα, χόντρυνε, χόντρυνε, δοκιμάζει ο παππούς, μπράβο! Έγινε γέφυρα. Περάσανε από πάνω το καραβάνι οι καμήλες, ο γάιδαρος, οι άνθρωποι, και μια και περάσανε από την άλλη μεριά, σταματήσανε, βάλανε κάτι να φάνε, φάγανε, είχαν ανάψει και μια μεγάλη φωτιά. Ε, μετά για επιδόρπιο, έγινε και μια πολύ μεγάλη κολοκύθα, πήρανε τα τσεκούρια, κόψανε ένα πολύ μεγάλο κομμάτι με τα τσεκούρια, ψήσανε, φάγανε και κολοκύθα και γείρανε και τους πήρε ο ύπνος. Ξυπνήσανε μετά, δε βρίσκαν τις καμήλες, οι καμήλες άφαντες, εδώ οι καμήλες, εκεί οι καμήλες, τι

[46] Ο σπανός συνήθως παρουσιάζεται ως αρνητική φιγούρα στη ελληνική λαϊκή λογοτεχνία, και αυτό ανιχνεύεται ήδη στη δημώδη μεταβυζαντινή λογοτεχνική παράδοση, πρβλ. το περίφημο σατιρικό λαϊκό ανάγνωσμα που ήταν γνωστό ως *Ακολουθία του Σπανού* (βλ. ενδεικτικά Καραναστάσης 2003, Eideneier 1990: 14).

γίναν οι καμήλες; -Τι γίνανε, λέει ο μικρός, οι καμήλες κυρ μυλωνά; -Α, λέει τις βρήκανε μέσα στην κολοκύθα, μπήκανε μες στην κολοκύθα και τρώγανε.

Σίγουρος ο μυλωνάς ότι κέρδισε το στοίχημα, του λέει του μικρού, σ' άρεσε; -Ναι, λέει – Ε τώρα η σειρά σου. Ο μικρός ψύχραιμος, -Εντάξει κυρ μυλωνά, λέει. Εμένα ο παππούς μου δεν ήταν έμπορας σαν το δικό σου, ένας απλός γεωργός ήτανε, είχε ένα ζευγάρι γελάδες, μ' αυτές όργωνε τα χωράφια, μ' αυτές κουβαλούσε ξύλα, την παραγωγή…, έ κάνανε και κανένα μοσχαράκι, το μεγαλώναμε, το πουλάγαμε, παίρναμε χαρτζιλίκι, γάλα, τυρί γιαούρτι κάναμε, όλα καλά πηγαίνανε. Αλλά μια φορά η μια γελάδα αρρώστησε και δεν τραβούσε, τώρα με μια γελάδα, ο ζυγός πώς θα προχωρήσει; Ε τι να κάνει ο παππούς μου, σκέφτηκε, σκέφτηκε, τι να βάλει στη θέση της άρρωστης αγελάδας, θυμήθηκε τις μέλισσες. Πήγε διάλεξε την πιο μεγάλη μέλισσα, την έβαλε στο ζυγό. Η μέλισσα όμως ήταν ασυνήθιστη απ' το ζυγό, κι ο σβέρκος της μέλισσας έκανε πληγή. Τι να κάνει ο παππούς, παίρνει ένα καρύδι, το στουπάει, κάνει αλοιφή,[47] το βάζει στο λαιμό της μέλισσας, και ξαφνικά από κει φυτρώνει μια καρυδιά. Και μεγαλώνει η καρυδιά γρήγορα γρήγορα και φορτώνεται καρύδια και περνάνε οι χωρικοί και ρίξε ο ένας πέτρες και ρίξε ο άλλος ξύλα, ρίξε ο άλλος σβώλους από χώμα για να κατεβάσουνε καρύδια, πάνω στην καρυδιά γίνεται ένα χωράφι. Οπότε ο παππούς ανεβαίνει, το οργώνει, το σπέρνει σιτάρι, μεγαλώνει το σιτάρι και πάμε να θερίσουμε. Μόλις βάλαμε τα δρεπάνια, πετάγεται ένας λαγός. Ο παππούς φωνάζει: ήσυχα! Πετάει το δρεπάνι του και πάει το δρεπάνι του παππού, το χερούλι, καρφώνεται στον ποπό του λαγού. Τρέχει ο λαγός, κουνιέται το δριπάνι, το χωράφι σε πέντε λεφτά θερίστηκε.

Ο μυλωνάς συνεπαρμένος από το παραμύθι: -Κι ύστερα; Ο λαγός, κάπου σκάλωσε το δριπάνι, σ' ένα πουρνάρι, κι ο λαγός εξαφανίστηκε. Τρέχουμε να δούμε τι έγινε, βρίσκουμε το δρεπάνι, βρίσκουμε κι ένα σημείωμα. Συνεπαρμένος ο μυλωνάς του λέει: και τι έγραφε το σημείωμα; "Σπανέ μυλωνά, πολύ τον έξυπνο μην κάνεις, η πίτα είναι του παιδιού".

Κι ο μυλωνάς το παραδέχτηκε το παιδί και του λέει "χαλάλι σου!", και του έδωσε την πίτα και πήγε στο χωριό και πήρε και το αλεύρι του και ζήσαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.

Ε.1.2 Η γιαγιά Μαργούδα κι ο καλικάντζαρος[48]

---

[47] Ενδεικτική αναφορά σε γιατροσόφι.

[48] Όπως γίνεται φανερό το συγκεκριμένο αφήγημα δεν είναι παραμύθι sensu stricto, αλλά κλίνει μάλλον προς μία ευτράπελη διήγηση με άξονα τις λαϊκές δοξασίες περί δωδεκαήμερου και καλικαντζάρων. Η ιστορία ενσωματώνει τυπικά στοιχεία των λαϊκών δοξασιών (όπως έχουν περιγραφεί και αναλυθεί σε λαογραφικές μελέτες, βλ. ενδεικτικά, 'δαιμονικές' παραδόσεις, Λουκάτος 1978: 154) σχετικά με το δωδεκαήμερο των Χριστουγέννων και τους καλικαντζάρους, που παρουσιάζονται ως πονηρά όντα που δρουν στο σκοτάδι και προσπαθούν να ξεγελάσουν τους απρόσεκτους ανθρώπους. Η ειδικότερη πτυχή που αποτελεί τον πυρήνα της συγκεκριμένης ιστορίας συμπυκνώνεται στη διατύπωση «*όποιους βγαίν' νύχτα χουρίς φως τουν παίρνουν οι καλικαντζαρέοι»*προς το τέλος του κειμένου. Η αξιοποίηση των πανελλήνιων αυτών δοξασιών αποκτά έντονα τοπικό χρώμα, όχι μόνο επειδή η γλώσσα της αφήγησης είναι το τοπικό ιδίωμα του Ιάσμου, αλλά και το όνομα της ηρωίδας, η περιγραφή της αμφίεσής της, οι αναφορές σε χρόνο και

Αυτό το παραμύθ' τ' άκ'σα απ' την άμνια[49] Αγλαϊα.

Έναν κιρό στου χουριό μας είχι μνια γριά, την έλιγαν Μαργούδα, είχι χηρέψ' νουρίς η καημέν', είχε τρία παλικάρια, κι κάθονταν μαζί μι τα παλικάρια στου σπίτ' κι τα νύφις. Ένα προυί μέσα στου δουδεκάμιρο ξύπνησι νομίζουντας πως άκ'σι τουν κράχτ'. Κείνα τα χρόνια δεν είχι καμπάνις σς ικκλησίις, απαγορεύ'νταν,[50] και γυρνούσε ένας απ' την ικκλησία, κήρυκας κατ' ουσίαν, τουν έλεγαν κράχτ' , και φώναζι, χτυπούσε τς πόρτες στα σπίτια, και φώναζι «χριστιανοί ώρα για την εκκλησία».

Νουμίζουντας η Μαργούδα που σ'κώθ'κε που πέρασ' ου κράχτ'ς και χτύπ(η)σι, σ'κών'ται, ντύνετι, βάζ' κινούρια σαλιβάρα,[51] βάζ' τα μισουφούστανα τ'ς , βάζ' του φουστάν' τ'ς , τη σνίσια τ'ς τη γούνα, τη φλούδα, κείνη η φλούδα με τ' δαντέλα καπέλο του 'χει στου κεφάλ' τ'ς, βάζ' κι τς γόβις τα με τ'ς φούντις, παίρν' και του πορτ'μανέ,[52] βγαίνι όξω, ανοίγ' του μάνταλου απ' την αυλόπουρτα, βγαίν' στο σουκάκ'. Βγαίν' στο σουκάκ', βλέπ', ζιντάνι[53] όξου. Τζάνιμ, τί γίνετι λέει, κράχτ'ς φώναξ', ιγώ λέει τέτοια ώρα, όξου ψ'χή δεν έχει, ούτε χάραξι, ούτε τίποτα. Φαίνιτ' θα έχει συννεφιά, λέει, κι για αυτό μι φαίν'τι σκοτ'νά.

Παίρνει δρόμο σιγά σιγά η γιαγιά η Μαργούδα για την ικκλησία. Όσο δώσ' ικεί [54]μπροστά τ'ς εμφανίζετ΄ ένας / μια σκιά, την καθίζ' την βάζει στην πλάτη τ', την παίρνει. Λέει «κάνα παιδί μ' θα είν' φαίν'τι και με πήρε για να με πάει την ικκλησία να μην κ(ου)ραστώ. Λοιπόν για την εκκλησία παίρν' του δρόμο για τουν λάκκο. Άρχισαν, πέφτουν οι παντόφλις στουν

τόπο (παρά την αοριστία με την οποία διατυπώνονται, όπως είναι αναμενόμενο στα παραμύθια) παραπέμπουν στην περιοχή. Σ' αυτό να προστεθεί η ρητή εισαγωγική πληροφορία του αφηγητή, ότι μεταφέρει ό,τι άκουσε από το στόμα μιας γηραιάς κατοίκου του Ιάσμου (την κατονομάζει ως 'άμνια Αγλαΐα').
Για το ιδίωμα του Ιάσμου βλ. ενδεικτικά Μπατζάκας (2012), όπου και αναφέρονται ορισμένα από τα χαρακτηριστικά μορφοφωνολογικά γνωρίσματα που συναντώνται και στο παρόν κείμενο (κώφωση και αποβολή άτονων φωνηέντων, κατάληξη –*ούδι/ούδα*, επιτατική κατάληξη –*να/νια*, πρβλ. *εδώ να, εκεί να, τέτοινια ώρα*). Είναι πάντως αξιοπρόσεκτο ότι ο αφηγητής σε ορισμένα σημεία δεν καταφέρνει πλήρως να 'εξοβελίσει' στοιχεία της κοινής νεοελληνικής (π.χ. καταφεύγει, αλλάζοντας στιγμιαία κώδικα, σε μια 'λογιότροπη' σχεδόν επεξήγηση για τη λέξη κράχτης: «γυρνούσε ένας απ' την ικκλησία, κήρυκας κατ' ουσίαν, τουν έλεγαν κράχτ'»). Η επίδραση των γειτονικών τουρκικών ιδιωμάτων εκδηλώνεται στη χαρακτηριστική χρήση των δανείων *ταμάμ* (με τη σημασία χρονικού επιρρήματος) και *τζάνιμ*, του αρνητικού συνδετικού *νε…νε* 'ούτε/ μήτε'(*νε παντόφλες , νε τσουράπια , νε γούνες*).

[49] Από το (βενετσιάνικο/λατιν.) *amia* 'θεία', απαντά και σε νεοελληνικές διαλέκτους επηρεασμένες από την ιταλική (π.χ. Εφτάνησα). Πρβλ. και την πολύ συνηθισμένη προσφώνηση προς γηραιότερες γυναίκες 'θεία/θεια-', που παραμένει ζωντανή στον τοπικό καθημερινό λόγο μέχρι σήμερα.

[50] Τοποθέτηση της αφήγησης στα χρόνια της Οθωμανοκρατίας, μνεία των θρησκευτικών απαγορεύσεων κατά των Χριστιανών.

[51] *Σαλιβάρα* (:*σαλβάρα,* πρβλ. και *σαλβάρι*) 'φαρδύ παντελόνι'. Μαζί με τη *γούνα*, τα *τσουράπια* κτλ. ήταν χαρακτηριστικό τμήμα της (χειμωνιάτικης) θρακιώτικης φορεσιάς

[52] Πορτμανέ (από τα γαλλ. porte-monnaie)

[53] *Ζιντάνι* 'σκοτάδι'

[54] Με τη σημασία 'κι εκείνη την ώρα' (χρονικό επιρρηματικό, διαλεκτ.)

δρόμου τ’ς γιαγιάς της Μαργούδας, σκίζουντι τα τσουράπια τ’ς... «Πού με πηγαίν’ς βρε πιδάκι μ’ ;» «Α δω να μανάκα μ’, α κει να μανάκα μ’, α δω να μανάκα μ’, α κει να μανάκα μ’... ντε ντε ντε, άρχισαν σκίστ’καν τα τσουράπια τ’ς , σκίσ’κε η γούνα τ’ς .

Όσο δω σα κει, φωνάζ’ ο πετ’νός. Ταμάμ φώναξ’ ο πετ’νός, την παρατάει τη γριά η σκιά αυτήνα, φεύγει. Τώρα βλέπ’ τα ’λόγυρα τ’ς η καημένη ... πού ; Στου βουνό μέσα κι σκοτ’νά , τυφλά. Παίρ’, μι τα πουλλά, βρίσκ’ τν πατέκα[55] σιγά σιγά σιγά σιγά, κατ’βαίν’ στου σπίτ’. Χτυπά την πόρτα , ανοίγουν τα πιδιά ‘που μέσα «Καλά ρε μάνα πού ήσαν τέτοινια να ώρα ; Ακόμα δεν χάραξι!» «Ουμ πιδιά αυτό κι αυτό ... Την βλέπουν, νε παντόφλες , νε τσουράπια , νε γούνες , όλα ξεσκισμένα.

Την παίρνουν μέσα, την βάζουν σπίρτο, την βουλεύουν τη γιαγιά, «Τί ινηκι ρε μάνα;» «Αυτό κι αυτό. Ταμάμ βγήκα εγώ , νόμ’ζα που ήταν ο κράχτ’ς που φώναξ’ ο κραχτ’ς και βγήκα όξου για να παου την ικκλησία. Εκείνο πάλι μι πήρε ένα στην πλάτη τ’ και μι πήγι στο βουνό» «Ε και πώς σ’ άφ’σε ρε μάνα;» «Φώναξ’ ου πετ(ει)νός» «Α μάνα ήτανι καλικάντζαρους και γι’ αυτό σι πήρε». Και κάθετ’, βουλεύουν τη γιαγιά κι ύστερα απου ώρα ταμάμ χάραξι, φώναξ’ ου κραχτ’ς για την εκκλησία. Ντύθ’κε ξανά η γιαγιά η Μαργούδα έβαλε άλλη γούνα, άλλις γόβες , παντόφλις και πήγι.

Κι από τότε έλιγαν στου χουριό ότι του δουδεκάμερο απ’ τα Χριστούγ’να ίσαμε το Σταυρό που γυρίζουν και φωτίζ’ ο παπάς νύχτα δεν γυρνούν χουρίς φως να έχουν στα χέρια τ’ς , γιατί όποιους βγαίν’ νύχτα χουρίς φως τουν παίρνουν οι καλικαντζαρέοι κι έτσ’ πήραν οι καλικαντζαρέοι τη γιαγιά τη Μαριγούδα και γι’ αυτό και κείνα τα χρόνια και στου τζάκ’ ούλες τς μέρις αυτές έκι’ι το τζάκ’ για να μην κατ’βαίνουν οι καλικαντζαρέοι μέσα στο σπίτ’ και μαγαρίζουν τα φαγιά και τ’ αλεύρια και τα γεννήματα ό,τι είχαν και δεν είχαν.

Ε.1.3 Οι δώδεκα μήνες [56]

Έναν κιρό κι ένα ζαμάνι[57] ήταν ένας παππούς κι μια γριά, δεν είχαν πιδιά οι αθρώπ’, ήταν μοναχοί τς. Χιμώναν κιρό, χιόνια πουλλά κείνα τα χρόνια, παππούς αρρώστ’σι.[58] Τώρα τα

[55] ‘μονοπάτι, δρομάκι’

[56] Το παραμύθι οικοδομείται ως αντιθετική εξιστόρηση των θετικών και αρνητικών πλευρών που συνδέονται με τις αγροτικές δραστηριότητες κάθε μήνα του έτους, παράλληλα με την αντιθετική εικονογράφηση του χαρακτήρα των δύο ηρωίδων. Πρόκειται για παραμύθι με ευρύτατη πανελλήνια σχεδόν διάδοση σε διάφορες παραλλαγές (πρβλ. π.χ. στον Βαρβούνη 1998, σσ. 52-55, όπου καταγράφεται μια παραλλαγή ως τοπικό παραμύθι από τη Σάμο, με τον τίτλο: Η καλολογού κι η κακολογού) και μπορεί με την έννοια αυτή να θεωρηθεί ένα από τα κλασσικά λαϊκά ελληνικά παραμύθια (μια από τις πιο γνωστές δημοσιευμένες του εκδοχές έχει τίτλο *η κυρά-Καλή και οι δώδεκα μήνες*). Όπως σε πολλά λαϊκά παραμύθια (πρβλ. και την ιστορία της γιαγιάς Μαργούδας) το παραμύθι με τους δώδεκα μήνες κλείνει παραινετικά προς τους ακροατές, μάλιστα με τον τυποποιημένο τρόπο της ενσωματωμένης στο κείμενο παροιμιακής φράσης (*η καλή η γλώσσα, ου καλός ου λόγους πάντα πιάν’*).

ξύλα στη σκλήβα λιγουστεύουν, τι να κάν', Παππούς δε μπουρεί, αναγκάζιτι η γιαγιά παίρ' του γαδούρ', σιγά-σιγά τ' βουνό κουντά, πήρι τν πατέκα α α α, φτάν' στου ύψουμα, αρχίζ' κόβ' σιγά-σιγά ξύλα. Κει από ' κουφτι τα ξύλα, βλέπ' απου καρσί έρχουνταν μια ουμάδα με αλόγατα μι αθρώπ' απάν'. Καημέν' φουβήθ'κι. Πιάν' βρίσκει μια πουρναριά, κρύβιτι στου πλάι. Κοντεύουν τ' αλόγατα κει πέρα, σταματούν. Τώρα τι να κάν' η γιαγιά, τν βλέπουν αυτοί, ιμφανίζιτι η γιαγιά.

-Τι δ'λειά έχ'ς γιαγια δω πέρα ισύ;

-Τι να κάνου πιδάκι μ', να έτς κι έτσ', παππούς ειν άρρωστους, τα ξύλα λιγουστεύουν στου σπίτι, χιμώνας μιγάλους είνι, ξύλα θέλουμι, να ζισταθούμι.

–Πιδιά δεν έχ'τι;

-Πιδιά δεν έχουμι. Σεις τι είστι παλληκάρια; Κάνει/βλέπει η γιαγιά μι του κιφάλι τς, τα μιτράει, δώδικα.

–Γιαγιά θα σι κάνουμι μια ιρώτιση.

–Τι είνι πιδάκι μου, τι θέλ'τι;

-Ποιος μήνας σ' αρέσ' απ' του χρόνου πιο πουλύ

-Πιδάκι μου οι μήνις του Θεού είνι, καλοί είνι

-Ου Γινάρ'ς; έχ' κρύα…

-Α πιδάκι μ, σαν έχει κρύα κι τι; κάθουμαστι μέσα, νε δ'λειες έχει, νε τίπουτα. Χιόνια έχ', άμα έχ'ς κι ζέστα κι φαΐ…

-Ου Φλιβάρ'ς; να κ'τσος…

-Α πουλύ καλός είνι. Λιγουστεύουν, πιο λίγις οι μέρις, ξιπιρνάει, έρχιτ' ου Μάρτς. Αρχίζουν οι μέρις μιγαλώνουν του Μάρτ'. Απρίλ'ς ουου… αρχίζουν ανοίγουν, πρασ'νίζ' ου τόπους, φυτρώνουν τα γιννήματα σιγά-σιγά, κι ου Μάιους, ου, ανθίζ' κι λουλουδίζ' ου τόπους, ούλα τα λουλούδια, ούλα τα δέντρα, ούλους ου κάμπους ανθίζ' κι λουλουδίζ'. Ου Ιούνης, α, άμα αρχίζουν τα γιννήματα σιγά-σιγ' γίντουν, αρχίζουμι να θιρίζουμι,

-Ιούλιους;

---

[57] Χαρακτηριστική τυπική φόρμουλα με την οποία εκκινεί η αφήγηση σε τοπικά θρακιώτικα παραμύθια (συμπεριλαμβάνει χαρακτηριστικά τη δάνεια λέξη *ζαμάν(ι)* όπως σε τουρκικά και σε πομακικά παραμύθια).

[58] Όπως και στο παραμύθι «η γιαγιά η Μαργούδα» χρησιμοποιείται η τοπική διάλεκτος. Στο κείμενο αυτό είναι αξιοπρόσεκτη είναι η παράλειψη του άρθρου σε ορισμένες εκφράσεις (πρβλ.: *παππούς αρρώστ'σι, Παππούς δε μπουρεί, παππούς ειν άρρωστους, Καημέν' φουβήθ'κι*). Συναντώνται κι εδώ τα δάνεια από την τουρκική (πρβλ. *τζάνουμ, ταμάμ* και το μόριο *νε..νε* (*νε δ'λειες έχι, νε τίπουτα*) και επιπλέον τα επιρρηματικά *απου καρσί* 'από απέναντι', *μπιρ μπας* 'μια και δυο', *χιμπές* 'δισάκι').

-Αμ Ιούλιους θέρους…

-Αύγουστους γιαγιά;

-Αμ κι τουν Αύγουστου, γίν’νται τα σταφύλια, πηγαίνουμι κόφτουμι σταφύλια…

-Ου Σεπτέμβριους γιαγιά;

-Κι ου Σεπτέμβριους καλός πιδάκι μ’. Αρχίζουμι τουν τρύγου… Να θα κάνουμι τα πιτιμέζια μας, θα κάνουμι τα ριτσέλια μας, θα κάνουμι του κρασί μας.

-Ου Οκτώβριους; - Αρχίζουμι ζιβγαρίζουμε σιγα-σιγά τα χουράφια μας για να σπείρουμι. Νοέμβριους τα ίδια.

-Ου Δεκέμβριους;

-Αμ κι ου Δεκέμβριους μακάρ’. Ου Δεκέμβριους μέσα/ όλις οι γιουρτές του Δεκέμβριου είνι κει.

-Α δώ είμαστι τ’ λέν. Πιάνουν, φουρτώνουν του γαδούρι τς γιαγιάς ξύλα, βάζουν κι ένα άλογου, βάζουν κι ένα χιμπέ απάνου φουρτουμένου μι πράματα, λέν’.

-Τώρα θα πάρ’ς του γαδούρ’ σ' κι τ’άλουγου κι θα κατ’βίς στου σπίτ’. Θα κλείσεις τα παράθυρα κι τότι θα ξιφορτώσεις τα ξύλα κι τότι θα τ΄αδειάσ'ς όλ’ αυτά μεσα στου σπίτ’.

Πηγαίνει η καημένη η γριά, μέχρι να πάει φυσικά νύχτωσε κι όλας στου σπίτ. Πηγαίν’ στου σπίτ’, κλειδών’ την ιξόπουρτα, ξιφορτών’ τα ξύλα μές σνην αυλή, ανοίγ’ την κάμαρα, κλείν’ πόρτις παράθυρα, αδειάζ’ μές στην κάμαρα τουν χιμπέ, έλαμψ’ η κάμαρα, όλου παράν, όλου χρυσόν, αδειάζ’ τουν άλλου χιμπέ, όλου φαγιά. Πού! μές σνην χαρα τς κείν'. Πόριψαν πόσουν κιρό, πήραν κι ξύλα μιτά, έστ’λε άνθρουπου πήρι ξύλα, πήρι γιατρό για τουν άντρα τς, σ’μμάζιψι λίγου-πουλύ του σπίτι τς.

Μια γ’τόνισα απ’ του πλάι, τζάνουμ[59] λέει αυτήνα μέχρι του χτε δεν είχι, από πού; Ντε,ντε,ντε,ντε,ντε, έ ρωτάει μια μέρα:

-Από πού, λέει, ισύ τόσουν παρά…Κει' απ' δεν είχιτι, τώρα ...

Αναγκάστ’κι η καημένη κι είπι. Να έτσ’ κι έτσ’, πήγα ιγώ στου βουνό, στα ξύλα, κι είδα κάτ’ παλληκάρια ικεί, μι ρώτ’σαν αυτό κι αυτό κι μι τά 'δωσαν.

Α, έτσ’ είσαι; Μπιρ μπας παίρ’ του γαδούρ’ κι η άλλ’ η γριά, π'γαίν’ στου βουνό. Ούτι ξύλα έκοψι, ούτι ξικίνησι καθόλου. Φύλαξι, φύλαξι, λέει όλου κι θα φανούν αυτ’νοί.

Ταμάμ κάθ’νταν στουν ίσκιου αποκάτ’ σι μια πουρναριά, ιμφανίζοντι πάλι τα παλλ’κάρια μι τ’ αλόγατα.

-Καλημέρα γιαγιά

–Καλημέρα

[59] Αλλού *τζάνιμ* ή *τζάναμ*, χαρακτηριστικό δάνειο από την τουρκική.

–Τι κάν’ς δ’να[60];

-Να ήρθα να κόψου ξύλα.

–Πού ’ν τα ξύλα για;

-Ε, βαρέθ’κα τώρα. Έκατσα ν’ αποκ’ραστώ[61] κι ύστερα θα τα κόψου.

–Α γιαγιά να σι ρουτήσουμι για τς μήνις. Ποιος μήνας είνι πιο καλός απ’ τουν χρόνου; -Ούλοι είνι για του φούρνου… Ποιόν να πείς; Τουν Γινάρ’; Μες στα χιόνια κι παγουνιές. Τουν Φλιβάρ’; Κ’τσός, Μάρτ’ς; Πάγουσι τη γριά του προυί κι μέχρι του βράδ’ τη βρώμισι…[62] Ποιον να πεις; Απρίλιο; Αρχίζουν δ’λειές, βγαίνουμ' όξου στουν κάμπου. Όλ’ οι μήνες, έναν μι τουν άλλου, συνέχεια είνι δ’λειές. Κι άμα γίν’ του καλουκαίρ’ ειδικά, να θέρου, νά σταφύλια, τρύγου, το ‘να τ’αλλου τν Σεπτέμβριου, άιντι σπαρμόν πάλι, Ουκτώβριου, Νουέβριου, Δεκέβριου πάλι γιουρτές , ούλοι είνι για να μην είνι.

-Α, έτσ’ είσι; Πιάνουν φουρτώνουν του γαδούρ’ ξύλα, φουρτώνουν κι ένα άλουγου έναν χιμπέν.κι ένα δεύτιρου μέσα. Λεν' “Θα πάς στου σπίτ’, θα ξιφουρτώ(σ)εις τα ξύλα στν αυλή, θα κλεί(σ)εις πάλι παράθυρα πόρτις στου σπίτ’, κι τότι θ’ ανοίξεις μέσα τς χιμπέδις. Πηγαίν’ αυτή, ήταν μές στη χαρά τς, λέει μ’ έδουσι κι μένα παράδις, λίρις μ’ έδωσαν. Πηγαίν’ στου σπίτ’, ξιφουρτών’ τα ξύλα η γριά, κλειδών’ τς πόρτις, αδειάζ’ τουν ένα χιμπέ, αδειάζ’ κι τουν άλλουν, τι να διεί; Ου ένας ου χιμπές είχι μέσα πέτρις, ου άλλους ου χιμπές είχι φίδια. Να ιδεί τα ουλόγυρα τς η γριά, την έφαγαν τα φίδια.

Γι’ αυτό λέν, η καλή η γλώσσα, ου καλός ου λόγους πάντα πιάν’.

Ε 2 ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ε.2.1. Παπαδοπούλα[63]

[60] εδωνά
[61] ‘ξεκουραστώ’
[62] Αναφορά σε γνωστό λαϊκό παροιμιόμυθο, που περιγράφει τις απότομες καιρικές εναλλαγές, από το κρύο στη ζέστη, του μήνα αυτού, σύμφωνα με τον οποίο η γριά (από υπεροψία, κακή κρίση ή κουταμάρα) δεν προνόησε να έχει αρκετά ξύλα και το ξαφνικό χιόνι του Μάρτη είχε θανατηφόρα έκβαση για την ίδια (ή σε άλλες παραλλαγές για το γάιδαρό της), ενώ η ξαφνική ζέστη που ακολούθησε έκανε τα πράγματα ακόμη πιο δυσάρεστα.
[63] Ως τραγούδι της περιοχής της Αιγείρου έχει καταγραφεί κι από τον Βαρβούνη (2004: 24), όπου η παραλλαγή κάνει σαφέστερη με αναφορά στο σταφύλι ως σύμβολο αγάπης και έρωτα, που παρουσιάζεται υπέρτερο έναντι του μήλου. Στο παρόν κείμενο υπάρχει μόνο αναφορά στο αμπέλι απ’ όπου έρχεται η κόρη, αλλά όχι σε σταφύλια που κουβαλά ή τα οποία επιθυμεί ο νιούτσικος να του δώσει η κόρη (αντί για σταφύλια κουβαλά στο κείμενό μας ‘δυο φούντες τριαντάφυλλα και μήλα στην ποδιά της’). Πάντως διατηρείται το μοτίβο της απόρριψης των μήλων που κουβαλά η παπαδοπούλα και προσφέρει στον νέο (‘*τα μήλα σου τα τσαλαπατημένα’*) συνδεδεμένη αντιθετικά

Αέρα μου καλοκαιρ'νέ

Φυσά να περπατούμε

Μας πήρε γιασεβντιμ αμαν (2)

Μας πήρε το ξημέρωμα (2), τ' άσπρο το μεσημέρι

Να πάνε γιασεβντιμ αμαν,

να πάνε οι άσπρες για νερό (2) κι οι έμορφες να πλύνουν

Πάω και -γιασεβντιμ αμαν,

Πάω και γώ ο νιούτσικος (2), το μαύρο μ' να ποτίσω

Παπαϊδο- γιασεβντιμ αμαν

Παπαϊδοπούλ' αντάμωσα, που 'ρχόταν απ' τ' αμπέλι

Με δυό φου- γιασεβντιμ αμαν

Με δυό φούντες τριαντάφυλλα (2), και μήλα στην ποδιά της

Δυο μήλα- γιασεβντιμ αμαν

Δυο μήλα εγώ τις γύριψα (2), κι αυτή μου δίνει πέντε

Δε θέλω - γιασεβντιμ αμαν

Δε θέλω γώ τα μήλα σου (2), τα τσαλαπατημένα

Μον' θέλω- γιασεβντιμ αμαν

Μον' θέλω δυο απ' τον κόρφο σου (2), τα μοσχομυρισμένα

Τσατσάκι μου, τσατσάκι μου[64]

Πονεί το κεφαλάκι μου(2)

Τσατσάκι μου τσατσάκι μου

με το έμμεσο ερωτικό σχόλιο (*μον' θέλω δυο απ' τον κόρφο σου, τα μοσχομυρισμένα*). Η παραλλαγή που καταγράφεται εδώ ταυτίζεται σχεδόν με την καταγραφή που έγινε από το παλαιότερο Ερευνητικό Πρόγραμμα των «Φίλων της Μουσικής' (http://epth.sfm.gr/card.aspx?mid=1105).

[64] τσατσάκι: ίσως υποκοριστικό της δάνειας λέξης *τσατσά* 'αδελφή' ή από το τουρκικό cicek 'λουλούδι'(η λέξη τσατσάκι απαντά με τη σημασία αυτή στην αξιώτικη διάλεκτο).

Ε.2.2 Κόρη που πας στον ποταμό (Γιώργος-Αίγειρος)[65]

Κόρη καλέ κόρη που πας στον ποταμό (δις)

Κόρη που πας στον ποταμό τα ρούχα σου να πλύνεις

Πάρε και με τα ρούχα μου Ελένη να τα πλύνεις

Να μη καλέ να μην τα πλύνεις με νερό

Να μην τα πλύνεις με νερό μόν΄ με τα δακρυά σου

και με το μουσκουσάπουνο που λούζεις τα μαλλιά σου

Να μην καλέ να μην τ' απλώσεις σε δεντρί

Να μην τ' απλώσεις σε δεντρί ούτε και σε κλωνάρι

Μόνο σε πικραμυγδαλιά π' ανθίζει το Γενάρη

Ε.2.3. Ράντω [66]

Πέρασ' από 'να γιοφύρι

βλέπω μια στο παραθύρι

που κιντάει χρυσό μαντίλι

Καλή μου Ράντω καλή μου

Σ' αγαπώ μα τι να γίνω

Με την μάνα της μαλώνει

Μάνα μ' λέγω πάντρεψέ με

Σπιτονοικοκύρεψέ με

Καλή μου Ράντω καλή μου

Σ' αγαπώ μα τι να γίνω

[65] Τραγούδι από την Ανατολική Θράκη, σε ρυθμό συρτού.

[66] Το τοπικό αυτό τραγούδι της Γρατινής χορεύεται ως ζωναράδικος. Το όνομα της ηρωίδας του τραγουδιού απαντά πολύ συχνά σε πομακικά και βουλγαρικά τραγούδια

Τα μαλλιά σου τέλι τέλι

Και καρδιά σου μένα θέλει

Καλή μου Ράντω καλή μου

Σ' αγαπώ μα τι να γίνω

Τα μαλλιά σου ρίξ' τα πίσω

Να δω να σ' αγαπήσω

Καλή μου Ράντω καλή μου

Σ' αγαπώ μα τι να γίνω

Τα μαλλιά σου ρίξ' τα μπρος σου

Να σε δει αρραβων'σκός σου

Καλή μου Ράντω καλή μου

Σ' αγαπώ μα τι να γίνω

<u>Ε 2.4 της συντροφιάς</u> (μιτζί) (Μόσχος-Ίασμος)[67]

Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρό

και λαμπροφορεμένο(2)

Τι άργησες ωσπού να βγεις

κι ώσπου να βασιλέψεις (2)

Να σκοτεινιάσουν τα βουνά

και να μαυρίσ' ου κάμπους (2)

Να πάν τ' αηδόνια στις φουλιές

και τα πουλιά στις μάνες (2)

Να πάει κι ο νιος κει π' αγαπάει

[67] 'Εργατικό' μονοφωνικό δημοτικό τραγούδι που - κατά τη μαρτυρία του πληροφορητή- ακουγόταν σε νυχτέρια ή σε άλλες περιστάσεις ομαδικής δουλειάς (όπως ερμηνεύεται ο όρος *μιτζί*, ο οποίος απαντά στα τουρκικά ως metze και αντιστοιχεί στα πομακικά με τον όρο popralka κατά τον Κόκκα 2006: 275).

Στην αγαπητικιά του (2)

Ε.2.5.Τζαναμ[68] Κατιρινιό (ομάδα γυναικών-Γρατινή)

Εψές προψές βραδιάστηκα σ' ένα στενό σοκάκι τζανάμ Κατιρινιό

Είδα ψηλές είδα λιγνές είδα γαϊτανοφρύδες τζανάμ Κατιρινιό

Είδα και την, είδα και την αγάπη μου στην πόρτα ακουμπισμένη τζανάμ Κατιρινιό

Νερό της – νερό της γύρεψα να πιώ κι αυτή μου δίνει λίγο τζανάμ Κατιρινιό

Κι ώσπου να πάω κι ώσπου να πάω στο σπίτι μου το ξέρασα φαρμάκι τζανάμ Κατιρινιό

Μές στο ποτήρ'- μές στο ποτήρι το βαλα και στο γιατρό το πήγα τζανάμ Κατιρινιό

Γιατρέ μ' για- γιατρέμ' για δες και ξέταξε τον πόνο της καρδιάς μου τζανάμ Κατιρινιό

Δεν είν' ο πό- δεν είν' ο πόνος της καρδιάς μόν' είναι της αγάπης τζανάμ Κατιρινιό

Ε 3. ΕΥΧΕΣ[69]

Ε.3.1. Καθημερινή ζωή

1. Καλά μπερεκέτια!
2. Καλές δουλειές!
3. Καλή ευκολία![70]
4. Δόξα τω Θεώ / δόξα σοι ο Θεός
5. Ο Θεός να σ' έχει καλά / Να είσαι καλά
6. Την ευχή του Θεού και της Παναγίας να έχεις
7. Ο Θεός να δώσει

[68] Αλλού τζάνιμ ή τζάνεμ. Η ποικιλία του φωνήεντος της τελευταίας συλλαβής της δάνειας λέξης αναμενόμενη εξαιτίας της απουσίας του σχετικού φωνήεντος του τουρκικού πρωτοτύπου από το φωνολογικό σύστημα της νεοελληνικής.

[69] Κατά τον Λουκάτο (1978: 106-7), οι λαϊκές ευχές και κατάρες (μικροκείμενα ευρύτερα από τα επιφωνήματα και σχετίζονται ευρύτερα με τον επαινετικό/υβριστικό λόγο), μοιάζουν με μικρές επωδές και με την έννοια αυτή περιέχουν μαγικοθρησκευτικά στοιχεία, γιατί στη συγκινησιακά φορτισμένη χρήση και εκφορά τους ενσωματώνουν επικλήσεις σε θείκά πρόσωπα, στην τύχη, τη φύση ή σε δαιμονικά. Η συγκινησιακή τους εκφορά περιλαμβάνει συχνά και ανάλογες χειρονομίες ή άλλες παραγλωσσικές εκδηλώσεις. Ως γλωσσικά κείμενα παρουσιάζουν τυποποίηση και από λαογραφική άποψη έχουν ενδιαφέρον καθώς μεταφέρουν στάσεις του λαού/του κοινωνικού συνόλου για το καλό και το κακό. Σε πολλές περιπτώσεις τις βρίσκουμε ενσωματωμένες μέσα σε παραμύθια, τραγούδια ή άλλα ευρύτερα κείμενα της λαϊκής προφορικής παράδοσης.

[70] Χαρακτηριστική ευχή της ευρύτερης περιοχής, άγνωστη στα τοπικά ιδιώματα της νότιας Ελλάδας, με φανερή επιρροή από την τουρκική (πρβλ. kolay gelsin). Ανάλογη επιρροή και στην τυπική έκφραση 'καλά μπερεκέτια'.

(Αποτροπή κακού)[71]

8. Θεός φυλάξοι
9. Κούφια η ώρα ...(που τ' ακούει)
10. Χτύπα ξύλο
11. Έξω από εδώ / Στα όρη στ' άγρια βουνά
12. Φτύσ' τον κόρφο σου

Ε.3.2. Γιορτές

1. Καλά Χριστούγεννα
2. Καλές γιορτές!
3. Με το καλό ο καινούριος χρόνος!
4. Και του χρόνου με υγεία!
5. Χρόνια πολλά !
6. Πολύχρονος-η!
7. Χιλιόχρονος-η!
8. Και του χρόνου με υγεία!

Ε.3.3.Γέννηση -Σαραντισμός- βάφτιση

(Στους γονείς)

1. Να σας ζήσει!
2. Να ζήσει, να γεράσει!
3. Γερό και καλότυχο να 'ναι !
4. Να το χαίρεστε!

Στην έγκυο (πριν τη γέννηση):

5. Καλή λευτεριά!
6. Μ' έναν πόνο!
7. (μετά τη γέννηση) Καλό σαραντισμό!

(Βάφτιση)

8. Να σας ζήσει και με τ'όνομα!
9. (Στο νονό) Πάντα άξιος!

Ε.3.4. Γάμος

(Στους μελλόνυμφους)

1. Η ώρα η καλή! Οι ώρες οι καλές!
2. Καλά στέφανα!

(Μετά την στέψη)

[71] Πρόκειται για ορισμένες από τις πιο συνηθισμένες (και πανελλήνια χρησιμοποιούμενες) τυποποιημένες φράσεις που εκφράζουν τη διάθεση του ομιλητή να εμποδίσει έναν κίνδυνο ή κακό με ξορκίζοντας το με τη μαγική δύναμη του λόγου και την επίκληση του θείου. Από την άποψη αυτή οι φόρμουλες αυτές είναι ένα ειδικό είδος 'ευχών'(*απευχές* Λουκάτος 1978: 109) που μοιάζουν με μαγικές 'επωδές' και έμμεσα παραπέμπουν σε λαϊκές δεισιδαιμονίες.

3. Καλορίζικοι!
4. Στεριωμένοι!
5. Καλούς απογόνους!

(Στον κουμπάρο)

6. Πάντα άξιος!

(Στους ανύπαντρους που βοηθούν)

7. Και στα δικά σας!
8. Και στο κεφαλάκι σας!
9. Με μια καλή τύχη!
10. Και του χρόνου διπλός/ –ή!

Ε.3.5. Θάνατος

(Στους συγγενείς)

1. Συλλυπητήρια
2. Ζωή σε λόγου σας / Ζωή σε σάς
3. Να είστε γεροί να τον θυμόσαστε

(όταν μνημονεύεται ο νεκρός)

4. Θεός σχωρέσ' τον –την
5. Να είναι ελαφρύ το χώμα του-της
6. Καλό παράδεισο!

Ε.3.6. Κατάρες[72]

1. Ανάθεμα
2. Χαΐρι και προκοπή να μην εύρει
3. Απ' το Θεό να το βρει
4. Κακό ψόφο/ κακό χρόνο να 'χει
5. Στον αγύριστο...

Ε.4. ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ-ΤΑΧΤΑΡΙΣΜΑΤΑ

Ε 4.1Έλα ύπνε μ' και πάρε το (Γιώργος –Αίγειρος)

Έλα ύπνε μ' και πάρε το και πάν'το στους μπαξέδες

Και γέμισε το στήθος του λουλούδια μενεξέδες

Μη χτυπάτε μη βροντάτε το παιδάκι μου κοιμάται

Κοιμήσου συ παιδάκι μου και γω σε νανουρίζω

[72] Οι συγκεκριμένες κατάρες που περιλήφθηκαν ανήκουν στα αναθέματα.

Και γω την κούνια σου κουνώ γλυκά να σε κοιμίσω

Μη χτυπάτε μη βροντάτε το παιδάκι μου κοιμάται

Κοιμήσου με τη ζάχαρη και ξύπνα με το μέλι

Και πλύσου με ροδόνερο που πίνουν οι αγγέλοι

Μη χτυπάτε μη βροντάτε το παιδάκι μας κοιμάται

Ε 4.2. ΤΑΧΤΑΡΙΣΜΑ 1 (Μόσχος –Ίασμος)

Το παιδί μας θέλ' χουρό

τα βιουλιά δεν είνι 'δω

Κι όποιους πάει και τα φέρει

δυο βινέτικα στου χέρι

Να χουρέψει να χαρεί

τώρα που 'νι νιο πιδί

Αύριου θα παντριφτεί

μέσ' στα βάσανα θα μπει

Ε4.3 Νταχτιρί (Μόσχος –Ίασμος)

Νταχτιρί του λέγανε και του επαντρέβγανε

Και του 'δώσαν και προικιά ένα κόσκινου κουκιά

Και του 'δώσαν κι ένα αμπέλι να χουρεί λαγός να μπαίνει

Ε5. ΣΥΝΤΑΓΕΣ

(Χαρίκλεια-Κομοτηνή)

Ε.5.1. Βαρβάρα[73]

Ξεκινάμε με την Βαρβάρα. Παίρνουμε πρώτα τα όσπρια, φασόλια, κουκιά και ρεβίθια. Τα βάζουμε την πρώτη μέρα να μουσκέψουν γιατί είναι σκληρά. Αφού μουσκέψουν και μετά, τα βράζουμε κι αυτά, χώρια, και τ' αφήνουμε στην άκρη. Την παραμονή της Βαρβάρας παίρνουμε το σιτάρι, το καθαρίζουμε, το πλένουμε και το βάζουμε κάνα δυο ώρες να μουσκέψει. Αφού μουσκέψει, βάζουμε τα όσπρια που είναι βρασμένα πιο μπροστά, τ' ανακατεύω με το σιτάρι και τα βάζουμε να βράσουν. Μόλις θα βράσουν και θα είναι έτοιμα για φάγωμα έχουμε το σουσάμι έτοιμο καβουρντισμένο κι αλεσμένο, παίρνουμε και λίγα σύκα, τα κόβουμε μικρά κομματάκια, λίγες σταφίδες, λίγα καρύδια και τη ζάχαρη μαζί και κανέλα και τα ρίχνουμε μεσ' την κατσαρόλα. Να βράσουν αυτά, μέχρι που να πήξει ο ζωμός της Βαρβάρας και όταν είναι έτοιμη η Βαρβάρα, παίρνουμε, βάζουμε σε κουπάκια και μοιράζουμε στην γειτονιά με λίγη κανέλα από πάνω και καρύδια. Αυτή είναι η Βαρβάρα.

Ε.5.2. φασόλια με τουρσί [74]

Βράζουμε τα φασόλια αποβραδίς, τα ετοιμάζουμε, τα καθαρίζουμε, τα βάζουμε αποβραδίς να μουλιάσουν και το πρωί τα βάζουμε να μισοβράσουν τα φασόλια και τα αφήνουμε στην άκρη. Παίρνουμε το λάχανο τουρσί, το ψιλοκόβουμε κι αυτό το βάζουμε στην κατσαρόλα με λάδι όσο παχύ το θέλεις εσύ...όσο ποσότητα θες λάδι να βάλεις. Βράζει το/ αχνίζει το/ η τουρσί , το λάχανο, κανένα τέταρτο, μισή ώρα, το βράζουμε λίγο γιατί είναι σκληρό και μετά ανακατεύουμε και τα φασόλια. Τ' αφήνουμε να βράσουν κανένα τεταρτάκ' όλα μαζί. Αμέσως παίρνουμε το λάδι, το βάζουμε σε ένα μπρικάκι και μόλις κάψει το λάδι ρίχνουμε το κόκκινο πιπέρι και τσιγαρίζουμε επάνω , το κάνουμε σύβραση το φαγητό. Κι αφού είναι έτοιμο το βάζουμε να βράσει καλά κι όταν είναι έτοιμο να βράσει το φαγητό, όταν είναι έτοιμο βρασμένο τότε θα το βγάλουμε, το αδειάζουμε σε ένα ταψί το βάζουμε στο φούρνο και πάλι ξαναβάζουμε λίγο λάδι να κάψει να... κάψει.. ρίχνουμε και λίγο κόκκινο πιπέρι, πάλι το ρίχνουμε επάνω στο φαγητό, το βάζουμε στο φούρνο να πιάσει μια κρούστα από πάνω και σ' ένα τέταρτο το φαγητό μας είναι έτοιμο.

Ε.5.3. καβουρμάς [75]

Παίρνουμε το κρέας το χοιρινό, κόβουμε κομματάκια μικρά λίπη, κόβουμε και κομμάτια από το κρέας, τα ψαχνά κομμάτια, τα βάζουμε σ' ένα καζάνι μεγάλο, ανάλογα την ποσότητα που είναι κι εκείνα τα βάζουμε και τα τσιγαρίζουμε. Αφού τα τσιγαρίζουμε μετά, λίγο να πάρουν χρώμα ρίχνουν λίγο νεράκι να βράσουν και μετά ρίχνουν κόκκινο πιπέρι και

---

[73] Το γλυκό αυτό παρασκεύασμα (που θυμίζει αντίστοιχα αρχαιοελληνικά εποχικά λατρευτικά εδέσματα, βλ. ενδεικτικά Λουκάτος 1978: 271) έχει τη χαρακτηριστική ονομασία που το συνδέει με την γιορτή της Αγ. Βαρβάρας, την παραμονή της οποίας κατ' εξοχήν παρασκευάζεται εθιμικά και μοιράζεται. Στις μουσουλμανικές κοινότητες το αντίστοιχο έδεσμα ονομάζεται ασουρέ και συνδέεται επίσης με την ομώνυμη θρησκευτική γιορτή.

[74] Το λάχανο τουρσί αποτελεί χαρακτηριστικό γενικότερα των θρακικών πληθυσμών της Βόρειας και Ανατολικής Θράκης (Βαρβούνης 2004: 43), ενώ η χρήση του για την παρασκευή φαγητού σε συνδυασμό με τα φασόλια συνηθιζόταν σε ανατολικορωμυλιώτικα εδέσματα (βλ. Βαρβούνης 2004: 33 με αναφορά στους πρόσφυγες από το Σιναπλή της Ανατολ. Ρωμυλίας που κατοικούν στη Μεσούνη και στους Γκαγκαβούζηδες της Νέας Καλλίστης). Το λάχανο τουρσί ή αρμιά αποτελεί βασικό στοιχείο εδεσμάτων, όπως οι σαρμάδες ή γιαπράκια και στην Μακεδονία (π.χ. Σιάτιστα). Πληροφορίες για την παρασκευή της αρμιάς στην Κυριακίδου-Νέστορος (1988: 158).

[75] Ο τρόπος διατήρησης του χοιρινού κρέατος, που περιγράφεται στη συνταγή αυτή, είχε σχεδόν πανελλήνια διάδοση στις αγροτικές περιοχές παλαιότερα.

τ’ ανακατεύουν όλα μαζί και τ’ αφήνουν να βράσουν και λίπος φυσικά θα βγάλει το .. η λίγδα που βάζουν μέσα στο καζάνι κι αφού βράσουν όλα μαζί καλά, λίγο μαύρο πιπέρι, κόκκινο πιπέρι, λίγη ρίγανη και λίγο αλάτι κι όταν είναι έτοιμα τ’ αφήνουν να κρυώσουν και τα βάζουν μέσ’ στα τσουκάλια για να πιάσ’ μια κρούστα από πάνω η λίγδα , σαν αποστείρωση (το είπα καλά ;) Αυτό είναι. Αυτό, δεν ξέρω παραπάνω.

Ε 6. ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. Ο τρελός πήγε κι ήρθε κι ο γνωστικός ακόμη το σκέφτιτι
2. Όλες οι μέλισσες αν φτιάναν μέλι θα 'τρωγαν κι οι κατσιβέλοι
3. Με θ΄κό σ’ άνθρωπο φάε , πιες , αλισβερίσ΄μην έχ΄ς
4. Όλα τα τσ(ου)κάλια καπνίζουν μα δεν ξέρ΄ς τί μαγειρεύουν
5. Οι άδειοι ντενεκέδες βροντάνε πιο πολύ
6. Τον αποψινό θυμό κράτα τον για το πουρνό
7. Όποιος μιλάει, πουλάει. Όποιος ακούει , αγοράζει
8. Ο λύκος κι αν εγέρασε το χούι τ΄ δεν τ΄ αλλάζει
9. Απ’ ου διαβόλου το μαντρί, νε γιαούρτι, νε τυρί
10. Παλιός ουχτρός, φίλος δεν γένιτι.
11. Θρέψι φίδι του χειμώνα, να σε φάει του καλοκαίρ’
12. Για έναν ψύλλου, καίει το πάπλωμα τ’
13. Μαχιριά γιατρεύετι, αχαμνός λόγος σκουτών’.
14. Μην κοιτάζ’ ς τη μούρη τ’, κοίταξε τη μοίρα τ’
15. Όποιους έχ’ πιρσό πιπέρ’ βάζ’ κι στα λάχανα
16. Άναψι το καντήλι σ’, πριχού σε βρει η νύχτα
17. Ου χουρτάτος δε θ΄μάτι το νησ΄κό
18. Διαλέγοντας – διαλέγοντας στην κοπριά κατέληξε
19. Των πρώτων τα πατήματα των αλλωνών γεφύρια

Ε 7. ΕΥΘΥΜΑ

Ε 7.1 Πάπια (ομάδα γυναικών-Γρατινή)[76]

Πάπια κάθονταν στουν πάγου

[76] Τραγούδι που συνηθίζεται την Καθαρή Δευτέρα, κατά τις πληροφορήτριες, όπως δείχνει και ο παιγνιώδης χαρακτήρας των αναφορών στα ζώα που συμμετέχουν στο γλέντι. Μια παραλλαγή (έχει παρόμοιους μόνο τους στίχους 1-10 και είναι συντομότερη) έχει καταγραφεί στην Ξυλαγανή ως ερωτικό τραγούδι (βλ. Ερευνητικό Πρόγραμμα των ‘Φίλων της Μουσικής’ «Θράκη-Μακεδονία» στο http://epth.sfm.gr/card.aspx?mid=342)

παγουμένα τα φτιρούδια τς

και βαμμένα τα νυχούδια τς

το Θεό παρακαλούσε

και τον Κύργιου τον δοξάζει

βρέξι Κύργιο μια βρουχίτσα

να ξιπαγώσουν τα φτιρούδια μ'

να ξιβάψουν τα νυχούδια μ'

να πιτάξω να πηγαίνω

κάτω στου γιαλό στην άμμο

κάνουν τα καβούρια γάμου

και παντρεύουν την Μαλάμου

κάλιασαν[77] και με να πάου

να χουρέψω και να φάου

μα δεν θέλησα να πάου

άκουσα τα τάμπορ-τούμπορ

μ' έκανε καρδιά να πάου

βάζω πίτα στο πλαστήρι και κρασί μες στο ποτήρι

παίρνω στράτα και πηγαίνω

βρίσκω αρκούδα συγκαθίζει

κι ο λαγός λαλεί τη λύρα

κι αχελώνα η κουρτέσα

σέρνει το χορό γαϊτάνι

κι ο σκαντζόχοιρος λεβέντης

κάθονταν στο ποδαράκι

και την κάνει με το μάτι

έλα βράδι στο κρεβάτι

---

[77] Κάλιασαν=κάλεσαν

να φιλήσεις μαύρο μάτι

και κορμί σαν το μπαμπάκι.

E7.2 Έχω πέντε παράδες

Έχω πέντε παράδες τις τέσσερες θα πιω

Τον ένα θα κρατήσω γιατί θα παντρευτώ

Λαλό- λαλούν λατέρνις και βιολιά

Στα κατσαρά σου μαλλιά

Το φέσι μ' έχει φούντα κι απάνω θάλασσα

Για μια Διαμαντοπούλα το νου μου χάλασα

Λαλό- λαλούν λατέρνις και βιολιά

Στα κατσαρά σου μαλλιά

Κι αν δεν έχω παράδις το φέσι μου πουλώ

Την φούντα μ' αμανέτι βάλ' την κρασί να πιω

Λαλό- λαλούν λατέρνις και βιολιά

Στα κατσαρά σου μαλλιά

Ο ήλιος βασιλεύει στα παραθύρια σου

Και γω ο νους μου πάει στα μαύρα φρύδια σου

Λαλό- λαλούν λατέρνις και βιολιά

Στα κατσαρά σου μαλλιά

E8 ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ[78]

[78] Στα δύο κείμενα που καταγράφηκαν περιγράφονται δύο χαρακτηριστικές εθιμικές πρακτικές αποτροπής της βασκανίας, που αποτελεί μια από τις πιο διαδεδομένες λαϊκές δοξασίες. Ενώ το 'μάτι' και η τελετουργική πρακτική του 'ξεματιάσματος' έχει πανελλήνια διάδοση, το 'ρίξιμο του μολυβιού' αποτελεί ένα λιγότερο διαδεδομένο, τοπικό έθιμο λαϊκής μαγείας (είναι πιθανό να υπήρχε και στους Μικρασιάτες της Καππαδοκίας). Και στα δυο κείμενα η αφήγηση του εθίμου περιλαμβάνει και τελετουργικές λεκτικές εκφωνήσεις (επωδές, καταδέσμους, βλ. για τη Θράκη και Αικατερινίδη 2006:111)

Ε 8.1. ρίξιμο μολυβιού (αποτροπή φόβου)

Παίρνουμε μία κουτάλα βαθιά, με το χερούλι φυσικά γιατί θα καεί, δεν μπορείς να το κρατήσεις αλλιώς, και ρίχνεις μέσα το μολύβι. Το μολύβι όμως, την κουτάλα αυτή, τη βάζουμε πάνω στη φωτιά, για να λιώσει το μολύβι, και μετά παίρνουμε ένα μαχαίρι κι αφού λιώσει το μολύβι λέει ο κύριος που θέλει να τον ρίξω το μολύβι, θα με ρωτάει «Τι κόβεις μπάμπω;» κι εγώ θα λέω τα λόγια (πρέπει να λέω και τα λόγια;) [τι κόβεις;] «Κόβω χέρια, κόβω πόδια, κόβω αυτιά, κόβω μαλλιά, κόβω γλώσσα» και ξανά πάλι παίρνουμε την κουτάλα αυτή και τη ρίχνουμε - εντωμεταξύ, συγχρόνως, έχουμε μία κούπα με νερό και μες την κούπα εκείνη έχω λίγο κεχρί, μία κόκκινη κλωστή κι ένα κέρμα, ένα κέρμα οτιδήποτε - και ρίχνω το μολύβι το λιωμένο, επάνω απ' το κεφάλι πρώτα, και ό,τι σχήμα βγει λέω στον φοβισμένο ότι φοβήθηκες από αυτοκίνητο, από άνθρωπο, οτιδήποτε.

Αυτό το κάνουμε τρεις φορές το πρώτο Σάββατο, τρεις φορές το δεύτερο Σάββατο και τρεις φορές, εννιά φορές δηλαδή, τρία Σάββατα. Και το τελευταίο, όταν θα τελειώσει, το παίρνει ύστερα ο κύριος αυτός, φοβισμένος που είναι, το βάζει στον κόρφο του το μολύβι αυτό, το τυλίγουμε σε ένα πανάκι και το βάζει στον κόρφο του, το σκαλώνει στον κόρφο του, και το τελευταίο Σάββατο που ρίχνει το μολύβι το παίρνει και φεύγει τα ξημερώματα , έξι η ώρα τα ξημερώματα, και φεύγει σε ένα σταυροδρόμι και λέει «όπως σκορπάν τα πουλιά, τα πρόβατα, το νερό έτσ' να σκορπίσ' ο φόβος από την... απ' τον Γιώργο , απ' την Χαρίκλεια ...»[79] οτιδήποτε όνομα έχει αυτός, και ...αυτό είναι το ξεμάτιασμα. Δεν υπάρχει τίποτε άλλο. Το κάνουμε τρία Σάββατα από τρεις φορές, εννιά φορές δηλαδή. Τελείωσε.

Ε 8.2. Ξεμάτιασμα

Παίρνουμε ένα φλιτζανάκι του καφέ, βάζουμε λίγο νερό μέσα και με τρία δάχτυλά μας παίρνουμε λίγο αλάτι στη φούχτα μας και λέμε μέσα, ... ρίχνουμε μέσα στο νερό, και λέμε «όπως σκορπάει το αλάτι να σκορπίσ' κι ο φόβος από την Ευγενία» το κάνουμε αυτό τρεις φορές και μετά παίρνουμε εκείνο το νερό όπως είναι και ρίχνουμε απάνω στο κεφάλι του ανθρώπου και λέμε «όπως σκορπάει το νερό να σκορπίσ' κι ο φόβος από τη Γεωργία». Παίρνουμε λίγο λαδάκι απ' το καντήλι, τρεις σταγόνες, ρίχνουμε μέσα στο νερό κι αν το χρώμα του λαδιού είναι ξανθό, είναι από ξανθό άνθρωπο, αν είναι από σκούρο, είναι σκούρος ο άνθρωπος αυτός που σε γήτεψε, που σε μάτιασε. Και μετά παίρνουμε το νερό εκείνο, πάμε έξω σε απάτητο μέρος, και το ρίχνουμε και λέμε «όπως σκορπάει το νερό να σκορπίσ' κι ο φόβος από τη Γεωργία» τρεις φορές και γυρίζουμε πίσω και τελείωσε αυτό ήταν.

Ε 10 ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΑΜΟΥ[80]

[79] Συνηθισμένη είναι η έναρξη μαγικών επωδών με παρομοιωτικές ευχές, όπως αυτή:(βλ. Λουκάτος 1978:103).

[80] Παραλλαγές των τριών πρώτων τραγουδιών έχουν καταγραφεί παλαιότερα στην ίδια περιοχή από το ερευνητικό πρόγραμμα «Θράκη-Μακεδονία» (http://epth.sfm.gr/results.aspx). Το πρώτο είναι

Ε.10.1. Τραγούδι του γάμου για τη νύφη

(ομάδα γυναικών- Γρατινή)

Βάλτι καρέκλα μες στη μέσ’ να κάτσ’ η φραγκοπούλα

Δώσ’ της καθρέφτ’ στα χέρια της και χτένα στα μαλλιά της

Δώσ’ της κι ένα μικρό πιδί μέσα στην αγκαλιά της

Σήμερα λάμπ’ ο ουρανός σήμερα λάμπ’ η μέρα

Σήμερ’ αποχωρίζονται μάνα και θυγατέρα

Νύφη μου πού ’ν’ η μάνα σου πού ’ναι και ο μπαμπάς σου

Που είναι και τ’ αδερφάκια σου να στέκονται κοντά σου

Νύφη στο σπίτι που θα πας πολύ να τ’ αγαπήσεις

Τον πεθερό την πεθερά να ξέρεις να τιμήσεις

Ε.10.2. για το γαμπρό

(ομάδα γυναικών- Γρατινή)

Βάλτι καρέκλα μες στη μέσ’ να κάτσ’ το παλικάρι

Βάλτε ξυράφ’ στα γένια του και μόσχο στα μαλλιά του

Μπαρμπέρη τα ξυράφια σου καλά να τ’ ακονίσεις

Και τον καλό μας το γαμπρό καλά να τον ξυρίσεις

Γαμπρέ τη νύφη ν’ αγαπάς να μην τηνε μαλώνεις

Σαν γλάστρα με βασιλικό να τηνε καμαρώνεις

γαμήλιο τραγούδι, που σύμφωνα με την μαρτυρία που συνοδεύει την παλιότερη παραλλαγή, προοριζόταν για νύφη που ήταν ορφανή (βλ. τους στίχους που περιλαμβάνονται και στην παρούσα παραλλαγή: *νύφη μου πού ειν’ η μάνα σου* …). Ωστόσο η παρούσα παραλλαγή δεν δείχνει καθαρά κάτι τέτοιο. Στο δεύτερο γαμήλιο τραγούδι η παλιότερη καταγραφή έχει κοινό με την παρούσα παραλλαγή μόνο τον πρώτο στίχο και το πρώτο ημιστίχιο του δεύτερου στίχου. Τέλος, το τρίτο τραγούδι, που σύμφωνα με τις δικές μας πληροφορήτριες, συνηθίζεται όταν πηγαίνουν το γαμπρό στη νύφη, είχε καταγραφεί στο παραπάνω ερευνητικό πρόγραμμα όχι ως γαμήλιο, αλλά σε μια διαφορετική παραλλαγή (χαρακτηρίζεται *επύλλιο* ως προς το περιεχόμενό του) που έχει κοινά στοιχεία με το περίφημο (και πιο γνωστό) τραγούδι «του Μενούση». Το τελευταίο γαμήλιο τραγούδι (*της λυγερής το φόρεμα*) προέρχεται από διαφορετικό πληροφορητή με καταγωγή από την Ανατολική Θράκη.

Γαμπρέ μου που στολίζεσαι να ζήσεις να γεράσεις

Και στου παιδιού σου τη χαρά κουφέτα να μοιράζεις

Ε.10.3. Μανόλης (όταν πηγαίναν το γαμπρό στη νύφη)

(ομάδα γυναικών- Γρατινή)

Βρε Μανόλη Μανολάκη βρε καλό παιδί

Γκελ το πουλάκι μ' βρε καλό παιδί

Τι καλή γυναίκα πού 'χεις και δε χαίρεσαι

Γκελ' το πουλάκι μ΄και δε χαίρεσι

Πού την βρήκες που την ήβρες και την άρεσις

Γκελ το πουλάκι μ' και την άρεσις

Μές στον γκιουλ μπαχτσέ την είδα και την άρεσα

Γκελ το πουλάκι μ' και την άρεσα

Πράσινο φουστάν' φορούσε κόκκινη ποδιά

Γκελ το πουλάκι μ' κόκκινη ποδιά

Και μου είπε ένα λόγο και μου άρεσε

Γκελ το πουλάκι μ' και μου άρεσε

Ε.10.4. της λυγερής το φόρεμα

(Γιώργος-Αίγειρος)

Της λυγερής το φόρεμα, της νύφης το φουστάνι
Δέκα κορίτσια το 'ραβαν, δεκαοχτώ ραφτάδες
Κι ένα κορίτσι δροσερό σαν του Μαγιού τον κρίνο
Και ρόδινο σαν χαραυγή αυγή και τραγουδάει
Όσα πλουμούδια νύφη μου έχει το φόρεμά σου
Τόσα να είν' τα χρόνια σου και τόσα τα καλά σου.

-

Ε11. ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ[81]

(Αθανασία-Κομοτηνή)

1. Τα χείλη μου στα χείλη σου /Το χέρι μου στην τρύπα σου (το φλιτζάνι)
2. Πατημένη μπαίνει, μαραμένη βγαίνει (η πίτα)

(ομάδα γυναικών-Γρατινή)

3. Συρτ' πουρτ' πίσ' στην πόρτα (σκούπα)
4. Πάνου πιτσί κάτου πιτσί στη μέσ' αλιυρούδ' (κάστανο)
5. Το τίρι-τίρι κρέμιτι, το τίρι τυραννιέται στα πράσινα τυλίγιτι, στα κόκκινα κοιμάται (το κεράσι)

Ε13 ΚΑΛΑΝΤΑ/ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ε13.1. ΛΑΖΑΡΟΣ (Μυροφόρα –Αίγειρος) [82]

Ήρθε Λάζαρος ήρθαν τα Βάγια

Ήρθ' η Κυριακή που τρων' τα ψάρια

Γράψε Θόδωρε, γράψε Δημήτρη

Γράψε λεμονιά και κυπαρίσσι

Σήκω κυρά μ'

να με δώσ'ς τ'αυγό

Να πάω σ' άλλη πόρτα

Κι η άλλη πόρτα καρτερεί

---

[81] Τα αινίγματα έχουν συχνά σκωπτικό χαρακτήρα, όπως τα δύο πρώτα που παρουσιάζονται εδώ.

[82] Το αγερμικό αυτό τραγούδι (που ανήκει στο είδος 'κάλαντα') τραγουδιόταν το πρωί του Σαββάτου του Λαζάρου σε πολλές περιοχές της Ελλάδας και έχει καταγραφεί σε πολλές λαογραφικές και μουσικές συλλογές σε διάφορες παραλλαγές. Σε μια τοπική παραλλαγή από τη Ν. Καλλίστη (Βαρβούνης 2004: 49) μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου δίστιχου παρεμβάλλεται το τρίστιχο (που λείπει από το δικό μας κείμενο) *Σήκου Λάζαρι και μην κοιμάσαι/, ήρθι η μάνα σου από την Πόλη /σού φιρι χαρτί κι κουμπουλόι*, αλλά οι υπόλοιποι στίχοι διαφέρουν εντελώς (στην παραλλαγή της Ν. Καλλίστης έχουν ως εξής: *Πού ήσουν Λάζαρι, που ήσουν κρυμμένους/ κρυμμένους ήμουνα, στη γη παραχουμένους/ τώρα ξιβγήκα κι εγώ ου καημένους/ μαύρους ουρανούς [sic] συννιφιασμένους*). Είναι πιθανό η πληροφορήτριά μας, από την οποία καταγράφηκε και το κείμενο '*Χελιδόνισμα*', να καταφεύγει, όπως συχνά συμβαίνει σε τέτοιες περιπτώσεις, σε ένα κοινό, τυπικό για κάλαντα, ευχετήριο 'κλείσιμο'.

με τον παρά στο χέρι

με τον παρά στο χέρι

Ε13.2. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ (Τούλα-Αίγειρος)[83]

[83] Το μοιρολόγι της Παναγιάς αποτελεί ένα από τα πιο γνωστά λαϊκά θρησκευτικά άσματα – θρήνους και παραδοσιακά τραγουδιόταν το βράδυ της Μ. Πέμπτης προς Μ. Παρασκευή, μετά το τέλος της ακολουθίας των Δώδεκα Ευαγγελίων, από τις γυναίκες ενώ γινόταν το στόλισμα του Επιταφίου. Υπάρχουν πολλές επιμέρους τοπικές παραλλαγές ανά την Ελλάδα του εκτενούς κειμένου του θρήνου που αναδιηγείται σε δεκαπεντασύλλαβους τα κυριότερα επεισόδια της Σταύρωσης, όλες όμως ξεκινούν με τον ίδιο τυπικό στίχο «σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα». Αν συγκριθεί η παρούσα παραλλαγή με μια άλλη εκτενέστερη παραλλαγή από τη Θράκη (καταγεγραμμένη από τον Δ. Παπουλιά στη Μέση του ν. Ροδόπης, αλλά με προέλευση από τις Κυδωνιές της Μ. Ασίας (βλ. Βαρβούνη 2004: 69-71)) παρατηρούνται οι εξής διαφορές:

1. διαφέρει εν μέρει ο δεύτερος στίχος στην παραλλαγή της Μέσης (Σήμερα κόσμος θλίβεται και τα πουλιά λυπούνται).

2.Αμέσως μετά στην παραλλαγή της Μέσης ακολουθούν 22 δεκαπεντασύλλαβοι που περιλαμβάνουν αναφορά στους Εβραίους ως υπεύθυνους για τη σύλληψη του Χριστού (*οι άνομοι και τα σκυλιά και τρισκαταραμένοι*), αναφορά στην προδοσία του (πρωτο)μαθητή για να πάρει τα φλουριά και το μόσχο που είναι η αμοιβή και ζωντανή αφήγηση της σκηνής της σύλληψης.

3.Το δίστιχο «Η Παναγιά η Δέσποινα καθόταν μοναχή της//Τας προσευχάς της έφτιαχνε για το μονογενή της» εμφανίζεται ελαφρά διαφορετικό (*Κι η παναγιά η Δέσποινα καθόταν μοναχή της, την προσευχή της έκανε για το μονογενή της*)

4. Ακολουθεί ένα επεισόδιο (13 δεκαπεντασσύλλαβοι) στην παραλλαγή της Μέσης στο οποίο ο μαθητής του Χριστού ο Γιάννης αναγγέλλει τη σύλληψη του δασκάλου του στην Παναγιά (λείπει από τη δική μας παραλλαγή). Δεν υπάρχει αναφορά καθόλου στον Πιλάτο στην παραλλαγή της Μέσης στο σημείο αυτό.

5. Η αναζήτηση του Χριστού από τη μητέρα του, που συνοδεύεται από τη Μάρθα και τη Μαρία και του Λαζάρου τη μάνα περιγράφεται πιο αναλυτικά από ότι στη δική μας παραλλαγή και καταλήγει και στις δύο παραλλαγές στην πόρτα του μάστορα/(ή στην παραλλαγή της Μέσης:)τσιγγάνου.

6. Και στις δύο παραλλαγές ο μάστορας/τσιγγάνος διηγείται πώς από δική του πρωτοβουλία έφτιαξε περισσότερα καρφιά για τη σταύρωση, προκαλώντας την κατάρα της Παναγίας.

7. Η νέα περιπλάνηση της Παναγίας και της ακολουθίας της οδηγεί στην πόρτα του ληστού (στη δική μας παραλλαγή)/ του Πιλάτου (παραλλαγή Μέσης) και στο μαγικό άνοιγμά της (που στην παραλλαγή της Μέσης γίνεται με επίκληση στη χριστιανική ιδιότητα, ενώ στη δική μας περιγράφεται ως αποτέλεσμα θαύματος).

Και στις δυο παραλλαγές ακολουθεί συνάντηση με τον Αι-Γιάννη, η αναλυτική 'εικονογράφηση' του Σταυρωμένου Χριστού και ο διάλογος μητέρας – γιού που αποτελεί και την κορύφωση του θρήνου. Και στις δυο παραλλαγές ο διάλογος τελειώνει με την αναφορά στην ταφή και την Ανάσταση.

Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα

Σήμερα όλοι θλίβονται και τα βουνά λυπιούνται,

Η Παναγιά η Δέσποινα καθόταν μοναχή της

Τας προσευχάς της έφτιαχνε για το μονογενή της

Φωνή εξήλθ' εξ ουρανού κι απ' αρχαγγέλου στόμα

Σώνουν κυρά μ' οι προσευχές, σώνουν και οι μετάνοιες

Το γιό σου τον επιάσανε και στα χαλκιά τον πάνε

Και στου Πελάτου τας αυλάς εκεί τον τυραννάνε

Η Παναγιά σαν τ' άκουσε, πέφτει, λιγοθυμάει,

Νερό σταμνί της ρίξανε, τρία κανάτια μόσχο

Και τρία με ροδόσταμο για να της έρθ' ο νους της

Μα σαν της ήρθ' ο λογισμός και σαν της ήρθ' ο νους της

Η Μάρθα κι η Μαγδαληνή και του Λαζάρου η μάνα

και του Ιακώβου η αδελφή κι οι τέσσερις αντάμα

παίρνουν το δρόμο το δρομί, δρομί το μονοπάτι

το μονοπάτι τ'ς έβγαλε στου μάστορα την πόρτα

καλήν σου μέρα μάστορα καλώς τα πολεμάτε

τι είναι αυτά που πολεμάς τι είναι αυτά που κάνεις

Εβραίοι με παρήγγειλαν τρία καρφιά να κάνω

Μα γω για το χατίρι τους βαρώ και κάνω πέντε

Συ Φαραέ που τα 'κανες πρέπει να τα διδάξεις

Βάλτε τα δυο στα χέρια του μ' αυτά που ευλογούσε

Και τα αλλα δυο στα πόδια του που θάλασσες περνούσε

Το πέμπτο το φαρμακερό βάλτε το στην καρδιά του

Είναι αξιοπρόσεκτο επίσης ότι οι τρεις τελευταίοι δεκαπεντασύλλαβοι του κειμένου που παρουσιάζεται εδώ επαναλαμβάνονται στα χριστουγεννιάτικα κάλαντα.

να τρέξει αίμα και νερό να λιγωθεί η ψυχή του

Σαν τ’ άκουσε η Παναγιά βαρύ κατάρα δίνει

Ανάθεμα σε Τσέγκενε[84] και συ και τα παιδιά σου

Χώρα από χώρα να γυρνάς ψωμί να μη χορτάσεις

Κι ένα παλιό πουκάμισο στη ράχη σου να βάλεις

και στάχτη απ’ το τζάκι σου ποτές να μην πετάξεις

Παίρνουν το δρόμο το δρομί δρομί το μονοπάτι

Το μονοπάτι τς έβγαλε μες στου ληστού την πόρτα

Βρίσκουν τις πόρτες σφαλιστές και τα κλειδιά παρμένα

Κάνει τα χέρια της κλειδιά, τα πόδια τς αντικλείδια

Και πόρτες απ’ το φόβο τους ανοίξαν μοναχές τις

Βλέπει τον κόσμο πλήθαινε κανέναν δε γνωρίζει

Τηράει δεξιά τηράει ζερβά βλέπει τον Άγιο Γιάννη

Βρε Άι Γιάννη μ’ Πρόδρομε και Βαπτιστή του γιού μου

Μην είδες το παιδάκι μου, μην είδες το παιδί μου

Τον έκανες τον μεγάλωσες και δεν τονε γνωρίζεις

Ποιος έχει στόμα να σου πει μιλιά να σε λαλήσει

Κι όποιος αργυροδάχτυλο για να σου τονε δείξει

Τον βλέπεις κείνο τον γυμνό τον παραπονεμένο

Οπού φορεί πουκάμισο στο αίμα βουτηγμένο

Αυτός είναι ο γιόκας σου κι εμέ διδάσκαλός μου

Η Παναγιά πλησίασε, γλυκά τονε μιλάει

Δε μου μιλάς παιδάκι μου δε μου μιλάς παιδί μου;

Τι να σου πω μανούλα μου που διάφορο δεν έχεις;

Φέρε γκρεμό να γκρεμιστώ φωτιά να πάω να πέσω

Φέρε κι αργυροψάλιδο γι τα μαλλιά μ’ να κόψεις

---

[84] Τσέγκενε=Τσιγγάνε. Στο σημείο αυτό ενσωματώνεται μια διαδεδομένη λαϊκή ερμηνεία της νομαδικής ζωής των τσιγγάνικων κοινωνιών, που παρουσιάζεται ως θεϊκή κατάρα.

Μάνα μ’ αν θα σφαγείς ισύ, σφάζουντ’ οι μάνες όλες

Μάνα μ’ αν γκριμιστείς ισύ, γκριμιούντ’ οι μάνες όλες

βάλε κρασί μες στο κανί κι αφράτο παξιμάδι

κάνε τη μακαρία μου για να την κάνουν κι άλλοι

να κάνουν μάνες για παιδιά και τα παιδιά για μάνες

να κάνουν νιοι, να κάνουν νιες για τους καλούς τους άντρες

πότε παιδί μ’ να καρτερώ πότε να περιμένω

μάνα μ’ το Μέγα Σάββατο κοντά στο μεσονύχτι

όταν σημαίνουν εκκλησιές και ψάλλουν οι παπάδες

τότες και συ μανούλα μου να 'χεις χαρές μεγάλες

όποιος το λέει σώζεται κι όποιος τ' ακούει αγιάζει

κι όποιος το καλαφογκραστεί παράδεισο θα λάβει

παράδεισος και λειτουργιά μέσα στο άγιο βήμα.

Ε.13.3. ΚΑΛΑΝΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ (Γιώργος -Αίγειρος)[85]

(Α)π’ αρχοντικό σαν βγήκαμε, σ’ αρχοντικό θα πάμε

Θα πάμε στον αφέντη μας τον πολυχρονεμένο

Θ’ ανοίξ’ κερά μ’ τις πόρτες σου να ρθουν τα παλικάρια

Κι αράδιασε προσκέφαλα να κατσ’νε αράδα αράδα

[85] Κάλαντα που συνηθίζονταν κυρίως μεταξύ των προσφύγων από την Ανατολική Θράκη (βλ. και την παραλλαγή από τη Νέα Καλλίστη στον Βαρβούνη 2004:47). Διαφέρουν σημαντικά τόσο από τα κάλαντα από άλλες περιοχές της Ελλάδας, όσο και από περισσότερο γνωστά σε εμπορικές μουσικές συλλογές κάλαντα της Θράκης, κατά το ότι δεν εστιάζουν ιδιαίτερα στα γεγονότα της γέννησης. Χαρακτηριστικό τους στοιχείο είναι ότι περιλάμβαναν αναφορές στα πάθη του Χριστού (παρόμοιες με στίχους από το *μοιρολόι της Παναγιάς*) αποτελώντας έτσι ένα εκτενέστατο κείμενο, όπως η παραλλαγή που καταγράφηκε στο χωριό Πόρπη (ν. Ροδόπης) από τον Βαρβούνη (2004:47-56). Εδώ παρουσιάζεται μόνο ένα μέρος του εκτενούς κειμένου, που έχει θρησκευτικό περιεχόμενο. Ακολουθούσαν (ανάλογα με την περίσταση) μικρότερες ενότητες που είχαν επαινετικό και ευχετικό χαρακτήρα για διάφορα μέλη της οικογένειας. Και από αυτές τις ενότητες εδώ παρατίθεται ενδεικτικά μόνο μία, εκείνη που αναφέρεται στο νοικοκύρη. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι ορισμένοι στίχοι της ενότητας αυτής θυμίζουν στίχους (από πλευράς θέματος και γλώσσας) που συνήθως απαντούν σε άσματα ηρωικά ή σε παραλογές.

Ποψέ Χριστός γεννήθηκε κι ο κόσμος δεν το νιώθει

Γεννήθηκε βαφτίστηκε στους ουρανούς επάνω

Κι απόψε θε να κατεβεί στων εκκλησιών τις πόρτες

Να στρώσ' το στρώμα τ' ισικο να κάτσ' να δικιοκρίνει

Να δικιοκρίνει αμαρτωλούς κι όλους τους κολασμένους

Οποιος τ' ακούει χαίρεται κι όποιος το λέει αγιάζει[86]

Κι όποιος το καλοφικραστεί παράδεισο κερδίζει

Παράδεισο και λίβανο για τ' άγια μοναστήρια

Τα μοναστήρια έψελναν κι οι εκκλησιές διαβάζαν

Διαβάζοντας και ψέλνοντας Χριστός δεντρός ξιγέρνει

Χριστός δεντρός είν' ο Χριστός, τα κλούνια τα δυό ευαγγέλια

Και τ' αργυροφυλλούδια του ήταν οι προφητάδες

Προφήτευαν και έλεγαν για του Χριστού τα πάθη

Τραγούδησάμε το Χριστό να πούμε τον αφέντη

Αφέντης καβαλίκεψε τριών χρονών πουλάρι

Το μάθνησκε να περπατεί το μάθνησκε να παίζει

Το μάθνησκε να ρίχνεται χαντάκια αίμα (γ)ιμάτα

Κι όπου πατήσ' ο μαύρος του λιβάδια και πηγάδια

Πηγάδια συρτοπήγαδα νερά κανακεμένα

Κι όσες σκλάβες κι αν τ' άκουσαν όλες παν και γεμίζουν

Μονάχα μια μικρόσκλαβα δεν παίρνει δεν γεμίζει

και συ μικρή μικρόσκλαβα δεν παίρνεις δεν γεμίζεις

εγώ δεν ήρθα για νερό ούτε για να γεμίσω

μον' ήρθα στον αφέντη μας να δω και τη κυρά μας

να ζεις και να 'σαι αφέντη μας πάντα τραγούδια να 'σαι

---

[86] Ο στίχος αυτός και οι δυο επόμενοι υπάρχουν σχεδόν όμοιοι και στο *Μοιρολόι της Παναγιάς*

πάντα τραγούδια και χαρές και τώρα και του χρόνου

Ε13.4 'ΧΕΛΙΔΟΝΙΣΜΑΤΑ' (Μυροφόρα-Αίγειρος)[87]

Μάρτης μας ήρθε, καλώς μας ήρθε

Τα λουλούδια ανθίζουν, ο τόπος μυρίζει

Τα χελιδόνια έρχονται από την Αραβία

Μας φέρνουνε την άνοιξη, όλο το καλοκαίρι

Με άνθη, με λουλούδια και με την καλοσύνη

Και 'μεις για τούτο ήρθαμε, να πούμε καλημέρα

Και να παρακαλέσωμε Χριστό και Παναΐα

Να σας βοηθάει παντοτινά σε όλην την υγεία

Σ' αυτό το σπίτι που ΄ρθαμε

Πέτρα να μην ραΐσει

και ο νοικοκύρης του σπιτιού

Πολλά χρόνια να ζήσει

Δώσε με κυρά μ' το λεφτό

να πάω σ' άλλη πόρτα

Η άλλη πόρτα καρτερεί

με τον παρά στο χέρι

με τον παρά στο χέρι ...

Βιβλιογραφία

[87] Μια από τις πιο χαρακτηριστικές τοπικές παραδόσεις είναι τα ευετηριακά άσματα που αφορούν τον ερχομό της Άνοιξης. Τα παιδιά που τραγουδούσαν τα 'χελιδονίσματα' κατασκεύαζαν και περιέφεραν από σπίτι σε σπίτι μια ξύλινη ημικυκλική κατασκευή στολισμένη με λουλούδια και με ένα ομοίωμα χελιδονιού προσαρμοσμένου στο επάνω μέρος που περιστρεφόταν τραβώντας ένα κορδονάκι, τη 'χελιδόνα'. Η παράδοση έχει διατηρηθεί αρκετά ζωντανή στην περιοχή, αν και έχει αποκτήσει κάπως φολκλορικό χαρακτήρα τα τελευταία χρόνια.

Αικατερινίδης, Γ.Ν. 2006. Λαϊκή λατρεία-δρώμενα και τελετουργίες. Στο: Βαρβούνης, Μ.Γ. (επιμ.), *Θράκη: Ιστορική και Λαογραφική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού της.* Αθήνα: εκδ. Αλήθεια, σσ: 99-119.

Βαρβούνης, Μ.Γ. (επιμ.) 2006. *Θράκη: Ιστορική και Λαογραφική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού της.* Αθήνα: εκδ. Αλήθεια.

Βαρβούνης, Μ.Γ. 2006. Σύγχρονα λαογραφικά της Θράκης. Στο: *Θράκη: Ιστορική και Λαογραφική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού της.* Αθήνα: εκδ. Αλήθεια, σσ. 147-62.

Βαρβούνης, Μ.Γ. 2005. *Λαϊκά παραμύθια της Θράκης*. Αθήνα: εκδ. εν πλω.

Βαρβούνης, Μ.Γ. 2004. *Η λαογραφική φυσιογνωμία του Δήμου Αιγείρου*. Κομοτηνή: Δήμος Αιγείρου.

Βαρβούνης, Μ.Γ., 1998. *Αφήγηση και αφηγητές στα ελληνικά παραμύθια*. Αθήνα Καστανιώτης.

Δαμιανού, Δ. 2006. Συμβολή στην παραδοσιακή τεχνολογία της Θράκης. Στο: Βαρβούνης, Μ.Γ. (επιμ.), *Θράκη: Ιστορική και Λαογραφική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού της.* Αθήνα: εκδ. Αλήθεια, σσ: 121-146.

Δημητρουλόπουλος, Χ. *Παραμύθια της Θράκης*, τ. Α΄. Αθήνα 1997, τόμ. Β΄, Αθήνα 2002.

Eideneier, H. *Σπανός*. Αθήνα: Ερμής

Καραναστάσης, Τ. 2003. Ακολουθία του ανοσίου τραγογένη σπανού: Χαρακτήρας και χρονολόγηση-Μια ερμηνευτική προσέγγιση. (διατρ. επί διδακτορία). Α.Π.Θ. (http://ikee.lib.auth.gr/record/3919/files/gri-2004-175.pdf)

Κόκκας, Ν.Θ. Η προφορική παράδοση των Πομάκων της Θράκης. Στο: Βαρβούνης, Μ.Γ. (επιμ.), *Θράκη: Ιστορική και Λαογραφική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού της.* Αθήνα: εκδ. Αλήθεια, σσ: 271-310.

Λουκάτος, Δ.Σ. *Εισαγωγή στην ελληνική Λαογραφία*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Μπατζάκας, Γ. 2012. Μια πρώτη προσέγγιση του ιδιώματος Ιάσμου Κομοτηνής. Στο: Gavriilidou, Z., Efthymiou, A., Thomadaki, E. & Kambakis-Vougiouklis, P. Selected papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics, Komotini: DUTH, σσ. 973-982 (e-book).

Σερμπέζης, Β. 2006. Η εξελικτική πορεία της μουσικοχορευτικής ταυτότητας της Θράκης. Στο: Βαρβούνης, Μ.Γ. (επιμ.), *Θράκη: Ιστορική και Λαογραφική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού της.* Αθήνα: εκδ. Αλήθεια, σσ: 175-203.

Χατζητάκη-Καψωμένου, Χ. 2002. *Το νεοελληνικό λαϊκό παραμύθι*. Ι.Ν.Σ. (Ι. Μ. Τριανταφυλλίδη).

Ερευνητικό Πρόγραμμα «Θράκη» του Συλλόγου των «Φίλων της Μουσικής» (http://epth.sfm.gr/)

ΕΠΕΞΗΓΗΜΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΑ ΠΟΜΑΚΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Χριστίνα Μάρκου – Μάρκος Αλμπάνης – Εμινέ Μπουρουτζή

ΠΟΜΑΚΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ[88]

[88] Οι Πομάκοι κατοικούν κατεξοχήν την περιοχή που εκτείνεται κατά μήκος της οροσειράς της Ροδόπης από τον ποταμό Νέστο (δυτικά) μέχρι τον ποταμό Άρδα (βόρεια) και τον Έβρο (ανατολικά) - γνωστή ως «Πομακοχώρια». Εκτός από τις ορεινές περιοχές, συμπαγείς γηγενείς Πομάκοι από αιώνες κατοικούσαν στην Παλιά πόλη της Ξάνθης, καθώς εγκαταστάθηκαν στην ορεινότερη περιοχή του οικισμού στις αρχές του 16ου αι. (Μελκίδου 1991: 14).

'Πομακικά' - η λαϊκή ονομασία που χρησιμοποιείται για τις βαλκανικές σλαβικές ποικιλίες που ομιλούνται από τους μουσουλμάνους κατοίκους της Ροδόπης στην Ελλάδα. Ο όρος «Πομακική» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην απογραφή του 1940. Οι ίδιοι οι ομιλητές ονομάζουν τη γλώσσα τους "Ро΄matskoso" – οριστική ονοματική φράση που αποτελείται από τον ουδέτερο τύπο [ро΄matsko-] του επιθέτου και τον εγκλιτικό δεικτικό τύπο του οριστικού άρθρου –so ο οποίος εκφράζει τη συναισθηματική εγγύτητα του ομιλητή. Ουσιαστικά, ο όρος αποτελεί « […] μια τοπική ονομασία εθνολέκτου, η οποία χρησιμοποιείται από όλους σλαβόφωνους Μουσουλμάνους της Ελληνικής Ροδόπης…» (Παπαδημητρίου 2008: 36).

Για τη θέση των πομακικών και τη σχέση τους με τις άλλες σλαβικές γλώσσες εκφράζονται δυο διαφορετικές απόψεις: σύμφωνα με την πρώτη άποψη υποστηρίζεται ότι τα πομακικά αποτελούν νότιο τμήμα του διαλεκτικού συνεχούς της βουλγαρικής (Χ. Τζιτζιλής), μια βουλγαρική διάλεκτο (F. De Jong), γλωσσικό κώδικα όπου υπερτερούν τα βουλγαρικά στοιχεία (Π. Χιδήρογλου, Π. Φωτέας),

παρεφθαρμένη βουλγαρική διάλεκτος με ελληνικά και τουρκικά λεξιλογικά στοιχεία. Σύμφωνα με τη δεύτερη άποψη τα πομακικά χαρακτηρίζονται νοτιοσλαβικό ιδίωμα (Α. Λιάπης), απλά σλαβική διάλεκτο (Ι. Ξηροτύρης), σλαβική ποικιλία με λεξικολογικά στοιχεία από την τουρκική και από την ελληνική (Ε. Σελλά-Μάζη), σλαβικό κώδικα με προέλευση από την αρχαία σλαβική, πλησιέστερη στη βουλγαρική (Π. Κυρανούδης) (βλ. περισσότερα στο Παπαδημητρίου 2010: 37).

Για πρώτη φορά οι σλαβόφωνοι Μουσουλμάνοι της Ροδόπης μνημονεύονται ως Pomatsi από το Γάλλο περιηγητή P. Lucas το 1706, ο οποίος διέσχισε την ορεινή περιοχή από τη Φιλιππούπολη ως τη Δράμα (Παπαδημητρίου, στο ίδιο, σ. 26). Κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου, οι γλωσσικές κοινότητες των Πομάκων αποτελούνταν στην πλειοψηφία τους από μονόγλωσσα άτομα με ελάχιστη επαφή με την τουρκική γλώσσα, η οποία γινόταν κυρίως μέσω των ιερατικών σχολείων. Η μουσουλμανική κουλτούρα αντανακλάται στο είδος των δανεισμών καθώς οι Πομάκοι ομιλητές κάνουν χρήση ενός μεγάλου αριθμού θρησκευτικών όρων, χαιρετισμών και εκφράσεων ευχαριστίας, οι οποίες είτε είναι δάνεια από την τουρκική είτε είναι όροι που χρησιμοποιούνται ευρέως στον αραβο-μουσουλμανικό πολιτισμό και δανείστηκαν μέσω της τουρκικης (Adamou 2012: 11).

Οι τοπικές σλαβικές γλωσσικές ποικιλίες της Ροδόπης, γνωστές στην Ελλάδα ως 'πομακικά', περιγράφονται γενικά ως πολύ συντηρητικές εντός της νότιας σλαβικής υπο-ομάδας και διασώζουν σημαντικούς αρχαϊσμούς τόσο στη σφαίρα της φωνητικής, όσο και της γραμματικής και του λεξιλογίου – γεγονός που δικαιολογεί το ενδιαφέρον και τη σημαντικότητά τους ως τεκμήρια για την τυπολογία των σλαβικών γλωσσών και για τη σλαβολογία γενικότερα (βλ. Stojkov 2002: 126-139, Kanevska-Nikolova 2013: 9-14).

●Το ανοίχτό ***o*** (***ô***) στη θέση των παλαιών **ъ, ь** και των ένρηνων της παλιάς σλαβονικής είναι χαρακτηριστικό για τα ιδιώματα της Ροδόπης (και της βουλγαρικής, επίσης). Άλλο χαρακτηριστικό αραχαϊκό στοιχείο είναι η προφορά του ανοιχτού ***e*** (***æ***) στη θέση του παλαιουβουλγαρικού φωνηέντος **ѣ (go´l'æmi)** (Stojkov 2002: 130, Kanevska-Nikolova 2013: 9-14).

●Η ανίχνευση του φωνήεντος **ɨ (ы)** μετά από σκληρό σύμφωνο σε τονιζόμενη και μη τονιζόμενη θέση αποτελεί επίσης σημαντικό διαφοροποιητικό γνώρισμα των ιδιωμάτων της Ροδόπης. Το φωνήεν ɨ (ы) έχει καταγραφεί επίσης σε σλαβικά ιδιώματα στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, του Νευροκοπίου, καθώς και στη βουλγαρική του Μπανάτ (βλ. Kanevska-Nikolova 2013: 10, Vitanova 2005).

●Η προφορά του **o** ως **α** (ο επονομαζόμενος 'ακαβισμός') σε μη τονιζόμενη συλλαβή αποτελεί χαρακτηριστικό για τα πομακικά γνώρισμα, ιδιαίτερα αρχαϊκό στοιχείο, αφού ανιχνεύεται σε σλαβικά δάνεια στην ελληνική: **pa´mina, ka´tri,** (Kanevska-Nikolova 2013: 10).

●Στην πομακική διατηρείται η ιστορικά μαλακή προφορά των συμφώνων **š, ž, č (ʒ'u´vejme, tʃ'u´l'ak**) επίσης χαρακτηριστική είναι η διατήρηση των ιστορικά ουρανωμένων τελικών συμφώνων (**kon', sol', den'**) (Stojkov 2002: 121).

●Όπως και άλλες περιφερειακές βαλκανικές σλαβικές διάλεκτοι, τα πομακικά έχουν διατηρήσει αρκετούς πτωτικούς τύπους, σε αντίθεση με τις περισσότερες βουλγαρικές διαλέκτους, οι οποίες έχουν αναπτύξει ένα αναλυτικό σύστημα για αυτές τις λειτουργίες (Adamou 2010, Kanevska-Nikolova 2013: 11). Παραμένει ζωντανή η χρήση των τύπων της γενικής-αιτιατικής **(im´'al an´nog ´brata, pri ´toga)**, διασώζονται οι τύποι της δοτικής **(´kazua ´bratumu)**, υπάρχουν επίσης αρκετές λεξικοποιημένες μορφές της τοπίκής πτώσης **(fsra´de)**. Παρά ταύτα, και εδώ ισχύει η ισχυρή τάση προς περαιτέρω αποδόμηση του πτωτικού συστήματος.

●Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το διατηρημένο τριπλό σύστημα του άρθρου στα ονόματα, στις δεικτικές αντωνυμίες και στα επιρρήματα, το οποίο παραμένει σε πλήρη χρήση, σε αντίθεση με το πτωτικό σύστημα (Kanevska-Nikolova 2013: 11-12): **´kɯʃtasa, ´kɯʃtana, mo´minkɯna** κ.α. Το τριπλό σύστημα του άρθρου στα ιδιώματα της Ροδόπης έχει διατηρήσει μια προηγούμενη φάση της εξέλιξης του φαινομένου, όπου οι έναρθροι τύπου εκφράζουν και δείξη, υποδεικνύοντας και τονίζοντας τη λέξη στην οποία αναφέρονται (Kanevska-Nikolova 2006, Kanevska-Nikolova 2013: 11, Adamou 2010).

●Στη σφαίρα της σύνταξης ένα από τα ιδιαίτερα γνωρίσματα είναι η εναλλαγή της θέσης των προκλιτικών στοιχείων – του αρνητικού μορίου και του βοηθητικού ρήματος, των αδύνατων τύπων των αντωνυμιών στην αιτιατική και στη δοτική (Kanevska-Nikolova 2013: 12).

●Από την αρχή του 20-ου αιώνα ακόμη έχει τονιστεί ότι τα ιδιώματα της Ροδόπης παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικό αρχαϊκό λεξιλόγιο, καταγεγραμμένο ακόμη στα κλασικά παλαιοβουλγαρικά γραπτά μνημεία και στα κείμενα της εκκλησιαστικής σλαβονικής (**lanita, kladam**, **budin** κ.α.) (Kanevska-Nikolova 1996: 59–64).

Στο δεύτερο μέρος του εικοστού αιώνα παρατηρείται μια τάση στροφής μιας μερίδας πομακόφωνων της ελληνικής Θράκης προς την κυρίαρχη γλώσσα της τοπικής μειονότητας, την τουρκική. Το αποτέλεσμα είναι να διαμορφωθούν τρίγλωσσες κοινότητες: πομάκο-τουρκο-ελληνικά-μιλώντες κοινότητες (περίπου.36.000 ομιλητές) με την πομακική ως L1 (Adamou 2012: 7). Παρατηρείται η

ΜΕΤΑΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

με μετάφραση στα ελληνικά και σχόλια

Π.1. ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Π. 1. 1. Nasra´din ´Hotʒa i I´mamɯn (Μπασιά, Ξάνθη)[89]

Bir va´kɯt bir za´man[90] Nasra´din im´’al [91] an´nog ´brata[92]. Im’ ´ali su ´volove, ´kravɨ. ´Pasli so gi naan´no. An´nog ´denæ ´vika brat mu, Nasra´dinovɯjet brat: ´Oti

---

μείωση της χρήσης της μητρικής γλώσσας με αποφασιστικό παράγοντα το ιδεολογικό υπόβαθρο, καθώς και λόγω της μείωσης των λειτουργικών περιοχών στις οποίες οι μειονοτικές γλώσσες χρησιμοποιούνται παραδοσιακά και της προσθήκης νέων τομέων (Adamou 2012). Παρόλο που η τουρκική επιρροή ήταν και παραμένει σημαντική, σήμερα η κύρια γλώσσα επικοινωνίας στις διάφορες καθημερινές συναλλαγές είναι η ελληνική. Το γεγονός αυτό εξηγεί τη συχνή εναλλαγή (code-switching) και μείξη κωδίκων (code-mixing), λεξικό δανεισμό από την ελληνική, καθώς και χρήση μεταφραστικών δανείων.

Στα στοιχεία που οφείλονται στη γλωσσική επαφή ανήκει και η απώλεια των ειδικών γραμματικών τύπως της κατηγορίας της αυτοπτικότητας (Evidentiality) για την έκφραση της ‘έμμεσης πληροφορίας’ (στο λόγο των νεότερων γενεών των πομακόφωνων (Adamou 2008, 2012). Αυτή η αλλαγή λαμβάνει χώρα σε ένα τρίγλωσσο περιβάλλον όπου η κύρια γλώσσα επαφής (ελληνική) δεν έχει διαθέτει γραμματικοποιημένους τύπους για την έκφραση της ‘αυτοπτικότητας’, ενώ η δεύτερη γλώσσα επαφής (τουρκική), έχει παράδειγμα παρελθοντικών ρηματικών τύπων, εξειδικευμένων για τη δήλωση της evidentiality (Adamou 2012).

[89] Το πρώτο από τα τρία πομακικά παραμύθια ανήκει στον κύκλο παραμυθιών με ήρωα το Νασραντίν Χότζα - δημοφιλής ήρωας των πομακικών ευτράπελων διηγήσεων. Πολλοί λαοί της Μέσης Ανατολής και της Ασίας, όπως οι Πέρσες, οι Ουζμπέκοι, οι Άραβες, οι Τούρκοι, και οι Αφγανοί θεωρούν το Νασραντίν Χότζα δική τους εθνική φιγούρα και αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής τους κληρονομιάς (Κόκκας 2014: 78-79). Η μορφή του Νασραντίν Χότζα διασκευάστηκε στα μέτρα του κάθε λαϊκού πολιτισμού, αποκτώντας ιδιαίτερα γλωσσικά και αφηγηματικά γνωρίσματα και ενσωματώνοντας χαρακτηριστικά παλαιότερων κωμικών ηρώων, όπως ο Τζουχά των Αράβων ή οι πρωταγωνιστές των Αισώπειων μύθων. Η μορφή του Νασραντίν Χότζα είναι γνωστή και σε άλλους λαούς στο χώρο των Βαλκανίων, είναι αξιοπρόσεχτη η ομοιότητα με τη μορφή του λαϊκού κωμικού ήρωα των βουλγαρικών ευτράπελω ιστοριών Χίταρ Πέταρ (Хитър Петър) (Κόκκας 2014: 81). Είναι χαρακτηριστική η παρατήρηση του Ν. Κόκκα: «Οι διηγήσεις των Πομάκων της Θράκης για το Νασραντίν είναι αλλόκοτες και ασυνήθιστες. Σοκάρουν, εκπλήττουν και αιφνιδιάζουν…» (2014: 81). Επίσης «Τα ανέκδοτα για το Νασραντίν Χότζα φτάνουν συχνά στα άκρα ανατρέποντας τα κοινωνικά παραδεδεγμένα πρότυπα» (στο ίδιο, σ. 87), όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε και στο παραμύθι «Ο Νασραντίν Χότζα και ο Ιμάμης». Ο ίδιος ο Νασραντίν είναι «αντιήρωας» με διπλή φύση του έξυπνου-βλάκα και αντιφατική προσωπικότητα. Οι ιστορίες για το Νασραντίν Χότζα χαρακτηρίζονται πάντοτε από ένα ευφυές και απρόσμενο τέλος.

[90] Η αρχή του παραμυθιού είναι στην τουρκική γλώσσα, όπως ακριβώς αρχίζουν τα τούρκικά παραμύθια. Δεν είναι, όμως, κανόνας για τα πομακικά παραμύθια, καθώς συναντάμε αλλού τη φόρμουλα αυτή με ποικίλους τρόπους: **E´din va´kɯt i e´din za´man** – με το αριθμητικό στην πομακική και τα ουσιαστικά στην τουρκική, **E´din va´kɯt i en´no ´vræme** – τα αριθμητικά και το δεύτερο ουσιαστικό (καιρός) είναι στα πομάκικα. Σε άλλα παραμύθια (βλ. πιο κάτω το παραμύθι «Η καλή κοπέλα») η αρχή είναι διαφορετική: **Jæ bila ennɯ dɯʃter’a i edin bubajko** (ήταν μια κόρη και ένας πατέρας…)

[91] **im´’al** (μετοχή παρακειμένου του ρήμαστος ‘имам’ – έχω): γραμματικοποιημένος ρηματικός τύπος ο οποίος εκφράζει την κατηγορία της ‘αυτοπτικότητας’ (Evidentiality). Χρησιμοποιείται σε αφηγήσεις όπου ο αφηγητής δεν είναι αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων ή γενικώς μεταφέρει έμμεσα πληροφορίες, είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικός για τα παραμύθια. Σύμφωνα με την Adamou (2010), στους νεότερους ομιλητές της Πομακικής οι ιδιαίτεροι τύποι (που αποτελούν μετοχή παρακειμένου,

si ne razde´lime vo´lo´vese? Toj mu ´vika: “Tʃi da, da gi razde´lime. Kak ʃɯ ´stane, kak da gi razde´lime?” Naga´dili ´so su da stor’at ´jeʃte an´nog ´kutʃura, an´nog ´ potana, za da gi razdel’ɯt. ´Fatot naa´no ogra´dot an´nog ´potana ´drugog, ´novag. A´nnog ´denæ so ´pasli aj´vanene i Nasradin je popɨtal: “´Bɨva li ´ʒine ´vl’æzat na ´novonog ´potana da su mo, ʒine ´vl’æzat na ´staraneg, da su tvo. Brat mu je rekɯl: “Da, bɨva”. Do´hodat ak´ʃamlɯ[93] ga´v’ædane,´vlaz’at vrɯt[94] vof ´staraneg ´potana. ´Jalnɯs an´no im’alo ´kuco, ´ʃikali sa go ´drugine, ´vl’alo je fof ´novanog ´potana. Nasra´din ´vika: “Tʃi da mu je bɨlo ej´zi kɯs´met, i za´fata ´hɯrgen da go pa´se an´nog ´vola. An´nog ´denæ na ´pladne kak je jal plad´nino, ´s’æda ´blize pri ´toga, l’æga ´volot i za´fata da ´drɯzne. Nasra´din go ´gleda ´kaknɯ ´drɯzne i mu ´vika: “Ne´moj mi se ´krivi!” Zaftar’a mu pak: “Ne´moj mi se ´krivi! ʃɯ tu ´zakal’am!”. Dvaʃ-triʃ mu ´vika: “Ne´moj mi se kri´vi! ʃɯ tu ´zakal’am!”. ´Volɯn se ´pakle ´drɯzne. I toj ´fata za´kala go. I za´fata da go praj par´tʃe - par´tʃe i da go ´m’æta ja´vanem. Da´hod’at ja´vane, kak go na´bivat i ´vikat mu: “Na ´drugono naf´to pa´rɯ” “Na ´drugon naf´to pa´rɯ.”

´Hodi toj na ´drugon naf´to. Na na´hode ´nikava aj´tamazi. ´Tʃaka i ´vide ajtam ´blize pa´mina a´din ´volek. I toj go za´fir’ava vʌl´kane. ´Hodi vʌl´kon faf an´nɯ´peʃtera ia za´fata da ræ´ve. ´Kaknɯ ræ´ve vʌl´kʌt, ´hodi Nasra´din, vʌlkon na´biva. ´vid’ava an´no ´gorne kɯ´de ræ´ve vʌl´kɯn. A´ga pa´gl’ava ´votre - ´lire. ´Zima ´gorneno sas ´lirene i ´hodi vof t’ah. I ´kazua ´bratu mu: “Jaj si isi, ad´in ´volek.. ´kaza ´kaknɯ ´stanalo, ´oti je na´ʃel ´lirene. I brat mu pak ´vika: “Da gi razde´lime! ´Vɯri, ´vika, ´donesi kan´tarane od i´mamɯne da gi razde´lime i ne´moj mu kaza´va, ´vika, oti i toj ʃɯ ´iʃte!”I toj ´hodi Nasra´din na i´mamɯne i ´kaknɯ mu ´kaʒe mu ´vika :“Oj, I´mam, oj, I´mam, daj mi kan´tarʌte, ʃɯ ´teglime ´lire.”Toj go ´pɨta I´mamɯn: “Abe kak´nɯ su

---

χωρίς το βοηθητικό ρήμα) αντικαθίστανται όλο και περισσότερο από τους τύπους του παρακειμένου (μετοχή + βοηθητικό ρήμα ‘είμαι’).

[92] **an´nog ´brata** – αιτιατική-γενική πτώση από το **edin brat** (Ον.). Η πομακική διατηρεί ζωντανή τη χρήση κάποιων πτώσεων, όπως τη γενική-αιτιατική με έμψυχο άμεσο αντικείμενο.

[93] τουρκ. akşam – απόγευμα, βράδυ

[94] vrɯt, vrit – ‘όλοι’, αντωνυμία, χαρακτηριστική για τα πομακικά, αλλά και γενικότερα για τις «Ρούπσκι» διαλέκτους της βουλγαρικής (Stojkov 2002: 120). Αποτελεί κληρονόμο της επιρρηματικής φράσης **въ ро̑дъ** η οποία διευρύνει τη σημασία της και εξισώνεται σημασιολογικά με το παλαιοβουλγ. **вьсь** (Vitanova 2001: 165, Kostov 1962: 315-321).

inej lire, kak´nɯ sɯ inej pa´rɨ[95], ´tolkos ´mlogo, s kan´tar ʃɯ gi ´teglite?”“´Naʃi parɨ su in´ɯj, ´mlogo su, s kan´tar gi ´teglim.” ´Hodi si Nasra´in s kan´tarena i ´kazua ´bratumu[96]: “Aj isi isi, ´kazaj imamuve.” Vika: “Ot’ mu ´kaza, toj ʃɯ doj ejse´a i toj ʃɯ ´iʃte!” Dru´ga go re´tʃe brat mu, i´mamɯn na vra´tana da´hode. Dru´ga ´nie da´hode i´mamɯn, Nasra´din ´vika: “Toj a´ko ´dojde, ja ʃɯ go ´primaʒa, ga dojde, ʃɯ go ´pribija.” Da´hode i´mamɯn i Nasra´din go pri´mazua. “Kɯ´na se´a ʃɯ ´prajm, oti go pri´maza?”, za´fata da ´kara brat mu.“Kɯ´na ʃɯ go praim sea i´mamɯsi?”Vika: “Ja ʃɯ go ´onesa, to si e ´ma ´rabata.”I ´hodi ´m’æta go f an´nɯg ´suha bu´nare i as´tavæ go. Za ´malko so raz´rukoat maha´l’æene: “Kɯ´de je ´naʃɯjet i´mam, kɯ´de je ´naʃɯjet i´mam?” Nasra´in ´vika: “Ja znam kɯ´de je.” “TʃI kɯ´de je?” At´karava gi na bu´narene – ej´tua ´vɯtre je. I tij ´fatat maha´l’æene, ´siorzvat go s …. i ´spuʃtat go ´vɯtre v bu´narene i vikat mu: “´Borzo da is´karaʃ i´mamɯne!” I ´toa ga ´slaz’a ´dolu na mratʃnono, na´baroa ´n’akoja ´glava i zafata da ´vika: “Ej, mil’et, ej, mil’et[97], ´vaʃɯet i´mamen im’æʃe li rogove?”

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Μια φορά και έναν καιρό ο Νασραντίν είχε έναν αδελφό. Είχαν βόδια και αγελάδες. Τα βοσκούσαν μαζί. Μια μέρα λέει ο αδελφός του Νασραντίν: «Γιατί δε χωρίζουμε τα βόδια μας;» Εκείνος του λέει: «Ναι, να τα χωρίσουμε. Αλλά πως θα γίνει, πως θα τα χωρίσουμε;» Συνεννοούνται να φτιάξουν ακόμη έναν στάβλο, για να τα χωρίσουν. Πιάνουν και χτίζουν άλλον έναν στάβλο, καινούργιο. Μια μέρα όπως βοσκούσαν τα ζώα, ο Νασραντίν ρώτησε: “Γίνεται όποια ζώα μπουν στον καινούργιο στάβλο να είναι δικά μου και όποια μπουν στον παλιό να είναι δικά σου; ” Ο αδελφός του λέει: “Ναι, γίνεται”. Έρχονται το απόγευμα τα ζώα και μπαίνουν όλα στον παλιό στάβλο. Μόνο ένα που ήταν κουτσό και το τσιμπούσαν τα άλλα, μπήκε στον καινούργιο στάβλο. Ο Νασραντίν λέει: “Τέτοια ήταν η τύχη μου” και αρχίζει να το βοσκάει το ένα βόδι. Μια μέρα το μεσημέρι όπως έτρωγε μεσημεριανό, κοντά του έρχεται και

---

[95] Η διατήρηση του φωνήεντος ɨ(ы) είναι ένα από τα χαρακτηριστικά αρχαϊκά γνωρίσματα της πομακικής. Το φωνήεν ɨ(ы) έχει καταγραφεί επίσης σε σλαβικά ιδιώματα στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, του Νευροκοπίου, καθώς και στη βουλγαρική του Μπανάτ (βλ. Kanevska-Nikolova 2013: 10). Για την εμφάνιση του φωνήεντος ɨ(ы) σε ιδιώματα της περιοχής της Ξάνθης βλ. ακόμη Vitanova 2005.

[96] ´bratumu – δοτική πτώση από το τύπο της ονομαστικής brat (брат). Η χρήση της δοτική πτώσης είναι σταθερή στην πομακική (βλ. Stojkov 2002: 121-131, Kanevska-Nikolova 2013: 11).

[97] mil’et – τουρκικό δάνειο (millet)

ξαπλώνει το βόδι και αρχίζει να μηρυκάζει. Ο Νασραντίν το βλέπει που μηρυκάζει και λέει: “Μη μου κάνεις γκριμάτσες!” Του λέει δεύτερη φορά: “Μη μου κάνεις γκριμάτσες! Θα σε σφάξω!" Δυο-τρεις φορές του λέει: “Μη μου κάνεις γκριμάτσες! Θα σε σφάξω!” Το βόδι συνεχίζει να μηρυκάζει. Και αυτός πιάνει και το σφάζει. Και αρχίζει να το κομματιάζει και να το πετάει στα θηρία. Έρχονται τα θηρία, τον δέρνουν και του λένε: “Την άλλη εβδομάδα τα λεφτά! Την άλλη εβδομάδα τα λεφτά”.

Πηγαίνει εκείνος την άλλη εβδομάδα. Δεν βρίσκει κανέναν εκεί. Περιμένει και βλέπει κοντά να περνάει ένας λύκος. Αρχίζει να κυνηγάει το λύκο. Μπαίνει ο λύκος σε μια σπηλιά και αρχίζει να ουρλιάζει. Όπως ουρλιάζει ο λύκος, ο Νασραντίν πηγαίνει να το δείρει και βλέπει ένα πιθάρι εκεί που ούρλιαζε ο λύκος. Όταν κοιτάζει μέσα – λίρες! Παίρνει το πιθάρι με τις λίρες και πηγαίνει σπίτι του. Και λέει στον αδελφό του: “Έτσι κι έτσι, ένας λύκος…” Και του λέει τι έγινε, ότι βρήκε λίρες. Και ο αδελφός του λέει πάλι: “Να τις χωρίσουμε! Πήγαινε, λέει, φέρε τη ζυγαριά από τον Ιμάμη, για να τις χωρίσουμε, αλλά μη του λες, λέει, γιατί κι εκείνος θα ζητήσει”. Πηγαίνει ο Νασραντίν στον Ιμάμη κι όπως του είχε πει, του λέει: “Όϊ, Ιμάμ, οϊ, Ιμάμ, δώσε μου τη ζυγαριά, έχουμε να ζυγίσουμε λίρες”. Τον ρωτάει ο Ιμάμης: “Α, μπε, τι είναι αυτές οι λίρες, τι είναι αυτά τα λεφτά, τόσα πολλά είναι, ώστε να τις ζυγίσετε με ζυγαριά; “Τα δικά μας τα λεφτά είναι έτσι, είναι πολλά, με ζυγαριά τα ζυγίζουμε”. Γυρίζει ο Νασραντίν στο σπίτι του και λέει στον αδελφό του: “Έτσι και έτσι, είπα στον Ιμάμη”. Του λέει ο αδελφός του: «Γιατί του είπες, θα έρθει τώρα και θα ζητήσει και αυτός”. Μέχρι να το πει ο αδελφός του, να και ο Ιμάμης ήρθε στην πόρτα. Πριν έρθει ο Ιμάμης, ο Νασραντίν λέει: “Εκείνος άμα έρθει, εγώ θα τον σκοτώσω”. Έρχεται ο Ιμάμης και ο Νασραντίν τον σκοτώνει. “Τι θα κάνουμε τώρα, γιατί τον σκότωσες; ”, αρχίζει να το μαλώνει ο αδελφός του. “Τι θα τον κάνουμε τώρα τον ιμάμη”. Λέει ο Νασραντίν: “Εγώ θα τον πάρω από δω, είναι δική μου δουλειά”. Και πηγαίνει και τον ρίχνει σε ένα ξερό πηγάδι. Σε λίγο αρχίζουν να φωνάζουν οι κάτοικοι του μαχαλά: “Που είναι ο Ιμάμης μας, που είναι ο Ιμάμης μας”. Ο Νασραντίν λέει: “Εγώ ξέρω που είναι». “Και που είναι»; Τους πηγαίνει στο πηγάδι και λέει: “να, εδώ μέσα είναι”. Και πιάνουν οι κάτοικοι, το δένουν με σχοινί, τον κατεβάζουν στο πηγάδι και του λένε: “Γρήγορα να βγάλεις τον Ιμάμη”. Εκείνος, όταν κατεβαίνει κάτω, στο σκοτάδι πιάνει κάποιο κεφάλι και αρχίζει να φωνάζει; “Εί, άνθρωποι, ο δικός σας ο Ιμάμης είχε κέρατα”;

Π.1.2. Paramithi Kali kopela[98]

Jæ ´bila[99] en´nɯ dɯʃte´r'a i e´din bu´bajko. I na´gudat tʃu´l'akɯn, je ´bila en´nɯ kom´ʃ'ujka, za da ja ´zima, da se o´ʒen'at. I´m'ala i t'a ´detʃkove, bil' sa ´nehnine dve ´dɯʃter'e i ´negovana en´nɯ ´dɯʃter'a. A´ma ja ´jatce dra´goval bu´bajko hi, ot' ´bila mu jæ dɯʃte´r'ana ot ´deno si ja ´galil, ´deno si ja ´iskal, ´ʒena, a´ma mu u´mr'ala. E, ´zbirat se, po´majtʃinicana ja hitʃ ne dra´govala, ot' jæ ´bila ´jatce ´hubava - kɯk´nano hi jæ ´vikala i t'a go jæ ´pravila, kɯk´nano hi jæ ´vikala i t'a go jæ ´pravila. A´ga e´din va´kɯt ´vika tʃu´l'akune, ´vika, ko ´iʃteʃ da ʒ'u´vejme naen´no, dɯʃte´r'asa ti, ´vika, ʃɯ ´zemeʃ i ʃɯ ja o´staviʃ fof li´vadana. Ako ne, ʃɯ ta ´ostav'a. E, ´zima ja bu´bajko hi dɯʃte´r'ana i ´vika: "´Hajde da ´zbereme dɯr´va". Otiʃ´lili sa na li´vadana, za da ´zbirat dɯr´va a´gano ot plad´nina ´vika hi bu´bajkono: "´Legni, ´vika, da te ´popɯl'hɯ", da ja po´milava. I to ja ´zima sɯn. Aga se jæ probu´dila, na gla´vɯna i´m'ala e´din ´kamen' i e´din torko´lak. ´Iskala bu´bajko ot ej´tuva, bu´bajkono ej´tam, ´n'æma bu´bajko hi. ´Zela da ´platʃe ´momitʃeno i a´ga po e´din va´kɯt ´zelo da se smra´tʃava i t'a tɯr´kal'a torko´lakɯn i ´vika: "´Deto ´panne torko´lakɯn i ja ej´tam da ´pannam". I ´pada fof en´na ka´libka. Im'alo jæ tri´mina er´gati fof ka´libkana, aga jæ fl'ala fof ´kɯʃtana ´bilo jæ ´jatce ´pisivo, hitʃ jæ ´bilo ne ´tʃisto. A´ga po sa´balɯjnka se o´sɯmnalo, po´tʃinala jæ mo´minkana, ´stanava, iz´mita, iz´sukava, na´reda, pod´reda, ´svar'a i ´skriva se. A´ga si do´hadat ´kopeletana ot ´rabata, ´gledat ´druga kva jæ ´stanala ´kɯʃtana, ´stanala jæ ´jatce ´hubava, pre´tʃistena. ´Vika edinvɯn go´l'amɯn brat: "´Vɯr'te, ´vika, vie na ´rabata, ja ʃɯ ´senna ´vika da ja ´tʃakam, ´vika, kɯ´tro do´hada da n' pre´tʃisti ´kɯʃtasa, ´vika. A´ga ´drugen den sa´balɯjnka to ´kakno jæ ´bil umo´ren ot nap´reʃnen ´dene, za´spal' jæ. T'a pak ´stanava, iz´mita, na´gada, pod´reda, ´svar'a plad´nina, do´hadat si ot ´rabatɯna. "´Fat' li ja, ´vika, kɯ´tro do´hada, vika, nam da ni ´tʃisti?" "Ne, bre, ´vika, ne ´moʒih da ja ´fatim, ´vika ze me sɯn". A´ga ´drugen den ´vika ikin´dʒino[100] brat: "´Ostavi, ´vika, ti ´vɯri na na rab'tɯ, ja ʃɯ ´ostana, ´vika, sɯs ´neja, da ´tʃuvam ´kɯʃtasa". A´ga ikin´dʒino brat i to za´spava, pak o´tʃist'ava. A´ga otʃun´dʒuno[101] den' ´trine dene ´setne, do´hada naj -´mɯtʃken brat i v´ika: "Ja ʃɯ ´sennam i ´nema da zasp'a, ʃɯ ja tʃakam". A´gano ot plad´nina iz´liza mo´minkana otkɯ´jeno se jæ ´skrivala, da o´tʃisti, ´fata ja ´mɯtʃkono ´kopele. ´Vika hi: "Ti ej´tuva?" "Am' ja, ´vika, sɯj i sɯj, ´vika, bu´bajko mi, ´vika, ot´kara na dɯr´va, ´vika, da ´zbirame, i o´stav' me, ´vika i ja ´rekah ´deto ´panne torko´lakɯn i

---

[98] Το παραμύθι επεξεργάζεται το γνωστό παραμυθιακό μοτίβο για την κατατρεγμένη ορφανή κοπέλα και την κακιά μητριά της και έχει σαφές διδακτικό ύφος. Στην κύρια γραμμή αφήγησης είναι ενσωματωμένα μαγικά και υπερφυσικά στοιχεία (Κόκκας 2005: 22).
Το τέλος του παραμυθιού κλείνει με το κλασικό τέλος παραμυθιού: «*…κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα».*

[99] Jæ ´bila – βοηθητικό ρήμα e από 'съм' (είμαι, γ' εν.) + μετοχή αορίστου bila (θηλ.). Παρουσιάζει ενδιαφέρον η θέση του βοηθητικού ρήματος

[100] Από το τούρκ. Ikinci - δεύτερος

[101] Από το τουρκ. üçüncü - τρίτος

ja ej´tam da ´pannam i ja ´pannah u ´vaʃta ´kɯʃta”. “Zaba´l’alo ti se je, ´vika, da ´ideʃ na bu´bajko ti, ´vika?” “´Jatce mi se je zaba´l’alo da ´idem na bu´bajka mi”. “Da je, ´vika, ´drugen den sa´banlɯn ʃɯ ´staneʃ, ʃɯ ´ideʃ, vika, da ´kopneʃ pod tʃer´venana ´jabɯlka, kɯk´nato izle´ze, tvoje si je”. I t’a ´stanava sa´banlɯn, iz´mita, ´svar’a, na´guda, iz´pira, pod´reda, ´kopnava pod tʃer´venana ´jabɯlka i iz´liza e´din ´jatce ´kamɯten siv kon, i ´bilo je vrit to´vareno al´tɯne. Vɯz´s’ada ´konen i ot´karava si ja na ´kɯʃtana i ´ruka: “Ej, bu´ba, ej, bu´ba!” I izl´iza bu´bajko hi, ´gleda ja ´jatce s´kamɯten kon. “Em, ti, ´vika, dɯʃte´r’a, kak si ´najde pɯtet’ ta si ´dojde?” “Am na, ´vika, sɯj i sɯj ´praveh mohappet”. I ´vika po´majtʃinicana na bu´bajkunu: “ʃɯ ´karaʃ i ´mojta dɯʃte´r’a!” I t’a hi ´rekla, ´vika: “Kɯ´na si ´prav’la?” “A, nikɯ´na,´vika, kɯ´deno ´panna torko´lakɯt, ´vika, ja ej´tam ´pannah, ´jadah, pih, se´d’ah, spah, vika, i ´rekaha, ´vika, na ti e´din kon i ´vɯrvi si!”. Pro´vada, ot´karava i ´nehnata dɯʃte´r’a. A´ga ´pɯrven[102] den − ne je ´prav’la ´nikɯna, a´ga do na ikin´dʒino den’, pak je ne prav’la ´nikɯna, a´ga na ´trine ´dene, ´vikat hi ´brat’ene: “´Zemi, ´vɯri ´kopni pod b’alana ´jabɯlka, kɯk´nato izle´ze, ´tvoje da si je. Iz´liza ed´no, ´vika, ´kuco ´sl’apo ma´gare, ´bilo je vrit ´zmije nato´vareno. Iz´idat po´majtʃinicana sɯs dɯʃte´r’ana. I naj-´mɯtʃkono ´kopele ´zima mo´mana ´deno je ´prav’la ´rabata. Tije sa ´ʒ’uli ´hubave i nije po-´hubave.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Είχε κάποτε μια κόρη και έναν πατέρα. Κανονίζουν για τον άνθρωπο, είχε μια γειτόνισσα, να την πάρει, να την παντρευτεί. Είχε και αυτή παιδιά, είχε δυο κόρες και αυτός είχε μια κόρη. Αλλά πολύ την αγαπούσε την κόρη του, επειδή ήταν από τη γυναίκα που την ήθελε, την αγαπούσε, αλλά του πέθανε. Ε, μαζεύτηκαν, αλλά η μητριά καθόλου δεν την αγαπούσε την κόρη του, επειδή ήταν πολύ καλή – ό, τι και να της έλεγε το ’κανε. Μέχρι που μια μέρα, λέει στον άνθρωπο, εάν θέλεις να ζήσουμε μαζί, την κόρη σου, λέει, θα την πάρεις και θα την αφήσεις στο λιβάδι. Εάν όχι, θα σε αφήσω. Ε, παίρνει ο πατέρας την κόρη του και λέει: «Άντε να πάμε να μαζέψουμε ξύλα». Πήγαν στο λιβάδι, για να μαζέψουν ξύλα και μετά το μεσημέρι της λέει ο πατέρας: «Ξάπλωσε, λέει, να σε χαϊδέψω!» Και την παίρνει ο ύπνος. Όταν ξύπνησε, στο κεφάλι της είχε μια πέτρα και ένα κουλούρι. Έψαξε τον πατέρα της, εδώ ο μπαμπάς της, εκεί ο μπαμπάς της, πουθενά ο μπαμπάς της. Άρχισε να κλαίει το κορίτσι, κάποια στιγμή άρχισε να βραδιάζει και εκείνη κύλησε το κουλούρι και λέει: «Όπου πέσει το κουλούρι, εκεί και εγώ να πέσω!» Και έπεσε πάνω σε μια καλύβα. Είχε τρεις εργάτες που ζούσαν στην καλύβα, αλλά όταν μπήκε η κοπέλα στο σπίτι, ήταν πολύ βρώμικο, καθόλου δεν ήταν καθαρό. Όταν το πρωί ξημέρωσε, ξεκουράστηκε η κοπέλα, σηκώνεται, σκουπίζει, σφουγγαρίζει, τακτοποιεί, μαγειρεύει και κρύβεται. Όταν γύρισαν τα αγόρια από τη δουλειά, βλέπουν άλλο έγινε το σπίτι, έγινε πολύ ωραίο, καθαρό. Λέει ο ένας, ο μεγάλος αδελφός: «Πηγαίνετε, λέει, εσείς

[102] ´pɯrven den – την πρώτη μέρα, ´pɯrνι – πρώτος, τακτικό αριθμητικό. Κάνει εντύπωση το γεγονός ότι η δεύτερη μέρα - ikin´dʒino den’ – το τακτικό αριθμητικό είναι στην τουρκική,

στη δουλειά, εγώ θα κάτσω, λέει, να την περιμένω, να δω ποια έρχεται να μας καθαρίζει το σπίτι, λέει». Την άλλη μέρα το πρωί, όπως ήταν κουρασμένος από την προηγούμενη μέρα, αποκοιμήθηκε. Αυτή πάλι σηκώνεται, σκουπίζει, τακτοποιεί, μαγειρεύει μεσημεριανό και έρχονται από τη δουλειά. «Την έπιασες, λέει, ποια έρχεται, λέει, να μας καθαρίσει;» »Όχι βρε, λέει, δεν μπόρεσα να την πιάσω, λέει, με πήρε ο ύπνος». Την άλλη μέρα λέει ο δεύτερος αδελφός: «Άσε, λέει, εσύ πήγαινε στη δουλειά, εγώ θα μείνω, λέει, να φυλάω στο σπίτι». Και ο δεύτερος αδελφός αποκοιμήθηκε και εκείνη πάλι καθάρισε. Την τρίτη μέρα, τρεις μέρες μετά, έρχεται ο μικρότερος αδελφός και λέει: «Εγώ θα κάτσω και δε θα κοιμηθώ, θα περιμένω». Όταν το μεσημέρι βγαίνει η κοπέλα από κει που ήταν κρυμμένη, για να καθαρίσει, την πιάνει ο μικρότερος και της λέει: «Εσύ τι θέλεις εδώ;» «Αμ' εγώ, έτσι κι έτσι, λέει, ο μπαμπάς με πήγε να μαζέψουμε ξύλα και με άφησε, λέει, και εγώ είπα: Όπου πέσει το κουλούρι, εκεί να πέσω κι εγώ και έπεσα στο δικό σας σπίτι». «Τον πιθύμησες, λέει, τον μπαμπά σου;» «Πολύ τον πιθύμησα και θέλω να γυρίσω στον μπαμπά μου». «Ας είναι, λέει, αύριο το πρωί θα σηκωθείς και θα πας, λέει, να σκάψεις κάτω από την κόκκινη μηλιά, ό, τι βγει, δικό σου είναι!». Σηκώνεται η κοπέλα το πρωί, σκουπίζει, μαγειρεύει, τακτοποιεί, πλένει, και πηγαίνει και σκάβει κάτω από την κόκκινη μηλιά. Βγαίνει ένα πολύ όμορφο γκρίζο άλογο, ήταν ολόκληρο φορτωμένο με χρυσά. Καβαλάει το άλογο, εκείνο την πήγε στο σπίτι της και φώναξε όταν έφτασε: «Ει, μπαμπά, ει, μπαμπά!» Βγήκε ο μπαμπάς της, τι να δει: ένα πολύ όμορφο άλογο. «Εμ, εσύ, λέει, κόρη μου, πως βρήκες το δρόμο και γύρισες;». «Αμ, να, λέει, έτσι και έτσι έκανα». Και λέει η μητριά: «θα πας και τη δική μου την κόρη!» Και την ρώτησε: «Τι έκανες;» «Α, λέει η κοπέλα, όπου έπεσε το κουλούρι, λέει, και εγώ εκεί έπεσα, έφαγα, ήπια, έκατσα, κοιμήθηκα, λέει και μου είπαν να ένα άλογο και πήγαινε σπίτι σου». Στέλνει και πηγαίνει και τη δική της κόρη. Την πρώτη μέρα – δεν έκανε τίποτα, τη δεύτερη μέρα πάλι τίποτα, την τρίτη μέρα της λένε α αδέλφια: «Πάρε και σκάψε κάτω από την άσπρη μηλιά, ό, τι βγει, δικό σου να' ναι!» Βγαίνει ένα, λέει, κουτσό και τυφλό γαϊδούρι, φορτωμένο με φίδια. Έφαγαν τα φίδια την μητριά και την κόρη της. Και το μικρότερο αγόρι παίρνει την κοπέλα που ήταν εργατική. Και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα.

Π.1.3. Pepe΄luhka[103] (Emine)

[103] Pepe΄luha, Pepe΄luhka (στον Κόκκα 2006 – Pepelúshka), από το ους. 'pepel' – στάχτη, που παραπέμπει δίχως αμφιβολία στο γνωστό κλασικό μαγικό παραμύθι, το οποίο υπάρχει σε πολλές εκδοχές σ' όλον τον κόσμο (είναι γνωστές πάνω από 500 διαφορετικές εκδοχές). Πιστεύεται ότι το συγκεκριμένο παραμύθι έχει τις ρίζες του στο χώρο της Μέσης Ανατολής. Υπάρχουν 256 καταγεγραμμένες παραλλαγές της Σταχτοπούτας στον ελληνικό χώρο, σε 41 από τις οποίες η μητέρα μεταμορφώνεται σε αγελάδα πριν τη σφαγή της (Κόκκας 2006: 279). Στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή η νεκρή μητέρα που βοηθάει τη Σταχτοπούτα δολοφονείται και τρώγεται από τις κακές κόρες της σε μια φρικιαστική πράξη ανθρωποφαγίας. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το παραμύθι της Σταχτοπούτας προβάλλει ερωτηματικά για τη σχέση μητέρας και κόρης καθώς και για τη σχέση τροφής και θηλυκότητας (Κόκκας, στο ίδιο, σ. 280). Στην εκδοχή που καταγράψαμε στο πλαίσιο του προγράμματος και παρουσιάζεται εδώ απουσιάζει το μοτίβο του χαμένου παπουτσιού που το κορίτσι αφήνει πίσω του τρέχοντας. Η κολοκύθα - άμαξα, τα ποντίκια- άλογα, ο αρουραίος- αμαξάς είναι συμπτυγμένα μόνο σε ένα ωραίο κόκκινο άλογο, φορτωμένο χρυσάφι. Απουσιάζουν επίσης τα μοτίβα

Ej´sɯva ´prikaznica ja zɯ´vɯt Pepe´luha. ´Bila jæ en´nɯ fukarɯ, edin sirak i bu´bajkono se o´ʒen'ava sɯs ´druga en´nɯ i po´majtʃinicana i´m'ala jæ ´eʃte dve dɯʃte´re, i ´stanali sa tri. Ko´gano jæ ´zela po´majtʃinicana za da ja ´gleda, ´nehnine dɯʃte´re si je fse pod´redala, pre´men'ala ´hubave za baj´ram, za ´sitʃko i t'a, ´deno jæ ´bila si´rak, ne ja sa ´ratʃili, fse jæ ´bila t'a pod´metnata, pri kɯjeno jæ ba´dʒena, pri pepel´nɯ. Im'ala jæ en´nɯ ´krava. O´stav'li ja sa ja pre´de ´vɯlna, ala hi sa ´davali her´g'un ´jatce ´mlogo ´vɯlna da pre´de, sa´balɯjn kat' hi ja da´dɯt jaкʃamlɯin ka ja or´tosa. Naen´nɯʃ do´hada po´majtʃinicana – ja ´vid'ava, na dvaʃ do´hada, na triʃ do´hada ja ´vid'ava ne ´moʒe ´nikak da ja umo´ret'. Ala mominkɯna ot' jæ im'ala ´kravana i ´hran'la ja jæ ´jatce i ´gled'la ja jæ i ´rekla hi jæ´kravana: "Ot' se sakɯl´disavaʃ ti, kɯk´na ti jæ ´dert'ɯt, vika?" "O´stav'li mi sa, ´vika, ´mlogo tʃu´vale ´vɯlna, ´vika, da ´predam, ala ja ne ´moga" . ´Vika: "Ja ʃɯ ja jam, ʃɯ is´karavam pres ´rogovese i ti ʃɯ ja na´vivaʃ".

´Videla ja po´majtʃinicana ta ´kravana ja´de ´vɯlnana i pre´karava ja pres ´rogovene i mo´minkɯna, si´rakɯn go na´vivva. ´Vika po´majtʃinicana bu´bajkonomu ´vika: "ʃɯ za´kolim ´kravasa". ´Sluʃa go pepe´luhkɯna, mo´minkɯna ot' ʃɯ za´kol' at ´kravana i ´zela da ´platʃe i ´kravana ´vika: "Ot', ´vika, ´platʃeʃ, kɯk´na jæ ´stanalo?""Am' ´tʃuh, ´vika, po´majtʃinicana ´vika ʃɯ tɯ za´kol'at, ´vika, i ja zam nema kɯt´ro da mi po´mogne." "A, ´vika, hitʃ ne ´moje da ti jæ ´balno, da me za´kol'at, tie ʃɯ ja´dɯt me´sono i ti ʃɯ z´biraʃ ´kokalene". İ ´sennala jæ mo´minkɯna, tie ja´dɯt i mo´minkɯna z´bira ´kokale. ´Ruka ja po´majtʃinicana: "´Jela, ´mɯri da ja´deʃ!" "Ne ʃta, ne ʃta!" "´Jela, ´mɯri da ja´deʃ!" "Ne ´iʃta, ne ´iʃta!" Pak ja sa ´ruknali da ´ide da ja´de ne je ra´tʃila. "Am' oti' z´biraʃ ´kokaleto?" "Am' ´zbiram, ´vika, da hi ne ´fɯrl'ame". "I a´ga, ´vika, zbe´reʃ vrit ´kokaleno, ʃɯ ´ideʃ, ´vika, da hi zako´pejʃ pod e´din tʃer´ven tren´dafel'. Ku´ga-a-ato ´dode va´kɯt, vika, za da ti pritr'abavat, ʃɯ hi spome´neʃ i ʃɯ ´ideʃ da isko´pejʃ pod tʃer´venɯt tren´dafel'". Doʃ´lɯlo jæ va´kɯt, po´iskali sa ja ot se´lono ´bejevono ´kopele, i otiʃlɯla jæ mo´minkɯna... a´ga sa itiʃ´lɯli da ja ´iʃtat, ´rekla jæ po´majtʃinicana: "Ja ´imame, ´vika, dve." "´Nemate, ´vika, tri?" "Ne, vika, dve!" "Nie, ´vika, sme se nau´tʃili ta ´imate tri ´dɯʃteri. Nij ´iʃteme, ´vika, ´deno jæ, vika, otʃun´dʒuna ´dɯʃter'a, ´vika!" I spome´nala se jæ mo´minkɯna za da ´ide da

---

της τιμωρία της κακιάς μητριάς και των αδελφών, οι οποίες δεν εμπλέκονται στην πλοκή πουθένα. Ο Ν. Κόκκας (2006) παραθέτει άλλη πομακική παραλλαγή από τα Κιμμέρια Ξάνθης, η οποία περιέχει στην πλοκή της την υπόθεση του χαμένου παπουτσιού: καθώς πηγαίνει για τη γιορτή το άλογο σταματάει να πιει νερό, όταν ένας vaevóda (voivoda – κατά το μεσαίωνα φεουδάρχης, ηγεμόνας, αρχηγός, απ' όπου και η νεότερη σημασία αρχηγός των χαϊντούκων κατά την οθωμανοκρατία) τη βλέπει. Αυτή φεύγει τρέχοντας και χάνει το ένα της παπούτσι. Στην κύρια ιστορία παρεμβάλλονται υπο-αφηγήσεις με επίσης μαγικό περιεχόμενο: η μητριά προσπαθεί να εμποδίσει το γάμο τους και στέλνει την Pepelúshka να ξεψειρίσει ένα δράκο. Το κορίτσι τα καταφέρνει και ο δράκος της χαρίζει όμορφα φορέματα και ένα άλογο (Κόκκας 2006: 280). Μία άλλη πομάκικη παραλλαγή της Σταχτοπούτας είναι καταγεγραμμένη από το Π. Θεοχαρίδη (1995): αποτελεί συμπτυγμένη μορφή του παραμυθιού, το οποίο είναι δομημένο μόνο στα βασικά σημεία της κύριας υπόθεσης.

´kopne pod tʃer´venɯn tren´dafel’ i iz´liza e´din tʃer´ven kon’, ´kamaten ´jatce kon’ i ´hodi ´bejevono ´kopele i ´zima mo´mana pepe´luhkɯna sɯs ´kon’a ven´nɯʃ. I´m’alo jæ ´mlogo al´tɯne i ´liri. ´tije sa ´ʒili ´hubavence i bil’ sa da´letʃe ot po´majtʃinicana.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Αυτό το παραμύθι το λένε «Πεπελούχα» («Σταχτοπούτα»). Ήταν ένα φουκαριάρικο, ένα ορφανό και ο πατέρας της παντρεύτηκε μια άλλη γυναίκα. Η μητριά είχε ακόμη δυο κόρες και έγιναν τρεις. Όταν την πήρε η μητριά να την κοιτάζει, τις δικές της κόρες όλο τακτοποιούσε, τις έντυνε ωραία για τις γιορτές, για όλα, και αυτήν που ήταν ορφανή, δεν την ήθελαν, όλο την έδιωχναν εκεί που ήταν το τζάκι, στη στάχτη. Είχε μια αγελάδα. Της άφηναν μαλλί να γνέθει αλλά της έδιναν κάθε μέρα πάρα πολύ μαλλί να γνέθει, το πρωί θα της το δώσουν και το βράδυ θα το τελειώσει. Μια φορά έρχεται η μητριά και την βλέπει, δυο φορές έρχεται, τρεις φορές έρχεται και τη βλέπει, δεν μπορεί με κανέναν τρόπο να την κουράσει. Αλλά η κοπέλα είχε την αγελάδα, την τάιζε, την κοίταζε πολύ και της είπε η αγελάδα: «Γιατί είσαι στεναχωρημένη, ποιο είναι το ντέρτι σου;» της λέει. «Μου άφησαν, λέει, πολλά τσουβάλια με μαλλί, λέει, να γνέσω, αλλά δεν μπορώ». Της λέει η αγελάδα: «Εγώ θα το τρώω το μαλλί και θα το βγάζω από τα κέρατα νήμα και εσύ θα το τυλίγεις».

Μα η μητριά είδε πως η αγελάδα τρώει το μαλλί και το βγάζει νήμα από τα κέρατα και η κοπέλα, η ορφανή, το τυλίγει. Λέει η μητριά στον πατέρα: «Θα σφάξουμε την αγελάδα». Το ακούει η Πεπελούχα, η κοπέλα, που θα σφάξουν την αγελάδα, άρχισε να κλαίει και η αγελάδα την ρώτησε: «Γιατί, της λέει, κλαις, τι έγινε;» «Αμ’ άκουσα, λέει, τη μητριά που είπε να σε σφάξουν, λέει, και εγώ δεν έχω κανέναν να με βοηθήσει». «Α, λέει, καθόλου να μη λυπάσαι, ας με σφάξουν, εκείνοι θα τρώνε το κρέας, και εσύ θα μαζεύεις τα κόκκαλα». Έκατσε η κοπέλα, οι άλλοι έτρωγαν και η κοπέλα μάζευε τα κόκκαλα. Την φωνάζει η μητριά: «Έλα, μαρί, να φας!» «Δε θέλω, δε θέλω!». «Έλα, μαρί, να φας!» «Δε θέλω, δε θέλω!». Πάλι τη φώναξαν να πάει να φάει και δεν ήθελε. «Αμ’ γιατί μαζεύεις τα κόκκαλα;» «Αμ’ τα μαζεύω, λέει, να μην τα πετάξουμε». «Και όταν, λέει, μαζέψεις τα κόκκαλα, να πας, λέει, να σκάψεις και να τα θάψεις κάτω από μια κόκκινη τριανταφυλλιά. Και ό-ο-όταν έρθει η ώρα και τα χρειαστείς, θα το θυμηθείς και θα πας να σκάψεις και να τα βγάλεις από κάτω από την κόκκινη τριανταφυλλιά». Ήρθε η ώρα, τη ζήτησαν την κοπέλα από το χωριό, ο γιος του μπέη, και πήγε η κοπέλα… και όταν πήγαν να τη ζητήσουν, είπε η μητριά: «Έχουμε μόνο δυο κόρες». «Δεν έχετε, της λέει, τρεις;» «Όχι, λέει, δυο!» «Εμείς, λέει, μάθαμε πως έχετε τρεις κόρες. Εμείς θέλουμε, λέει, την τρίτη σας κόρη, λέει!» Θυμήθηκε τότε η κοπέλα να πάει να σκάψει κάτω από την κόκκινη τριανταφυλλιά και βγαίνει ένα κόκκινο άλογο, ένα πολύ ωραίο άλογο. Και πήγε ο γιος του μπέη και πήρε την κοπέλα την Πεπελούχα με το άλογο μαζί. Εκείνος είχε πολλά χρυσά και λίρες. Και έζησαν αυτοί καλά, μακριά από τη μητριά.

Π.2. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ[104]

Π.2.1. ´Rusa ´kosa ´jimam[105] (Εμινέ)

´Rusa ´kosa[106] ´jimam,

fibitʃki si ´nemam [2]

´Zemi ´menjæ ´pɯrvo ´l'ube

i ja da ´ jimam [2]

´Bjæli ´rɯki ´jimam,

bur´mi si ´nemam [2]

´Zemi ´menjæ ´pɯrvo ´l'ube

i ja da ´jimam [2]

´Tenka ´snaga ´jimam,

Kadi´fe si ´nemam [2]

´Zemi ´menjæ ´pɯrvo ´l'ube

i ja da ´jimam [2]

´B'æli ´nogi ´jimam,

---

[104] Όπως επισημάνει ο Ν. Κόκκας (2006: 275), η καταγραφή της πομακικής μουσικής παράδοσης υστερεί (ιδιαίτερα σε σύγκριση με τη Βουλγαρία), στην Ελλάδα έχουν γίνει λίγες μουσικές παραγωγές με τραγούδια της Ροδόπης και αυτές μετά το 1996. Μόνο κατά την τελευταία δεκαετία άρχισαν να εμφανίζονται Πομάκοι μουσικοί σε συναυλίες. Πάντως, σύμφωνα πάντα με τον Ν. Κόκκα, το πρωτογενές λαογραφικό υλικό που δεν έχει ακόμα καταγραφεί είναι πολύ μεγάλο και εξίσου μεγάλη είναι και η σημασία της συνέχισης της καταγραφικής έρευνας στα πομακοχώρια της Θράκης (βλ. Κόκκας 2006: 276). Δημοτικά τραγούδια των Πομάκων έχει δημοσιεύσει ο Π. Θεοχαρίδης (1996), αυξάνεται ο αριθμός των επιστημονικών μελετών με αντικείμενο το πομάκικο τραγούδι (βλ. ενδεικτικά Βαρβούνης 1996, Παπαδημητρίου 2010). Μια αξιόλογη συλλογή πομακικών τραγουδιών της περιοχής της Ξάνθης σε κυριλλική μεταγραφή και συνοδευτικό CD δημοσιεύτηκε από τον φιλόλογο και δημοσιογραφο Ε. Ushev (2012). Ο Ε. Ushev ταξινομεί τα καταγεγραμμένα τραγούδια της περιοχής της Ξάνθης σε 1.Ιστορικά, 2.Τραγούδια του καθημερινού βίου, 3.Κοινωνικά μπαλαντικά τραγούδια, 4. Τραγούδια της τάβλας τύπου "chalga" (ethno-pop). Ο Π. Παπαδημητρίου ομαδοποιεί τα πομακικά τραγούδια σε πέντε μεγάλες κατηγορίες: Α. Τραγούδια για τα ορόσημα του κοινωνικού βίου, Β. Τραγούδια άτυπων καθημερινών περιστάσεων, Γ. Χορευτικά τραγούδια για το μπαίράμι, Δ. Τραγούδια του κύκλου του χρόνου και Ε. Πολυλειτουργικά χορευτικά τραγούδια (βλ. Παπαδημητρίου 2010). Η πρώτη και μεγαλύτερη κατηγορία υποδιαιρείται σε μικρότερες θεματικές υποκατηγορίες.
Τα πέντε πομακικά τραγούδια που παρουσιάζονται εδώ κατατάσσονται σε διαφορετικές κατηγορίες:

[105] Θα μπορούσαμε το συγκεκριμένο τραγούδι στην υποκατηγορία των χορευτικών πολυλειτουργικών τραγουδιών, αλλά και στα 'πειράγματα» από τα 'Λυρικά τραγούδια του νυχτεριού' (βλ. Παπαδημητρίου 2010). Είναι γνωστές και άλλες παραλλαγές του τραγουδιού από τα χωριά Σμίνθη και Μέδουσα Ξάνθης (βλ. Ushev 2012: 51-53, Παπαδημητρίου 2010: 383).

[106] Rusa ´kosa, βλγ. руса коса, 'ξανθό μαλλί, tenka ´snaga, βλγ. тънка снага 'λιγερό κορμί', b'æli ´nogi βλγ. бели ноги, 'άσπρα πόδια', ´pɯrvo ´l'ube, βλγ. първо любе, 'πρώτη αγάπη' – ορισμένοι από τους πιο τυπικούς σταθερούς λεξικούς συνδυασμούς (κλισέ) στα δημοτικά τραγούδια, με στερεότυπα επίθετα ως επιθετικός προσδιορισμός (το οποίο επισημάνει και ο Παπαδημητρίου, 2010: 95).

´kundri si ´nemam. [2]

´Zemi ´menjæ ´pɯrvo ´l'ube

i ja da ´jimam [2]

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ξανθά μαλλιά έχω,

κοκαλάκια δεν έχω,

πάρε μου, πρώτη μου αγάπη,

και εγώ να έχω.

Άσπρα χέρια έχω,

Βραχιόλια δεν έχω,

πάρε μου, πρώτη μου αγάπη,

και εγώ να έχω.

Λεπτό κορμί έχω,

Κατιφέ δεν έχω,

πάρε μου, πρώτη μου αγάπη,

και εγώ να έχω.

Άσπρα πόδια έχω,

Κουντούρια δεν έχω,

πάρε μου, πρώτη μου αγάπη,

και εγώ να έχω.

Π.2.2. ´Rado ´bjalo ´milo ´ljube[107] (Εμινέ)

´Rado ´bjalo ´milo ´ljube,

´Rado ´bjalo ´milo ´ljube,

[107] Το τραγούδι κατατάσσεται στην υποκατηγορία των 'Ερωτικών τραγουδιών' (Λυρικά τραγούδια του νυχτεριού) – τραγούδια που εκτελούσαν κυρίως κοπέλες και νέες γυναίκες στα νυχτέρια (πομ. 'poprjelka') (Παπαδημητρίου 2010). Το γυναικείο όνομα ´Rada (βλγ. Рада), ελλ. Ράντω, συναντάται πολύ συχνά σε δημοτικά τραγούδια της Βόρειας Θράκης (ελληνικά και βουλγαρικά), αλλά και σε πομακικά: ερωτικό τραγούδι με ηρωίδα τη Ράντα παρουσιάζεται στην Ανθολόγια του Π. Παπαδημητρίου. Οπως στα βουλγαρικά, έτσι και στα πομακικά και ελληνικά τραγούδια εμφανίζεται πάντα το στερεότυπο επίθετο στο λογότυπο «άσπρη Ράντω».

´zemi ´puʃka ta me ´jobij

´grabne ´noʒe ta me ´zdrobi.

´Grabne ´noʒe ta me ´zdrobi.

´grabne ´noʒe ta me ´zdrobi,

ta me ´stori na dve, na tri[108],

da ne ´gledat ´ mojse ´joʃti.

Da ne ´gledat ´ mojse ´joʃti,

da ne ´gledat ´ mojse ´joʃti,

ga te ´vodi ´drugo j ´ljube

ga te ´vodi ´drugo j ´ljube

As ko ti sɤm glave´nica,

as ko ti sɤm glave´nica

´jimam ljube as vojnika,

´jimam ljube as vojnika.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ράντο άσπρη, αγαπημένη μου,

Ράντο άσπρη, αγαπημένη μου,

Πάρε όπλο και σκότωσέ με,

Άρπαξε μαχαίρι και κομμάτιασέ με.

Άρπαξε μαχαίρι και κομμάτιασέ με,

άρπαξε μαχαίρι και κομμάτιασέ με,

κάνε με δυο-τρία κομμάτια,

να μη βλέπουν τα μάτια μου.

---

[108] na dve, na tri – στα δυο, στα τρία. Να επισημανθεί ότι τα αριθμητικά στα επιρρήματα είναι σλαβικά, σε αντίθεση με άλλες περιπτώσεις, όπου χρησιμοποιούνται τουρκικά, π.χ. στα παραμύθια πιο πάνω.

Να μη βλέπουν τα μάτια μου,

να μη βλέπουν τα μάτια μου

που σε έχει άλλος.

Εγώ δεν είμαι αρραβωνιαστικιά σου,

εγώ δεν είμαι αρραβωνιαστικιά σου,

έχω αγαπημένο εγώ φαντάρο,

έχω αγαπημένο εγώ φαντάρο.

Π.2.3 ΄N'ur'a ΄jotkak jæ ΄legnala[109] (Εμινέ)

΄N'ur'a ΄jotkak jæ ΄legnala,
΄N'ur'a ΄jotkak jæ ΄legnala,
c΄'ala ji ΄ravna go΄dina .

C΄'ala ji ΄ravna go΄dina ,
c΄'ala ji ΄ravna go΄dina,
go΄dina ji polo΄vina.

΄Stani se ΄N'ur'a ΄jopravæj,
΄stani se ΄N'ur'a ΄jopravæj,
΄jopravæj, ΄N'ur'a ΄napravæj.

΄Jopravæj, ΄N'ur'a , ΄napravæj,
΄jopravæj, ΄N'ur'a , ΄napravæj,
΄listeno se jæ ΄lisnolo.

΄Listeno se jæ ΄lisnolo,
΄listeno se jæ ΄lisnolo,
΄cvetkene se sa ras΄cvjætli.

---

[109] Είναι γνωστές πολλές παραλλαγές του τραγουδιού, στη Βουλγαρική Ροδοπη είναι ιδιαίτερα διμοφιλής το τραγούδι «Η Ρουφίνκα άρρωστη έπεσε» (Руфинка болна легнала). Συνήθως αποτελεί διάλογο μεταξύ της άρρωστης κόρης και της μάνας της που κάθεται στο προσκεφάλι της, σε αλλα τραγούδια παρουσιάζεται ο μόνολογος της άρρωστης κοπέλας που λυπάται που φέυγει από αυτόν τον όμορφο κόσμο, ή ο μονόλογος της μάνας που μοιρολογάει. Ο Παπαδημητρίου (2010: 317-323) παραθέτει τέσσερεις παραλλαγές του τραγουδιού που παρουσιάζεται εδώ, με το όνομα της ηρωίδας να αλλάζει: Μίνκα (Ωραίον), Νουργιέ (Γλαύκη), Ραφιέ (Σμίνθη), Αζμέ (Σμίνθη).

´Ljube le ´milo ji ´drago,
´ljube le ´milo ji ´drago,
´N'ur'a se ´zbira ´tɤrnova.

´N'ur'a se ´zbira ´tɤrnova,
´N'ur'a se ´zbira ´tɤrnova,
´tebæ se ´v'æra ne ´fata.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Από τότε που η Νούρια ξάπλωσε/έπεσε,
ολόκληρος χρόνος,
ολόκληρος χρόνος και άλλος μισός.
Σήκω, Νούρια, να γιάνεις,
να γιάνεις, να γίνεις καλά,
τα φύλλα άνοιξαν
Τα φύλλα άνοιξαν,
τα φύλλα άνοιξαν,
τα λουλούδια άνθισαν.
Αγαπημένε μου, ακριβέ,
αγαπημένε μου, ακριβέ μου,
η Νούρια ετοιμάζεται, φεύγει.
Η Νούρια ετοιμάζεται, φεύγει.
εσένα δεν είναι να σε εμπιστέυομαι.

Π.2.4 ´Puʃka j ´pukna[110] (Εμινέ)

´Puʃka j ´pukna ´jagdar,

´puʃka j ´pukna, jag´dice,

[110] Το τραγούδι ανήκει στην κατηγορία των επικών ιστορικών (κλέφτικων) τραγουδιών (Kaufman 1965: 78) ή «ληστρικών», κατά την ορολογία του Π. Παπαδημητρίου (2010). Ο Efim Ushev (Ushev 2012: 21-22), καταγράφει και παρουσιάζει τρεις διαφορετικές εκτελέσεις του τραγουδιού (μια εκ των οποίων είναι της Εμινέ, η δεύτερη του επίσης γνωστού ερμηνευτή πομακικών τραγουδιών Αλί Ρόγγου από τη Γλαύκη). Παρουσιάζει ενδιαφέρον η μια από τις εκτελέσεις, καταγεγραμμένη στο χωριό Dolap Han (Σμίνθη) στην οποία εμφανίζεται ο στοίχος: «… *στο κεφάλι μου εκκλησιά να χτίσετε…»*

´puʃka j ´pukna v ´gorana ze´lena.

´Detoj ´pannam, ´jagdar,
´detoj ´pannam, jag´dice,
tam me zaro´vjæjte.

S ´noʒitʃki mi, ´jagdar,
s ´noʒitʃki mi, jag´dice,
s ´noʒitʃki mi ´ropa isko´pajte.

S ´noʒeve mi, ´jagdar,
s ´noʒeve mi, jag´dice,
s ´noʒeve mi ´ menjæ zaro´vjæjte.

Na no´gi mi, ´jagdar,
na no´gi mi, jag´dice,
na no´gi mi ´loza posad'ajte.

Na sre´de mi, ´jagdar,
na sre´de [111]mi jag´dice,
na sre´de mi tʃeʃ´me jogra´d'ajte.

Na gla´va mi, ´jagdar,
na gla´va mi, jag´dice,
na gla´va mi baj´rak po´bijajte.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Τουφεκιά έπεσε, φίλε μου

[111] 'στη μέση' - λεξικοποιημένος πτωτικός τύπως της παλιάς τοπικής πτώσης.

τουφεκιά έπεσε, φίλε μου

τουφεκιά έπεσε στο πράσινο δάσος.

Όπου πέσω, φίλε μου

όπου πέσω, φίλε μου,

όπου πέσω, εκεί να με θάψετε.

Με τα μαχαίρια μου, φίλε μου

Με τα μαχαίρια μου, φίλε μου

Με τα μαχαίρια μου το λάκκο να μου σκάψετε.

Με τα μαχαιράκια μου, φίλε μου

Με τα μαχαιράκια μαχαίρια μου, φίλε μου

Με μικρά μαχαίρια, εμένα να με παραχώσετε.

Στα πόδια μου, φίλε μου

στα πόδια μου, φίλε μου

στα πόδια μου κλίμα να φυτέψετε.

Στη μέση μου, φίλε μου,

στη μέση μου, φίλε μου,

στη μέση βρύση να χτίσετε.

Στο κεφάλι μου, φίλε μου,

στο κεφάλι μου, φίλε μου,

στο κεφάλι μου μπαϊράκι να σηκώσετε.

Π.2.5. **Kuku´vitʃkana ´kukava**[112] (Εμινέ)

Kuku´vitʃkana ´kukava[113]

f ´naʃena ´dol'ne gra´dina,

---

[112] Το τραγούδι ανήκει στα τραγούδια του κύκλου του χρόνου (Παπαδημητρίου 2010). Θα μπορούσε να συνδεθεί με τα ορόσημα του κοινωνικού βίου, έχοντας υπόψη τη μεγάλη σημασία που είχε για το νέο η θητεία στο στρατό που ερχόταν να επικυρώσει την ενηλικείωση και την ωρήμανση του άνδρα.

[113] Υπάρχουν πολλές παραδόσεις συνδεδεμένες με τον κούκο: προβλέψεις, προλήψεις, σημείο-κλειδί στην αλλαγή των εποχών. Πιστεύεται ότι όσες φορές λαλήσει ο κούκος την πρώτη φορά, τόσα χρόνια θα ζήσει αυτός που τον άκουσε, και ανάλογα με το πώς θα σε βρει, έτσι θα πάει ο χρόνος. Ο κούκος φέρνει χαμπέρι – καλό ή κακό γι' αυτόν που το ακούει πρώτη φορά.

F naʃena ´dolna gra´dina,

na tʃer´venana ka´lina.

Na tʃer´venana ka´lina

´Izlezi, ´majtʃo, pos´luʃej.

´Izlezi, ´majtʃo, pos´luʃej,

ka´kof mi ha´ber ´kazava.

Ka´kof mi ha´ber ´kazava.

Ili ʃɯ ´bolen da ´leʒam,

Ili ʃɯ ´bolen da ´leʒam,

Ili ʃɯ ´bol'ni da ´gledam.

´Sinu le, ´sinu, ´majtʃine,

´Nema ni ´bolen da ´leʒiʃ,

´Nema ni ´bolen da ´leʒiʃ,

´Nema ni ´bol'ni da ´gledaʃ,

Jam ste na ´hasker da ´ideʃ,

Dev´let'u his´met da ´praviʃ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ο κούκος λαλεί

Στο δικό μας κάτω κήπο.

Στο δικό μας κάτω κήπο,

Στη κόκκινη ροδιά.

Βγες, μάνα και άκουσε,

Τι χαμπέρι μου φέρνει

Μήπως άρρωστος θα πέσω

Ή αρρώστους θα κοιτάζω;

Γιε μου, γιε μου καλέ,

Ούτε άρρωστος θα πέσεις,

ούτε αρρώστους θα κοιτάζεις,

αύριο φαντάρος θα φύγεις,

στο ντουβλέτι (κράτος) χισμέτ να κάνεις.

Π.3. ΕΥΧΕΣ-ΚΑΤΑΡΕΣ

ΕΥΧΕΣ (Μπασιά)

Π.3.1. Καθημερινή ζωή

´Mlogo da ʒi´vejʃ!

Πολύ (πολλά χρόνια) να ζήσεις!

A´llah da ti ´dava ´zdrav'e!

Ο Αλλάχ να σου δίνει υγεία!

´ʒivi i ´zdravi![114]

κυριολ. Ζωντανοί και γεροί (να είστε!)

A´llah ka´bul[115] da ti ´praj!

κυριολ. Ο Αλλάχ καμπούλ να σου κάνει! (Ο Αλλάχ να σε βοηθάει!)

Π.3.2. Ευχές γάμου

Hairl´ɯ da ti je!

Χαϊρλίδικα να είναι!

Hairl´ɯ da mu je ne´v'astatʌ!

Χαϊρλίδικη να του είναι η νύφη!

Da´no so po´gadot!

Μακάρι να ταιριάξουν, να έχουν κατανόηση!

Π.3.3. Ευχές για γέννηση παιδιού

Mashallah!

---

[114] Χαρακτηριστική ευχή, ευρύτερα διαδεδομένη και συχνόχρηστη και στη βουλγαρική, χρησιμοποιείται σε πλήθος περιστάσεων (σε γιορτές, ως καθημερινός χαιρετισμός, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης κλπ.), κυριολ. 'ζωντανός και γερός', να ζήσεις και να είσαι γερός.

[115] Τουρκική λέξη, kabul – αποδοχή, συμφωνία

Dano mu ʒi´vee!

Να του ζήσει!

Xair´lɯ da mu je!

Χαϊρλίδικο να είναι!

Da ti je ´zdravo!

Να είναι γερό!

Π.3.4. Ευχές για θάνατο συγγενούς

Al´lah rax´met' ej´læ![116]

Ο Αλλάχ να τον αναπαύει!

Le´ka da mu je pars´tana!

Ελαφρύ να είναι το χώμα του!

Na ´hubava me´k'ana da ´ide!

Σε καλό παράδεισο να πάει!

Π.3.5. ΚΑΤΑΡΕΣ (Μπασιά)

Da´no ne ´vid'avaʃ ha´ir!

Χαΐρι να μη δεις!

Da´no um´reʃ!

Να πεθάνεις!

Da´no tu grom ud´rije!

Να σε χτυπήσει κεραυνός!

Da´no ne ´stigaʃ da vam!

Να μη φτάσεις στο σπίτι σου!

Da´no tu najde bel'a!

Να σε βρει μπελάς!

Da´no tu ´volek ´iz'ade!

Να σε φάει ο λύκος!

---

[116] Οι Πομάκοι δανείζονται και χρησιμοποιούν την τουρκική φόρμουλα.

Π.4. ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ-ΤΑΧΤΑΡΙΣΜΑΤΑ[117]

Π.4.1. Nani mi nani (Εμινέ)

´Nani mi ´maitʃino

´nani gol’´am tʃek da ´staneʃ,

´majce ti is´met da praviʃ.

´Nani da zas´pej ´maitʃino

´Nani gol’´am tʃek na ra´stej

´Nani gol’´am tʃek na ra´stej

´Nani na a´sker da ´ideʃ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Νάνι της μανούλας το παιδάκι,

Νάνι μεγάλος άνδρας να γίνεις,

της μανούλας το χατίρι να κάνεις.

Νάνι κοιμήσου της μανούλας το παιδάκι

Νάνι μεγάλος άνδρας να μεγαλώσεις

Νάνι μεγάλος άνδρας να μεγαλώσεις

Νάνι στο στρατό να πας.

---

[117] Το νανούρισμα είναι σιγανό, ήρεμο και μονότονο τραγούδι, απλής μορφής και περιορισμένων διαστάσεων (Σπεράντζας 1990: 209). Είναι ίσως το πιο αντιπροσωπευτικό είδος για τη σχέση χρηστικότητας και καλλιτεχνικής δημιουργίας, εφόσον με αυτό οι μητέρες αποκοιμίζουν τα μικρά παιδιά (Αυδίκος, 1996). Σύμφωνα με την ταξινόμηση του Ν. Πολίτη, η οποία βασίζεται σε θεματικά και λειτουργικά κριτήρια, τα νανουρίσματα αποτελούν ξεχωριστή κατηγορία δημοτικών τραγουδιών, χαρακτηρίζονται ως αυτοσχέδια τραγούδια με θωπευτικό, επαινετικό και ευχετικό περιεχόμενο (Πολίτης 1914). Έχουν προταθεί ομαδοποιήσεις και των ίδιων των νανουρισμάτων, με βάση το περιεχόμενό τους: νανουρίσματα – παράκλησης για καλό ύπνο, νανουρίσματα δυαδικής συναισθηματικής σχέσης μάνας – παιδιού, νανουρίσματα των ονείρων της μάνας, νανουρίσματα που εμπεριέχουν έντονο το στοιχείο της μετανάστευσης, νανουρίσματα προβληματισμού της μάνας για το γάμο και το μέλλον του παιδιού της, νανουρίσματα αγωνίας για μόρφωση, επιτυχία και αποκατάστασή του (βλ. Αυδίκος 1996). Το νανούρισμα που καταγράφηκε και παρουσιάζεται εδώ ανήκει εκφράζει τις προσδοκίες και τα όνειρα της μάνας να δει το μωρό της μεγάλο και δυνατό παλικάρι, το οποίο θα πάει στο στρατό – δείγμα της ενηλικίωσης του αγοριού και επικύρωση της ανδρικής υπόστασής του.

Π.4.2 Tintiri, Babo…[118] (Εμινέ)

´Tintiri, ´babo, tintiri,

´Ima∫ si ´moma ´kamatna.

Daj mi ja ´babo, daj mi ja,
∫e ti ´oram ´mestata,
∫e ti ´oram ´mestata,
∫e ti ´karam ´dωrvata.
Daj mi ja, babo, daj mi ja,
∫e ti ´gledam ´momata.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Τίντιρι, μπάμπω, τίντιρι,
Έχεις κοπέλα όμορφη,
Δωσ' μου τη, μπάμπω, δωσ' μου τη,
Θα σου οργώνω τα μέρη (χωράφια)
Θα σου οργώνω τα χωράφια,
Θα σου κουβαλάω τα ξύλα.
Δωσ' μου τη, μπάμπω, δωσ' μου τη,
Θα σου την προσέχω την κοπέλα.

Π.4.3 ´Tiri ´tiri ´Radko[119] (Εμινέ)

´Tiri ´tiri ´Radko

´Zemi ´men'a ´bratko.

Kak da te ´zemam

Ga si ´hire gurel´ivo

Ga si ´Rada parta´livo.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Τίρι τίρι Ράντκο,

Πάρε με, αδελφάκι.

Πώς να σε πάρω,

Αφού είσαι τσιμπλιάρα,

---

[118] Περιλαμβάνεται στην Ανθολογία Πομακικών τραγουδιών της Ελλάδας ως πολυλειτουργικό χορευτικό τραγούδι (Παπαδημητρίου 2010: 385).

[119] Συμπεριλαμβάνεται με ελάχιστες διαφορές στη συλλογή τραγουδιών του E. Ushev „Изсуши ме, изгори ме..." (2012) στην κατηγορία των χιουμοριστικών και των λογοπαιγνίων για παιδιά.

Αφού είσαι, Ράντω, κουρελιάρα.

Π.5. ΣΥΝΤΑΓΕΣ (Εμινέ)

Π.5.1 ΄Parenik[120]

΄T ʃetiri bar ΄daka ΄voda, tri bar ΄daka ΄braʃno, aga vɯz΄vri vo΄dɯna ʃa mu΄sipeʃ sol'. Ja΄vaʃ- ja΄vaʃ ʃɯ mu ΄sipavaʃ bra΄ʃnono i ʃɯ go΄bɯrkaʃ. A΄ga stane ΄jatce tʃu΄vɯrsto[121] na tep΄cena ʃɯ si ras΄sipala kavɯr΄mɯna, ΄sireneno i ʃɯ ΄sipeʃ otvɯ r΄hu katʃa΄maka i ʃɯ go ras΄tikaʃ sɯs pi΄tar' ot΄skra, ʃa mu kavɯr΄disaʃ i ΄maslono , i ʃɯ go ΄sipeʃ otvɯr΄hu, i do ΄nega ʃɯ mu vɯz΄bɯrkaʃ i ΄ml'ako, ajr'an.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

«Πάρενικ»

Τέσσερις κούπες νερό, τρεις κούπες αλεύρι, όταν το νερό αρχίσει να βράζει να ρίξεις αλάτι. Σιγά – σιγά ρίχνεις το αλεύρι και ανακατεύεις. Όταν δέσει αρκετά, στο ταψί θα έχεις απλώσει τον καβουρμά, το τυρί και θα ρίξεις από πάνω το κατσαμάκι και θα το απλώσεις από άκρη σε άκρη, θα κάψεις το βούτυρο, θα το ρίξεις από πάνω και δίπλα θα ανακατέψεις/χτυπήσεις και το γιαούρτι, αριάνι.

Π.5.2 Klin[122]

Vof e΄din bar΄dak ΄voda ʃɯ ΄sipeʃ ΄malko sol'΄tʃica i dve tri ΄kapki zej΄tin ʃɯ o΄mæsiʃ da ΄prajiʃ ko΄rine, ʃɯ ΄zemeʃ da ot΄voriʃ i ΄dvæne ko΄ri[123], ʃɯ vaz΄bɯrkaʃ vɯf a΄nno le΄hentʃe beʃ zɯr΄na pa΄tato, edn΄ɯ ΄rɯka pi΄rintʃ, ann΄ɯ par΄tʃe ΄sirene, dve jaj΄tsa, ΄malko ΄rigan, i ΄malko sol'΄tʃica i zej΄tintʃek. I ʃɯ go ras΄sipeʃ vof te΄pcena i ʃɯ go kla΄deʃ da sa pe΄tʃe ΄vɯrhu ΄sobana za da ΄stane ΄taja

---

[120] Parenik (Kašnik) - ονομασίες για το κατσαμάκι η οποίες χρησιμοποιούνται στην περιοχή της Ροδόπης. Είναι παραδοσιακό φαγητό, χαρακτηριστικό για την ευρύτερη περιοχή της Ροδόπης, το οποίο μπορεί να ετοιμαστεί με διάφορους τρόπους: με τυρί, με πατάτα, με καβούρμα κλπ.

[121] Βλγ. διαλ. чуворсто, λέξημα χαρακτηριστικό για την ευρύτερη περιοχή της Ροδόπης, σφιχτό, πηχτό, δεμένο, παχύρρευστο (για φαγητό). Πρβλ. παλαιορως. чьрствъ, βουλγ. чевръст, чвръст, ρως. черствый, σερβ. чврст (Этимологический словарь Фасмера, с. 347). Αντώνυμο ʒitko - 'αραιό', βλγ. διαλ. жидко, εκκλ. σλαβ. жидъкъ (υδαρός).

[122] Χαρακτηριστική για την ευρύτερη περιοχή της Ροδόπης πίτα με ρύζι και τυρί. Η ονομασία *klin* χρησιμοποιείται στα βουλγαρικά ιδιώματα της Ροδόπης και της Θράκης (Vitanova 2004). Σύμφωνα με το Ετυμολογικό λεξικό της βουλγαρικής γλώσσας, προέρχεται από το παλαιοβουλγ. *kl-inъ, το λέξημα καταγράφεται και στις υπόλοιπες σλαβικές γλώσσες: στην παλιά πολωνική *klin* – κομμάτι, γωνία ψωμιού, στην τσεχική *klin* – κομμάτι ψωμιού, στην άνω σορβική *klin* - κομμάτι ψωμιού.

[123] ʃɯ ΄zemeʃ da ot΄voriʃ i ΄dvæne ko΄ri – 'θα πάρεις να ανοίξεις δυο φύλλα', ένα παράδειγμα μεταφραστικών δανείων από την ελληνική.

paradosja´ko[124]. I ´setne ga sɯ ispe´tʃe ot e´nnɯna stra´na, ʃɯ go o´bɯrneʃ ot ´drugano i vɯr´hu is´pekonono ʃɯ mu kla´deʃ ´malko ´maslo.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Παραδοσιακή πίτα «Κλιν»

Σε μία κούπα νερό θα ρίξεις λίγο αλατάκι και δυο τρεις σταγόνες λαδάκι και θα ζυμώσεις για να κάνεις φύλλα. Θα πιάσεις να ανοίξεις δύο φύλλα, θα ανακατέψεις σε μια λεκανίτσα πέντε πατάτες, μια χούφτα ρύζι, ένα κομμάτι τυρί, δύο αυγά, λίγη ρίγανη, λίγο αλατάκι και λαδάκι. Θα το αδειάσεις στο ταψί και θα το αφήσεις να ψηθεί στη σόμπα να γίνει παραδοσιακή και μετά αφού ψηθεί από την μία πλευρά θα την γυρίσεις από την άλλη και πάνω στην ψημένη πλευρά θα βάλεις λίγο βούτυρο.

Π.5.3. <u>´Zel'e</u>

´Zemeʃ ta zdro´biʃ ´zel'eno, po´pariʃ go vɯf vɯz´vr'ana ´voda, ´setne go isce´diʃ, zdro´biʃ tri gla´vice luk, kla´deʃ mu ´zel'eno, os´taviʃ go da po´vri ´malko ba´ʃaj ka´rɯ bir sa´hat, i zam da zdr´biʃ ber´kat' zɯr´na pa´tato – dve-tri-beʃ alt´ɯ. A´ga se sva´ri pa´tato, ´sipeʃ mu ´maltʃinko ´salca, sol'´tʃica i zej´tintʃek. Zej´tin ´malko ´ot' mu ´setne kavɯr´disvaʃ i ´maslo. E´ga vijʃ ta se e sva´ril ´hubao pa´tatono, o´matʃkaʃ go, ´sipeʃ mu i ´maslono, vɯz´bɯrkaʃ go i "Καλή όρεξη!».

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Χόρτα

Παίρνεις και κόβεις τα χόρτα, τα ζεματάς σε βραστό νερό, μετά τα στραγγίζεις, κόβεις τρία κεφάλια κρεμμύδι, βάζεις τα χόρτα και αφήνεις να βράσει λίγο περίπου μια ώρα, για να κόψεις και μερικές πατάτες – δυο-τρεις-πέντε-έξι. Όταν βράσουν οι πατάτες, προσθέτεις λίγη σάλτσα, αλατάκι και λαδάκι. Ελαιόλαδο λίγο, επειδή μετά θα κάψεις και βούτυρο. Όταν δεις ότι έβρασαν καλά οι πατάτες, τις λιώνεις, ρίχνεις και το βούτυρο, ανακατεύεις και Καλή όρεξη!

Π 6. ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ (Μπασιά, Ξάνθη)

1. A´ga tu u´pari ´pr'asnono, ´dueʃ ´ml'akono.
2. ´Krade´noto ´nema ´m'asto.
3. ´Motno ´vodo da ne ´borkaʃ.
4. ´Polni ´otʃi ´prazni ´roki.

[124] Προφανώς η λέξη λείπει από το λεξιλόγιο της πληροφορήτριας στα πομακικά, οπότε εντελώς φυσικά παρεμβάλλει την ελληνική λέξη 'παραδοσιακό'.

5. Re´kana vɯ´rvi na de´nizene[125].

6. Radi mo da tu ´mehno.

7. ´ʃilo vof ´torbo ne se´di.

8. ´Spomeni vol´kate da ti ´dojde na pra´gate.

9. ´Stori ´hubavo da si ´najdeʃ be´l'ɯto.

10. Stra´hot si ´nema ka´libo.

11. Meʒdu ´suhono ´dɯrvo i su´rovono ga´ri.

12. Vol´kot ne je jal sos para´tʃeno.

13. Jeʃ ´luka da si ´tuka.

14. ´ʒivi ´kone za ze´leno ´tr'avo.

15. ´ʒie[126] ´nema a´kɯla ´ima ´noga.

16. ´ʒono ´kutʃe ne ´hape.

17. Al´lah ´sval'a i ´katʃe.

18. Bar´zatana ´kutʃka sl'apa gi ´rada.

19. ´Bud'om go ´ima ´utre go ´nema.

20. Dur ne ´jahneʃ ma´gareno ne´moj trɯn´ka na´gite.

Π 8 – ΕΥΘΥΜΑ (ΑΝΕΚΔΟΤΑ / ΚΩΜΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Π.8.1. Ευτράπελη ιστορία για τον Nasra´din ´Hotʒa (Εμινέ)

Nasra´din ´Hotʒa iz´liza na ka´vena da pi´je ka´ve. ´Sluʃal jæ kom´ʃ'uena da bro´i pa´ri. Im'al jæ jus al´tɯne. I ´vika Nasra´din:

- ***Deto m', ´vika, da´de doksandu´kus - ʃɯ gi ´zema, ´deto m' da´de jus - ʃɯ si mu gi ´vɯrna.***

[125] Από την τουρκ. Deniz – θάλασσα, το οποίο προσαρμόζεται και παίρνει το οριστικό άρθρο –νε, χαρακτηριστικό για την πομακική.

[126] 'οποιος' – ιδιαίτερα αρχαϊκός τύπος αναφορικής αντωνυμίας, ο οποίος διατηρείται μόνο στα πομακικά.

I to go´tʃuje kom´ʃuena, smoabe´t'avat se sas ´ʒenana i ´vika mu: "Daj ´metneme, ´vika, tij ´n'æma za´gubijme, ´vika, tij pak ʃɯ si ni gi da´de, ot' sa jus". I toj m'ata ot ba´tʒena, kom´ʃ'uena. Sa´bal'an mu ´tʃuka i ´vika":

- ***Ej, Nasra´dine, ej, Nasra´dine!***
- ***Ej, be ´komʃ'u!***
- ***Am' daj si m', ´vika, ´lirite!***
- ***Am' kakvi, ´vika, ja?***
- ***Am' ti ´vikaʃe, ´vika, ´ftʃera : deto m' da´de jus, ʃɯ si mu gi ´dam,´deto m' da´de doksandu´kus, ʃɯ gi ´dɯrʒa.***
- ***A, ´vika, Elhamdülillah, ´vika! Toj ´deto me e po´sreʃnal sos doksandu´kusno, da ´dojdat i ´jusno, ´vika. To ne do´hadat ´mlogo.***

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ο Νασραντίν Χότζα βγήκε στο καφενείο να πιεί καφέ. Είχε ακούσει τον γείτονά του να μετράει λεφτά. Είχε χρυσές λίρες. Και λέει ο Νασραντίν:

- ***Όποιος μου δώσει ενενήντα εννιά, θα τις πάρω, όποιος μου δώσει εκατό - θα του τις γυρίσω πίσω.***

Τον ακούει ο γείτονας, συνεννοείται με τη γυναίκα του και της λέει: «Να ρίξουμε, λέει, τις λίρες, δε θα χάσουμε, λέει, πάλι θα μας τις δώσει, επειδή είναι εκατό». Και ρίχνει ο γείτονας τις λίρες από το τζάκι. Το πρωί του χτυπάει την πόρτα και του λέει:

- ***Ει, Νασραντίνε, ει, Νασραντίνε!***
- ***Τι είναι, γείτονα;***
- ***Δώσε μου, λέει, τις λίρες!***
- ***Ποιες λίρες, λέει;***
- ***Μα εσύ έλεγες, χθες: όποιος μου δώσει εκατό, θα του τις δώσω πίσω, όποιος μου δώσει ενενήντα εννιά, θα τις κρατήσω.***
- ***Α, μ' αγαπάει ο Αλλάχ, λέει! Αυτός μου έδωσε τις ενενήντα εννιά, μου έδωσε και τις εκατό, λέει. Ε, δεν είναι και πολλά.***

Π.8.2 Magare i liri

I´m'al jæ e´din en´no ma´gare , ´daval go jæ na´zajem. ´Vikal' mu sa: "Kɯk´na ´iʃteʃ, ´vika, za da ti ´davame za pa´ri?". ´Vika: "ʃɯ go ´karate ma´gareno na ´vɯzbɯrce, ´kolkonos se ispɯr´di, e´nolkonozno ´liri ʃɯ mi ´davate".

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Είχε ένας ένα γαϊδούρι, το έδινε δανικό. Τθ έλεγαν: «Τι θέλεις, λέει, να σου δίνουμε, για λεφτά;» Και λέει αυτός: «Θα το πηγαίνετε το γαϊδούρι στην ανηφόρα, όσες φορές θα κλάσει, τόσες λίρες θα μου δώσετε».

Π.8.3 Anekdoto (Kon v Las Vegas)

Oti´ʃɯl jæ e´din na en´nɯ kave´ne, se´d'æt i ´vika: "Da ne bi, ´vika, bɯn´no da do´pre, ´vika, ´kon'a!" "Am' ot', ´vika?" "Ne ´iʃta, ´vika, da do´pirate ´kon'at, ot' ʃɯ ´stan e kɯ´nato jæ ´stanalo sto Las Vegas. ´Zeha m' ´kon'a i ia o´tidah s no´gite".

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Πήγε ένας σε έναν καφενέ, κάθονται και λέει: «Μην τυχόν και πλησιάσει, λέει, κανείς το άλογό μου!» «Αμ' γιατί, λέει;» «Γιατί θα γίνει, λέει, ότι έγινε στο Λας Βέγκας, μου πήραν το άλογο και έφυγα με τα πόδια.»

Π.8.4 Anekdoto (Kabadai)

I´m'alo jæ e´din bil jæ ´jatce ka´badahi fof ´selono, vrit go jæ ´bilo strah ot ´nega. Ga hod' na kave´nena za da pi´e ka´ve, ud´riva na ´macana i ´vika: "´Ima li bɯn´no, ´vika, ´drugo bɯn´no, da jæ ´manga?" "E, ne!". Hod' pak ´drugija den', hod' pak ´drugija den', a´ga na dva -´trine ´den'æ iz´liza e´din ´vika: "Ja sɯm, re, ´vika, ´aretlik, ot', kɯk´na jæ ´stanalo?" "Da, be, vika, senni si, ja i ti sme, nema drug!"

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Είχε έναν, ήταν πολύ καπάνταης στο χωριό, όλοι τον φοβόντουσαν. Όταν πήγαινε στο καφενείο για να πιει καφέ, χτυπούσε στο τραπέζι και φώναζε: «Είναι κάποιος, λέει, άλλος κάποιος να είναι μάγκας;» «Ε, όχι!». Πήγε και την άλλη μέρα, και την επόμενη, σε δυο-τρεις μέρες βγαίνει ένας και λέει: «Εγώ είμαι, λέει, άρετλικ/φίλε, γιατί, τι έγινε;» «Ναι, ρε, του λέει, κάτσε, εγώ και εσύ είμαστε, δεν υπάρχει άλλος!»

Π.7. Προλήψεις

Π.7.1. (Μπασιά)

A´ku tu prese´tʃe ´zajek, ʃɯ tu ´najde ´n'ækoja be´l'a.

A´ku je fuka´l'ata mese´tʃinɐ, ʃɯ ´stane ´n'ækoje pa´ratiko na dene´osu.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Εάν περάσει το δρόμο σου λαγός, θα σε βρει κάποιο κακό.

Εάν το φεγγάρι έχει στεφάνι, θα γίνει κάτι κακό (φυσική καταστροφή) τις επόμενες μέρες.

Π.7.2 Prolipsi F chetvurtak ne pereme

F tʃet´vɯrtɯk na Hotdʒuma´jagin ne pe´reme ´nikoga ´dripi ot se´le do plad´nina, ot' go ´nename za ´hubavo, ´nito iz´livame vo´dɯna na ot gra´dinɯna, ´sipavame go fof ke´nefen, za da ne o´patime. Na Baj´ram nama´zɯ sa´bal'ɯjnka doko´ga da ´idat na dʒa´mijena ´mɯskine i da se ´vɯrnat ´tr'aba da sa op´rati ´drip'ne i ´tr'aba da jæ ʒe´nana preme´nena i da go ´tʃaka tʃu´l'akɯn na ka´pɯjene za da mu po´l'ubi ´rɯka, ko ne, ´nemat go za ´hubave, ne vɯr´vi ´hubave go´dinana.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Την Πέμπτη και την Παρασκευή δεν πλένουμε ποτέ ρούχα μέχρι το μεσημέρι, επειδή δεν το έχουμε για καλό, ούτε χύνουμε το νερό έξω στον κήπο, το πετάμε στην τουαλέτα, για να μην πάθουμε κακό. Την ημέρα του Μπαϊραμιού το πρωί ώσπου να πάνε οι άνδρες στο τζαμί και να γυρίσουν, πρέπει να έχουν πλυθεί τα ρούχα και πρέπει η γυναίκα να είναι ντυμένη με τα καλά της και να περιμένει τον άνδρα της στην αυλόπορτα για να του φυλήσει το χέρι, εάν όχι, δεν το έχουν για ακλό, δε θα πάει καλά ο χρόνος.

Π.7.3 Prolipsi Kogano te boli glava

Ko´gano te ba´li ´glava, ko´gano te ba´li ko´rem, ´hod'at ta ´zbirat ´suʃki ta te pod´t'urm'avat da si se ne opi´kala ´n'æjde, za da si se ne o´patila.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Όταν σε πονάει το κεφάλι, όταν σε πονάει η κοιλιά, πηγαίνουν και μαζεύουν ξερά χόρτα και φύλλα και σε καπνίζουν με αυτά, να μην έχεις κατουρήσει κάπου και να πάθεις κακό.

Π.7.4 Prolipsi Nikoga se ne kape zhena

´Nikoga se ne ´kɯpe en´nɯ ʒe´na ko´gano ´ima ´ajbaʃi, ´oti ´vikat ta ʃɯ da o´pati, ´moʒe da um´re ot onɯ´va, ´moʒe da hi ´stane ´loʃo.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ποτέ δεν κάνει μπάνιο η γυναίκα όταν έχει περίοδο, επειδή, λένε, μπορεί κάτι να πάθει, μπορεί να πεθάνει από αυτό, να γίνει άσχημα.

Π.11. Αίνιγματα

Π.11.1 (Μπασιά)

Ja ´vɯrvem, i toj vɯr´vi, ja ´sennam, i toj ´senne. Kak´na je? (´senka)

Μετάφραση

Εγώ περπατώ, και αυτός περπατά. Εγώ κάθομαι, και αυτός κάθεται. Τι είναι; (η σκιά)

Π.11.2 (Μπασιά)

Nap´reʃ vɯr´vi na´dzat sa ne ´vraʃta. Kak´na je? (´r'aka)

Μετάφραση
Μπροστά πηγαίνει, πίσω δε γυρίζει. Τι είναι; (το ποτάμι)

Π.11.3. Ainigma (Spirta) (Εμινέ)

Fof ed´na oda´ja sa zat´voreni ´jatce ´mlogo as´keri i vrit sa sɯs ´tʃerni ´ʃapki. Kak´na je?
Μετάφραση
Σε ένα δωμάτιο είναι κλεισμένοι πολλοί στρατιώτες, όλοι τους με μαύρα σκουφιά. Τι είναι; (τα σπίρτα)

Π.11.4. Ainigma (Karpouzi)

´Gledaʃ go ot´vɯn jæ ze´leno, ot´vvɯtre tʃer´veno i ´ima ´jatce ´mlogo as´kere sɯs ´tʃerni ´ʃapki. Kak´na je?
Μετάφραση
Το βλέπεις απέξω είναι πράσινο, από μέσα κόκκινο και έχει πολλούς στρατιώτες με μαύρα σκουφιά. Τι είναι; (το καρπούζι)

Βιβλιογραφία:

Adamou 2008: Adamou, E. Sur les traces d'une dégrammaticalisation: le médiatif en Pomaque (Grèce). In *Revue des Etudes Slaves* 78/1-2: 177-189.

Adamou 2010: Adamou, E. Bilingual speech and language ecology in Greek Thrace: Romani and Pomak in contact with Turkish. *Language in Society* 39, 147–171.

Adamou 2010: Adamou. Deixis and Temporal Subordinators in Pomak (Slavic, Greece). Isabelle Bril ed. *Clause Linking and Clause Hierarchy: Syntax and pragmatics*. John Benjamins Publishing Company.

Adamou 2012: Adamou. Social Networks in Greek Thrace: Language Shift and Language Maintenance. In: Lindstedt, J. & M. Wahlström (eds.), *Balkan Encounters Old and New Identities in South-Eastern Europe.* (Slavica Helsingiensia 41), Helsinki, pp.7-32.

Αυδίκος, Ε. 1996. *Το παιδί στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη κοινωνία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Βαρβούνης Μ. 1996. Λαογραφικά των Πομάκων της Θράκης. Αθήνα: Πορεία.

Βαρβούνης Μ. 1992. *Συμβολή στη μελέτη των δημοτικών τραγουδιών των Πομάκων της ελληνικής Θράκης.* Θρακική Επετηρίδα 9:329-348.

Βαρβούνης, Μ. 2004. Κοινά στοιχεία στον παραδοσιακό πολιτισμό των Βαλκανικών λαών. *Μελετήματα Ελληνικής Λαογραφίας*. τ. Δ΄. Ξάνθη: Σπανίδης, σ. 233-248.·

Vitanova 2001: Витанова, М. Обобщителните местоимения в българските диалекти. Българският език през XX-и век. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов”, Изд. „Пенсофт”, с. 155-162.

Vitanova 2004: Витанова, М. Названия за баница в българските диалекти в славянски и балкански езиков контекст (Ονομασίες για πίτα στις βουλγαρικές διαλέκτους σε σλαβικά και βαλκανικά γλωσσικά συμφραζόμενα) Исследования по славянской диалектологии.10. Терминологическая лексика материальной и духовной культуры балканских славян. Москва, 2004, с. 212-217.

Vitanova 2005: Витанова, М. Архаични черти и иновации в диалекта на преселниците от с. Кръстополе (Еникьой), Ксантийско. В: *Littera scripta manet. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Василка Радева.* Съставители: Юлиана Стоянова, Гергана Дачева, Неда Павлова, Надежда Михайлова, Владислав Миланов. София: УИ “Св. Климент Охридски”. с. 202-211; В: Българска електронна лингвистична библиотека. (pdf)

Θεοχαρίδης Π. 1995. *Πομάκοι. Οι Μουσουλμάνοι της Ροδόπης* (Ιστορία, καταγωγή, γλώσσα, θρησκεία, λαογραφικά). Ξάνθη: ΠΑ.ΚΕ.ΘΡΑ.

Kanevska-Nikolova 1996: Каневска-Николова, Е. Към въпроса за лексикалната близост на родопските говори със старобългарския език, Български език, кн. 5, 1996, с. 59–64.

Kanevska-Nikolova 2006: Каневска-Николова, Е. *Тройното членуване в родопските говори*. ИК "УИ Паисий Хилендарски"

Kanevska-Nikolova 2013: Каневска-Николова Е. За близостта на родопските говори до кирило-методиевия език. *Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie*, 2013, т.2, p. 9-14.

Kaufman 1962: Кауфман, Н. Песните на българите-мохамедани. *Известия на Института за музика, 8.* София: БАН, с. 13-111.

Κόκκας Ν. 2006. Η προφορική παράδοση των Πομάκων της Ροδόπης. *Θράκη. Ιστορική και λαογραφική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού της.* Επιμέλεια Μ.Γ.Βαρβούνης. Αθήνα: Αλήθεια, σ.271-310.

Κόκκας Ν. 2014. Η μορφή του Νασραντίν Χότζα στις ευτράπελες διηγήσεις των Πομάκων. *Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας Λαογραφίας*. Ξάνθη: Ίδρυμα Θρακικής τέχνης και παράδοσης, σ. 77-101.

Kostov 1962: Костов, К. Днешното съответствие на старобългарското съчетание **въ ѕѧдъ** в някои диалекти от Южна България. *Известия на Института за български език,* кн. VIII, с. 315-321.
Παπαδημητρίου Π. 2011. *Ανθολογία Πομακικών τραγουδιών της Ελλάδας*, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Σέργη Γ. 2000. *Νεοελληνικά λαϊκά ναναρίσματα και ταχταρίσματα*. Αθήνα:Φιλιππότης.

Stojkov 2002 (1962, 1968, 1993): Стойков, Ст. *Българска диалектология*. София: Акад. изд. "Проф. Марин Дринов"